

T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

NURGÜL AKAR

ÇEVRE SORUNLARININ KÜRESELLEŞME
BAĞLAMINDA SOSYOLOJİK ANALİZİ

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. MÜMTAZ LEVENT AKKOL

YOZGAT-2021

T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

NURGÜL AKAR

ÇEVRE SORUNLARININ KÜRESELLEŞME
BAĞLAMINDA SOSYOLOJİK ANALİZİ

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. MÜMTAZ LEVENT AKKOL

YOZGAT-2021

TEZ BEYANI

Tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, tezin içerdiği yenilik ve sonuçların başka bir yerden alınmadığını, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan eder, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Nurgül AKAR

22/10/2021

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÇEVRE SORUNLARININ KÜRESELLEŞME BAĞLAMINDA SOSYOLOJİK ANALİZİ

NURGÜL AKAR

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

TEZ DANIŞMANI: Doç. Dr. Mümtaz Levent AKKOL

Bu çalışmada çevre sorunlarının küresel bir boyuta taşınmış olduğuna dikkat çekilmiştir. Hızlı gelişim ve değişimler nedeniyle çevre göz ardı edilmiştir. Böylelikle çevre sorunları artmış çözülmesi gereken bir problem olmuştur. Çevre sorunlarının arka planında olan küreselleşme tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Güçlü devlet ve güçlü toplumun olmazsa olmazlarının, en temel politikalarının arasında insanların refah içerisinde yaşayabilecekleri çevreyi muhafaza etme çabası yer almalıdır. Özellikle yaşadığımız bu son yüzyılda yeni çevre sorunları ortaya çıkmıştır. Ekonomik kalkınma ile verilen kararlardan en çok etkilenen çevre olmuştur. Doğanın bilinçsiz bir şekilde tahrip edilmesi kendi içindeki dengesinin bozulmasına neden olmuştur. İnsan yaşamış olduğu çevreyi tüm hassasiyeti ile koruması gerekmektedir. Çevresel dengenin korunmasına yönelik her türlü planlamalar öncelik olmalıdır. Bu bilincin hem insana hem de topluma kazandırılması sürdürülebilir çevre açısından önemlidir.

2021, 113 Sayfa

ANAHTAR KELİMELEER: Çevre, Çevre Sorunları, Küreselleşme, Çevre Kirliliği, Çevre Sosyolojisi

ABSTRACT

MASTER

SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF ENVIRONMENTAL PROBLEMS IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

Nurgül AKAR

YOZGAT BOZOK UNIVERSITY GRADUATE EDUCATION INSTITUTE

SOCIOLOGY DEPARTMENT

SUPERVISOR: Assoc. Prof. Dr. Mümtaz Levent AKKOL

In this study, it has been pointed out that environmental problems have been carried to a global dimension. The environment has been ignored due to rapid development and changes. Thus, environmental problems have increased and become a problem that needs to be solved. Globalization, which is in the background of environmental problems, has taken the whole world under its influence. Among the most basic policies of a strong state and a strong society should be the effort to preserve the environment in which people can live in prosperity. Especially in the last century we live in, new environmental problems have emerged. The environment has been the most affected by the decisions made with economic development. The unconscious destruction of nature has led to the deterioration of its balance within itself. Humans must protect the environment in which they live with all their sensitivity. All kinds of plans for the protection of environmental balance should be a priority. Bringing this awareness to both people and society is important for a sustainable environment.

2021, 113 Page

KEYWORD: Environment, Environmental Problems, Globalization, Environmental Pollution, Environmental Sociology

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında çevre sorunlarının küreselleşme üzerinden sosyolojik çözümlenmesi teorik bir şekilde araştırılmıştır. Çevre sorunlarının oluşumunda neden olan küreselleşmenin etkileri sosyolojik teoriler ile irdelenmiştir. Çevre sorunlarının değerlendirilmesinde çevre sorunlarının sosyal ilişkiler üzerindeki etkisi de incelenmiştir. Sosyolojik tahliller ile birlikte çevre sorunlarına dikkat çekilmiştir. Çevrenin sorunları aynı zamanda insanların sorunlarıdır. İndirgemeci bir bakış açısı ile çevreye yaklaşmak toplumun yıkımını kolaylaştırmaktadır. Sadece çevre ve sağlık sorunları ile yapılan bir değerlendirme yetersizdir. İnsanın sosyo-psikolojik yanı yaşadığı ortamın fiziksel şartlarından etkilenmekte ve bunu eylemlerine yansıtmaktadır. Biyolojik ve fiziksel çevreye ilişkin planlamalarda toplumun yararı göz önünde bulundurulmalıdır. Toplum sağlığının biyolojik olmayan kökenleri, çevre sağlığı ile birlikte ele alınmalıdır. Çevre sağlığına gösterilen ilgi ile toplum sağlığı eş değer öneme sahip olmalıdır. Toplumların evrilmesi ve Sanayi Devrimi ile gelen son nokta endişe vermektedir. Maddi dünyanın bir makine olarak kabul edilmesi sosyolojik sorunları derinleştirmektedir. Toplumun sağlıklı olma durumunu yitirmesinde fiziksel ve toplumsal çevre faktörleri önemsenmelidir. Modern toplum ile adının daha çok duyulduğu küresel ısınma ile çevre sorunları uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Çevre koşullarının toplumda yaratmış olduğu gerilim toplumsal hassasiyeti arttırmıştır. Toplumsal reformlar toplumsal güç farklılıklarını ortadan kalkmasına yönelik şekilde düzenlenmelidir. Toplum kompleks bir biyokimyasal makinadır. Toplumsal çevre, insan sağlığının tanımlanmasında referanstır.

Nurgül AKAR

22/10/2021

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.
TEZ BEYANI.....	İ
ÖZET	İİ
ABSTRACT.....	İİİ
ÖNSÖZ	İV
İÇİNDEKİLER	V
TEŞEKKÜR.....	Vİİ
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	14
KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	14
1.1. Çevre Kavramı.....	14
1.2. Doğa Kavramı.....	18
1.3. Habitat Kavramı.....	20
1.4. Çevre Sorunları	21
1.6. Küreselleşme Kavramı.....	26
1.7. Çevre Sosyolojisi	31
2. BÖLÜM	35
KURAMSAL ÇERÇEVE.....	35
2.1. Çevre Kuramları	35
2.3. Eko-Marksist Yaklaşım	36
2.4. Karl Marx ve Toplumsal Metabolizma.....	37
2.5. Risk Toplumu Kuramı	38
2.6. Ekofelsefe ve Derin Ekoloji Çevre Kuramı	39
2.7. Çevresel Adalet.....	40
2.8. Chicago Okulu ve Ekolojik Yaklaşım	41

2.9. Klasik Sosyologlar ve Çevre Sosyolojisi.....	43
2.10. Modern Sosyoloji Teorileri ve Çevre Sosyoloji	46
3. BÖLÜM.....	51
KÜRESELLEŞME	51
3.1. Sosyokültürel Küreselleşme	51
3.2. Siyasi Küreselleşme.....	52
3.3. Ekonomik ve Kültürel Küreselleşme	53
3.4. Ekolojik Küreselleşme.....	54
3.5. Klasik Sosyologlar ve Küreselleşme	57
4. BÖLÜM.....	61
TARTIŞMA	61
4.1. Çevre ve Doğa Kavramı	61
4.2. Çevre Sorunları	62
4.3. Küresel Isınma ve İklim Değişikliği.....	65
4.4. Küreselleşme Kavramı.....	68
4.5. Çevre Sosyolojisi	71
4.6. Çevre Kuramları	72
4.7. Klasik Sosyologlar ve Çevre Sosyolojisi.....	75
4.8. Modern Sosyoloji Teorileri ve Çevre Sosyolojisi.....	79
4.9. Ekolojik Küreselleşme	80
4.10. Ekonomik ve Kültürel Küreselleşme	83
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	84
KAYNAKÇA.....	95
ÖZGEÇMİŞ	

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının ilk başlarından itibaren bana sonsuz güvenen ve destekleyen, konunun belirlenmesini ve araştırma süreçlerinde yanımda olan, her zaman ulaşabildiğim, iki yıl boyunca bilgisini ve tecrübesini bizlere aktaran, olumlu ve yapıcı eleştiri ile yönlendirmeleri ile daima yol gösteren, sosyoloji disiplinine olan merakımı ve ufkumu genişleten, bilim insanı kişiliğinden ve insaniyetinden çok şey öğrendiğim değerli hocam Doç. Dr. Mümtaz Levent Akkol'a sonsuz teşekkür ederim.

Üniversite eğitim hayatım boyunca kendilerinden çok fazla şey öğrendiğim değerli hocalarım; Doç. Dr. Hülya Çakır, Doç. Dr. Ejder Çelik, Doç. Dr. Alper Mumyalmaz ve Doç. Dr. Esra Gedik'e sonsuz teşekkür ederim.

Tez çalışmam süresince yanımda olan aileme ve özellikle hayatımın her döneminde desteğini ve sevgisini hissettiğim anneanneme teşekkürü borç bilirim.

GİRİŞ

Bu tez çalışmasında amaçlanan çevre sorunlarını küreselleşme kavramı ile birlikte önemini ortaya koymak ve sosyolojik kuramlar ve değerlendirmeler ile çevre algısındaki değişime ışık tutmaktır. Bu amaç doğrultusunda çevre sorunlarının oluşumundaki nedenler araştırılmıştır. Çevre kavramının diğer sosyal bilimlerle olan bağlantısının yanı sıra toplum üzerindeki etkileri incelenmiştir. Küresel gelişmeler çevre sorunları artmıştır. Nükleer denemeler, kimyasal tarım ilaçları ve bölgesel savaşlar çevre sorunlarını arttırmıştır. Hava, su ve toprak kirliliği canlıların yaşam kalitesini düşürmüştür. Doğal kaynaklara olan talep, hızlı tüketime bağlı bir şekilde artmıştır. Aşırı tüketim nedeni ile çevre sorunları artmış ve ekolojik denge bozulmuştur. Ekonomik kaygılar ile doğal ortam istismar edilmiştir. Doğal yaşam düzeninden uzaklaşmıştır. Beşerî insan eylemleri geri dönüşümü olmayacak sonuçları ortaya çıkarmaktadır.

Bu tez çalışması ile tüm dünyada değişen çevre algısının insan hayatına yönelik oluşturmuş olduğu risklere dikkat çekilmesi amaçlanmıştır. Çevredeki mikro ve makro değişimlerin insan hayatındaki etkileri ortaya konulmuştur. Bütün canlı türleri için çevre ve doğa varlığı önemlidir. Doğal kaynaklara ve çevreye zarar veren toplumsal gelişmeler analiz edilmiştir.

Küreselleşme olgusu temel bir neden olarak toplum gidişatının seyrini değiştirmiştir. Yerel olmaktan çıkan çevre sorunlarına gösterilmesi gereken hassasiyet tüm dünyayı yakından ilgilendirmektedir. Küreselleşme bağlantılı çevre sorunlarına olan duyarlılığın artırılması amaçlanmıştır. İlk bölümde kavramsal çerçeve oluşturulmuş ve genel bilgiler verilmiştir. Çevre ve doğa kavramlarının ne olduğu, ayrıca arasındaki farklara ilişkin bilgilendirme yapılmıştır.

Bütün canlı türlerinin doğal kaynaklara daima ihtiyacı vardır. Uyumlu bir yaşamın sürdürülebilmesi için, doğanın ahenkli yapısını bozmamak gereklidir. İnsan çevresi ile iç içe yaşar. Ele alınan kavramlardan biri ise, habitat kavramıdır. Habitat kavramı ile doğal yaşam alanına vurgu yapılmıştır. Canlı türlerinin sürekliliği ve gelişimi için en temelde uygun yaşam ortamına ihtiyaç vardır. Yaşam alanları canlıları çevrelemekte ve şekillendirmektedir. Bu nedenle doğal yaşam alanlarının korunması öncelik oluşturmalıdır. İnsan ve çevre ikilisinin karşılıklı ilişki sonucunda meydana gelen değişimler incelenmiştir. Küreselleşmenin yaratmış olduğu olumsuzluklar arasında küresel iklim değişikliği ve

küresel ısınma sorunları ele alınmıştır. Küresel iklim değişikliği ve küresel ısınma hızındaki artışa göre insan sağlığı da aynı hızda bozulmuştur.

İnsan ve doğa arasındaki ilişkinin bozulmasının nedenlerinden biri bilişim teknolojileridir. İnsanın doğaya egemen olma arzusu her zamankinden daha yüksek bir noktaya ulaşmıştır. İnsan, doğa üzerindeki yıkıcı etkinliklerini arttırmıştır. Doğayı dilediği gibi biçimlendirme ve doğadan istediğini alma hakkını kendisinde görmüştür. Teknoloji ile birlikte insan doğa karşısındaki gücünü ispatlamıştır. Bu güç insan ve doğa arasındaki ilişkiyi olumsuz yönde değiştirmiştir.

Sanayi Devrimi, insanın doğa ile ilişkisini köklü bir şekilde değiştirmiştir. Sanayileşme süreçlerinin ortaya çıkardığı çevre sorunları söz konusu olan bu ilişkiyi zedelemiştir. 18. yüzyılda başlayan değişimler ve sorunlar günümüze kadar katlanarak devam etmiştir. 20. yüzyılda çevre sorunu küresel bir tehdit olmuştur. Uluslararası ekolojik kriz problemi ortaya çıkmıştır. Bu durum yeni kurtuluş yöntemlerini gündeme getirmiştir. Çevre problematiği bu ilişki içerisinde genişlemiş ve çeşitlenmiştir. Klasik ekoloji çeşitlenmiş ve insan ekolojisi ve toplumsal ekoloji gibi yeni başlıklar ortaya çıkmıştır.

Çevreyi oluşturan öğelerin niteliğinin ve niceliğinin değişmesine neden olan dış etmenlerin incelenmesi ayrıntılı bir şekilde yapılmıştır. Doğal varlıkların hızlı bir şekilde kirlenmesi ve yok edilmesi temel nedenler arasındadır. Enerji ve madencilik alanlarında uygulanan yanlış uygulamalar çevre sorunlarını tetikleyen diğer bir nedendir. Doğal yaşam ekonomik kaygılar nedeni ile geri plana atılmıştır. Uygun olmayan arazilerdeki üretim, yer altı ve yer üstü zenginliklerin yoğun kullanımı çevre üzerindeki baskıyı arttırmıştır. Kaçınılmaz diğer bir olumsuz gelişme olarak insan ve çevre sağlığı bozulmuştur. Yaşam kalitesinin bozulmasından kaynaklı sağlık sorunları birey üzerinde fizyolojik ve psikolojik hasarlar bırakmıştır.

Çevreyi korumak ve iyileştirmek demek, bütün insanlığı iyileştirmek demektir. Bu nedenle çevre bilincine ve eğitimine verilen önem arttırılmalıdır. Gelişmiş ülkelerin çevre çizelgeleri takip edilmelidir. Çevreye karşı vicdani ve ahlaki sorumlulukların yerine getirilmesi gerekmektedir.

Bu tezin literatüre olan katkısı; akademik platformda ve toplumsal hayat içerisinde çevre kaygılarına yönelik bir farkındalık oluşturmak olacaktır. Hem fen hem de sosyal disiplinlerinin çevre sorunları çözümlemelerine yardımcı olacağı düşünülmüştür. Canlıların hayatı için önemli bir noktada olan çevre sorunları sosyolojik bir bakış açısı ile

değerlendirilmiştir. Çevrenin her türlü probleminin, insanın problemi olduğu vurgulanmıştır. Çevre sorunlarına yönelik ilgili çalışmaların giderek artmasının önemi ve toplumdaki her bir bireyin çevre bilinci kazanması gerektiği vurgulanmıştır. Toplumsal ekolojik bakış açısının insan hayatı için kırmızı bir çizgi olduğuna dikkat çekilmiştir.

İnsanların doğada bırakmış olduğu ekolojik ayak izinin takip edilmesi önemlidir. İlerleyen zamanlarda sorunların bir çığ haline dönüşmeden önlem alınması sürdürülebilir çevreyi sağlayacaktır. En temelde bütün canlıların yaşamlarını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi için doğal çevrenin varlığı elzemdir. İnsanın bencil tutumu ve hırslarına yenik düşmesi onu doğadan alıkoymaktadır. Toplumsal değişimlerin göbeğinde yer alan çevrenin teknik ve teknolojik ilerlemelerden kaynaklı tahribatı kaçınılmaz bir şekilde gerçekleşmiştir. Başta insanlar olmak üzere diğer canlıların da yaşam alanları kısıtlanmıştır. İnsanın doğaya hükmetme isteği farkında olmadan kendi sonunu getirecektir. Daha fazla zaman kaybetmeden gerekli önlemler alınmalıdır. Başta toplumun şekillenmesinde merkezi bir yeri olan ailenin, çevre etiğini çocuklarına kazandırması gereklidir. Toplumu oluşturan bütün kurum ve kuruluşların aynı duyarlılık ile hareket etmesi beklenmektedir.

İnsanın çevre ile olan savaşından en fazla yararlanan şüphesiz küresel güçlerdir. İdeolojik bir davranış haline getirilen tüketme arzusu toplumun bütün tabanlarında görülmektedir. Hızlı üretim sonucunda hızlı bir tüketim planlanmıştır. Neticede artan atık miktarı doğanın dönüştürebileceği kapasitenin üstüne ulaşmıştır. İşin can alıcı noktası ise insanın, küresel yaşamın getirmiş olduğu çevre yıkımından kaçamıyor olduğudur. İnsan toplumda edilgin bir hale gelmiş, duyguları ve emeği metalaşmıştır. Kendi özünden kopan insan bir duygu karmaşası içinde kalmıştır. Seçim alternatifleri kısıtlanmıştır. İnsan kendi özgürlüğünden fark etmeden uzaklaşmıştır. Çevre problematiği diğer sosyal bilimlerin çalışma alanlarını da kapsamaktadır. Sosyolojik çevre çalışmaları toplumsal sorunlara ışık tutmaktadır. Uygar toplumlar için sistematik çevre çalışmalarının yapılmasına ihtiyaç vardır.

Çevrenin insan hayatındaki merkezi konumuna dikkat çekilmiştir. Klasik kuramlar ve sosyologlar eşliğinde çevre ve insan ilişkilerinin farklı boyutları ortaya çıkarılmıştır. Bütünsel bir bakış açısı ile çevrenin değerlendirilmesine özen gösterilmiştir. İnsan ve çevre sorunlarının temel nedenleri değerlendirilmiştir. Olası ve mevcut sonuçların insan ve çevre hayatına yönelik etkileri irdelenmiştir.

Çevre insanı ilgilendiren bütün alanları kapsamaktadır. Fiziksel ve toplumsal çevre sürekli olarak bir etkileşim halindedir. Çevre sorunlarının anlaşılması için fiziksel ve

toplumsal çevre bir arada ele alınmalıdır. (Kösemihal, 1967, s.178). İnsan, sosyal bir varlıktır. Bu nedenle insan, çevrenin bir ürünüdür. Yaşamın sürdürüldüğü sosyal ve fiziksel çevre, insan karakterinin oluşmasında etkilidir. İnsanın toplum ile olan ilişkilerinde belirleyici olduğu gibi tabiat ile olan ilişkilerinde de rol oynamaktadır. Buradan yolla çıkarak toplumun sahip olduğu din ve kültür algısının, insanın tabiat ile olan ilişkilerini yönlendirmiş olduğu söylenebilir. İnsanın çevre ile olan ilişkisinde dinin etkisi göz ardı edilemeyecek şekilde büyüktür. Kültür ve din bir potada eritilmiştir. Toplumların çevreye ilişkin tutumları ve almış olduğu tavır dini inancın bir yansıması niteliğindedir.

Batı dünyasında başlayan değişim kademeli olarak bütün toplumları etkisi altına almayı başarmıştır. Burada göze çarpan en önemli gelişim ise Rönesanstır. İnsan ve doğa ilişkisi Rönesans ile birlikte yeniden anlamlandırılmıştır. Orta çağ döneminin baskın otoriter tutumu insanların maddi bir alan altında toplanmasına neden olmuştur. Dini söylemler ve kültürel pratikler toplumda umutsuz bir ortam oluşturmuştur. Rönesans bu karanlık ortamın üzerine bir güneş gibi doğmuştur. İnsanların pozitif bilimlere ve gökyüzüne olan merak ve ilgisi artmıştır. Bilimin referans alındığı toplumsal gelişmeler insan elini güçlendirmiştir. İnsanın aklına olan inanç yükselmiştir. Epistemolojik ve metodolojik yollardan bilgiyi elde etmenin yolları aranmıştır. Toplumda yer edinen dogmalar bir kenara bırakılmıştır. İnsan aklı belli bir ideoloji veya vahiy ile sınırlandırılmamıştır. Deney ve gözlem referans alınmıştır. Toplumu endüstrileşmiş ve araçsal akıl ön plana çıkmıştır. Kapalı metafizik sistemler ve Orta çağ Hristiyan anlayışı etkinliğini yitirmiştir. Modernliğin kendi paradigması topluma uyarlanmıştır. Descartes'in de etkisi ile fiziksel dünya deşifre edilmeye başlamıştır. Fiziksel dünyaya hükmedebilecek icatlar yapılmış ve makinalar üretilmiştir. Tabiata egemen olma isteği bir inanç haline gelmiştir. İnsan eşya ve tabiat üzerindeki gücünü arttıran seküler bir düşünce gelişmiştir. Descartes itibaren dünyanın insan egemenliği altında olduğu düşüncesi yer edinmiştir. İnsanı merkeze alan düşünce anlayışı gelişmiştir. (Bayyigit, 2002, s.39-42).

Günümüzde insan merkezli bir doğa düşüncesi görülmektedir. İnsan, toplum ve tabiat ile olan ilişkilerine pragmatik bir şekilde yaklaşmaya başlamıştır. (Kılıç, 2003, s.223). Yeni Darwincilik evrenin varlığını ve gelişimini modern evrimsel sentez ile açıklamıştır. Bu açıklama evrendeki her şeyi yaratan aşkın bir yaratıcı olduğu inancı ile ters düşmektedir. Dünyadaki her bir canlı ilahi bir güç tarafından yaratılmış olduğu inancı birçok bilim insanı tarafından da kabul gören bir bilgiydi. Fakat C. Darwin'in evrim ile ilgili çalışmaları

canlıların benzersiz fiziksel özellikleri olduğunu açıklamıştır. Bu bilgi doğanın asıl yaratıcısının kim olduğuna dair şüphelerin başlamasına neden olmuştur. Çalışmalarda yeni türlerin yaşamda kalması için insan eli ile yapılan yapay seleksiyon ön plana çıkmıştır. Bu düşünce doğal yaşama taşınmıştır. Doğal yaşamda benzer bir şekilde doğal seleksiyon olabileceği düşüncesine inanılmıştır. Thomas Robert Malthus çalışmaları Darwin'in düşüncelerine kaynaklık etmiştir. Avrupa' da artan nüfus artışı üzerinde duran Malthus, besin kaynaklarının ilerleyen dönemlerde yetersiz kalacağını vurgulamıştır. Bu durum hayatta kalma mücadelesinin başlayacağı anlamına gelmektedir. Darwin buradan yolla çıkarak evrim düşüncesini geliştirmiştir. Doğal hayatta da ayakta kalmak için savaşmak gerekiyordu. Bu savaşta en güçlü olan ise en çok uyum sağlamayı başaranıdır. Canlıların çevreye uyum sağlamaları nesillerinin sürekliliğini sağlamaktadır. Başarılı şekilde uyum sağlayanlar varyasyonu devam ettirmektedir. Dünyadaki yaşam zaman içinde çeşitlenmiştir. (Orçun, 2010, s.21-22).

Yeni evrim mekanizması ve doğal seleksiyon ile modern sentez açıklanmıştır. Moleküler biyoloji ve matematiksel popülasyon genetiği bilgileri bir arada kullanılmıştır. Gregor Mendel tarafından kalıtım kuramı oluşturulmuştur. Charles Darwin'in evrim kuramı ile kalıtım kuramı modern bir hal almıştır. Evrim, doğal seçim ile meydana gelmiştir. Çeşitlilik bir biyolojik süreçten kaynaklıdır. Gezegen değiştikçe türler de değişmiştir. İnsan evrim sonucunda tesadüfi bir şekilde dünyaya gelmiştir. İnsan, yaşamını sürdürebilmesi için mücadele etmesi gerektiği anlayışı kabul görmüştür. İnsanın kutsanan aklı, bilim ve teknik alanda kaydetmiş olduğu ilerlemeler diğer canlı türleri için tehdit oluşturmaktadır. Gelişmemiş toplumların hayatta kalma süresini kısaltmaktadır. Güçlü olan toplumlar, zayıf olan toplumlar üzerinde baskı kurmuştur. Hobbes'un da söylemiş olduğu üzere insan, insanın kurdu olmuştur.

İnsanın tabiatı yeniden anlamlandırması ile çevreye olan bakış açısı değişmiştir. İnsanın tabiat üzerindeki üstünlük kurma isteği uyumu bozmuş ve çevre sorunlarının başlangıcı olmuştur. Mekanik bir dünyanın yegâne yöneticisi konumuna gelmiştir. İnsan bilgisi sayesinde güçlüdür ve yine bilgisi ile doğaya egemendir. İnsanın doğaya hükmetme isteği fütursuz bir şekilde doğal kaynakların kullanımını arttırmıştır. Küresel zaman içinde tabiat nesneleştirilmiş ve özgünlüğünü yitirmiştir. İnsanın bencil tutumu sadece doğal zenginliklerin değil, aynı zamanda insanın da sömürülmesine neden olmuştur. İnsan çevresini kontrol edebilecek teknolojiye ulaşmıştır. 19. Yüzyıl sanayi gelişmeleri ve bilimin

endüstrileşmesi yeni pazar ve kaynak ihtiyacını iki katına çıkarmıştır. İnsan doğaya ve kendisine zarar veren bir canlı haline dönüşmüştür. Bu zararlar arasında petrol kullanımı ekosistem için büyük bir tehlike oluşturmaktadır. Doğa katliamına neden olan plastik kullanımı artmıştır. Plastiklerin üretiminde kullanılan petrol doğaya verilen zararı arttırmıştır.

Modern insan, madde üzerindeki etkinliğini arttırmıştır. Tabiata egemen olmak için çeşitli araçları keşfetmiştir. Bu şekilde insan kendisini kuşatmış ve daha güçlü hissetmiştir. Modern insan materyalist bir doğa anlayışı geliştirmiştir. İnsanın sahip olma isteğini kamçılayan teknoloji üretimi hız kazanmıştır.

Ekonomik ve teknolojik gelişmeler insanın çevre ile olan sorunlu ilişkisini daha da sorunlu hale getirmiştir. Burada insanın en temelde gözden kaçırmış olduğu nokta ise kendisi olmuştur. İnsan kendi ürettiği makineye bağımlı bir hale gelmiştir. Kendi özünden ve değerlerinden uzaklaşmıştır. Toplumda bir değer kirliliği oluşmuştur. İnsan doğaya karşısında sorumlu bir varlıktır. Görevlerini bilen, uygulayan ve tamamlayan her insan vazifesini yerine getirmiş İnsan doğanın parçası, aynı zamanda koruyucusu rolünü de üstlenmektedir. Sömürücü ahlakı benimseyen toplumlar doğa ile kurmuş olduğu anlaşmayı bozmuştur. Doğanın, “şeyleştirilmesi” ve meta haline dönüştürülmesi ihanettir. (Bayyigit, 2002, s.44-45).

Bütün dinlerin genelinde tabiatın kutsal bir değeri vardır. İnsan çevre ile olan ilişkilerinden sorumlu tutulmuştur. Doğaya karşı benimsediği tutumu insanın değer anlayışını ortaya koymaktadır. Bütün vahiy geleneklerinin hem fikir olduğu bir konu tabiat nimetlerinin ölçülü bir şekilde kullanılmasıdır. İslam dininin temel kaynağı olan Kur'anı Kerim’de bütün canlılara ve doğaya karşı duyulan sevgi açıkça belirtilmiştir. Hümanist bir yaklaşım ile toplumlara evrensel değerler sunulmuştur. Her bir mahlukun ilahi bir güç tarafından yaratılmış olduğu ve bu nedenle sevmeye değer olduğu vurgulanmıştır. Kur'anı Kerim’de insanın tabiat ile nasıl ve ne şekilde ilişki kurması gerektiğini söyleyen ayetler mevcuttur. Aynı zamanda bütün İslam alimlerinin ve peygamberlerin sözlerinden tabiat bütünlüğünün bozulmaması gerektiği konusunda bir uyarı vardır. İslam dininde insan ve tabiat ilişkilerine verilen önem büyüktür. Evrendeki bütün değişimler ve canlılar Allah’ın varlığına birer delildir. Hava olayları, gök cisimleri, insanlar ve canlılar aleminin tek bir yaratıcısı vardır. Allah her şeyi sonsuz bir düzen ve uyum içerisinde yaratılmıştır. Tabiatın kendi içindeki bozulmamış olan ahenk ise bunun en güzel örneğidir. Dünya, insanlar ile

sınırlı değildir. İnsan, diğer varlıklar arasında en seçkin ve değerli olandır. Ancak insanlığın bunu art niyetli bir şekilde kullanılmasına rıza gösterilmemiştir. (Yıldırım, 2021, s.71-73).

Tabiat ile kurulan tek taraflı ilişki yıkımı kolaylaştırmaktadır. İnsanların tabiat ile dikey ilişkisi çevre ahlakını bozmaktadır. Tabiat ilgi ve merhameti hak etmektedir. İnsanın yaptıkları kadar, yapmadıkları da çevre için ayrıca önem taşımaktadır.

İnsan var olduğu günden bugüne kadar çevre ile yakından ilişkiler kurmuştur. Çeşitli kültürler, teknolojik gelişmeler ve toplumsal devrimler sonucunda insan yaşamı yeniden düzenlenmiştir. Bu durum çevrenin de yeniden kurgulanması gerekliliğini getirmiştir. İnsan her koşulda çevresi ile uyum içinde olmanın yollarını aramaya çalışmıştır. Ancak toplumsal gelişmelere bağlı bir şekilde değişen çevre ile uyumu yakalamak güçleşmiştir. Toplumun gelmiş olduğu son noktada ise çevre ile insan arasındaki uyumun bozulduğu aşikardır. 19. yüzyılda endüstrisi toplumunun ön plana çıkması ile kapitalist üretim tarzı hedeflenmiş ve başarılı olunmuştur. 2. Dünya Savaşı sonrası çevre bunalımlarının artması toplumları geri dönüşü olmayacak sonuçlara götürmüştür. Endüstri üretimine bağlı bir şekilde endüstri kirliliği artmıştır. İnsan etkinlikleri dünya ve canlıların devamlılığı için risk oluşturmaktadır. Ekolojik sistem üzerindeki artan olumsuz etkilere her gün bir yenisi eklenmiştir. Küresel Isınma ve İklim değişikliği sorunu dünyayı büyük bir felakete doğru sürüklemektedir. İnsanların küresel krizler karşısında nasıl mücadele etmesi gerektiği hakkında genel savlar olsa dahi net bir uygulama söz konusu olmamıştır. Toplum ve devletlerin öncelikleri ekonomi üzerine olmuştur.

1960'lı yıllara gelmeden önce sanatçılar sıklıkla doğayı ve doğal güzelleri çalışmışlardır. Ancak direkt olarak doğanın kendi güzellikleri resmedilmemiştir. Sanatçılar daha çok mistik bir hava içerisinde doğal güzellikleri yakalama eğilimi gösterilmiştir. Doğanın sanat çalışmalarına bizzat konu olması ise 1960'lı sonrasındadır. Doğa çalışmalarına daha çok yer verilmiştir. Çevre, çevre kirliliği ve çevre kirliliğinin nedenleri sanatsal bir şekilde ifade edilmiştir. Çevre sorunlarına olan farkındalığı arttırmıştır. Ressamlar sanat çalışmalarının yörüngesini çevre üzerinde oluşturmuştur. Bu yörüngeye uygun olan yer ve araçlar, ayrıca kullanılan tekniklerle bir değişikliğe gidilmiştir. Sanat, esas itibarıyla doğal yaşamın ve çevrenin istismar edilmesine karşı toplumdaki duyarlılığı arttırmak istemiştir.

Barbara C. Matilsky, Kırılgan Ekolojiler: Çağdaş Sanatçıların Yorumları ve Çözümleri eserinde doğa ve sanatçı ilişkisini değerlendirmiştir. Matilsky, 1960'lı yıllardan

sonra sanatçının doğa ile etkileşim halinde olduğunu vurgulamıştır. Sanatçı hem doğal hayat hem de özel çevre sorunlarına değinmiştir. Modern sanatçılar, doğayı çalışmalarında konu edinmiştir. Daha öncesinde heykel ve resim arasında veya insan ve doğa arasında kurulan ilişkinin ötesinde olan çalışmalar olmuştur. Doğal ekosistemler yeniden şekillendirilmiştir. Toplumun çevre bilinci ve çevre etiği kazanması önemsenmiştir. Atıklar, verimsiz tarım arazileri ve kurak alanlar üzerinde topluma ilham veren çalışmalar yapılmıştır. İnsanların doğa ile yakın temas halinde olmalıdır. İnsan, doğa ile birlikte iyileşmektedir. (Aydın, 2013, s.55).

Çevre hareketleri 1960 yılında ön plana çıkmıştır. Geri dönüşümü kolay olan materyallerin kullanımı, çevrenin ihtiyaçlarına ilişkin restorasyon projeleri ve toplumun çevre etiğini kavramasına yönelik sanat çalışmaları esnetilmiştir. Yer Sanatı, Yeryüzü Sanatı, Çevresel Sanat ve Ekolojik Sanat güncel sanat konuları olmuştur. Sanatçılar farklı bakış açıları ve çeşitli yöntemler ile bu konuları değerlendirmişlerdir. 1960'ların sonlarına doğru Yer Sanatı veya Yeryüzü Sanatı başlığı ile çalışmalar yapılmıştır. Doğal malzemeler tercih edilmiştir. Eserlerin üretim yeri açık alanlar olmuştur

Doğa ile insanlar arasındaki etkileşim kaçınılmaz bir şekilde gerçekleşmiştir. İnsan, doğayı kendi yoğunluğu içerisinden çıkararak ona yeniden şekil vermekte ve görünümünü belirginleştirmektedir. Doğanın kendi yasalarını keşfeden insanın eli daha fazla güçlenmiştir. Bu sayede doğa üzerindeki kontrolü ve egemenliğini artırmıştır. Doğa, sanatçının ilham ve merak kaynağıdır. Doğanın büyümlü olayları ve ilişki örüntüleri sanatçının zihin dünyasını genişletmiştir. İnsanın doğa ile etkileşiminden ortaya çıkan sanat ürünleri hem sanatçının dünyasını anlamamıza hem de dönemin sosyal ve kültürel özelliklerini anlamamıza olanak sağlamaktadır. Sanat eserleri içinde bulunduğu dönem ile diyalog halindedir.

Sanatçı, sanatsal etkinliğini doğa üzerinden oluşturmuştur. Doğanın sonsuz sayıdaki ilişkileri sanat vasıtası ile aktarılmaktadır. Doğanın izdüşümü sanatın ve sanatçının yol rehberi olmuştur. Sanatsal faaliyetler, diğer insan etkinlikleri gibi dönemlere ve toplumsal yapıya göre değişmektedir. Sanatın bu evrimi doğanın da değişimlerine bağlı bir şekilde değişmiştir. Sanat, içinde bulunmuş olduğu toplumun sosyal ve kültürel şartlarından etkilenmiştir. Yalnızca toplumun sosyal ve kültürel özellikleri değil çevresel şartlar da sanatı şekillendirmektedir.

Sanat bir tasvir aracı olarak kullanılmıştır. Doğa, ideal olan ile özdeşleştirilmiştir. Sanatsal faaliyetler de bu idealizmeyi yakalamaya çalışmıştır. 18. yüzyılda sanatın ideal doğanın göstergesi olduğu düşünce önemini yitirmiştir. Doğanın anlamlandırılmasında kullanılan idealizmin etkisi azalmıştır. Daha sonra toplumsal ilerleme, bilimin önceliği ve aklın yükselişi ile sanat kavramı yeniden temellendirilmiştir. Doğa kuralsızlığı, düzensizliği ve çeşitliliği ile birlikte bir aradadır. Doğada değişen bilimsellik algısı gerçekliklerin ve şeylerin ifade edilmesinde kullanılmıştır. Sanatçı doğayı bir bilim gibi ele almıştır. Sanat ve bilim arasında teknik veya amaçsal farklılıklar vardır. Bu durum sanat ve doğa arasındaki birlikteliğe engel değildir.

1960'lı yıllara gelmeden önce sanatçılar sıklıkla doğayı ve doğal güzelleri çalışmışlardır. Ancak dolaylı yollardan doğaya ait güzelliklere yer verilmiştir. Mistik bir yaklaşım ile doğa çalışmalarına yer verilmiştir. 1960'lı yıllardan sonra doğa, direkt olarak sanatın konusu olmayı başarmıştır. Sanatsal bir üslup ile, çevre kirliliği ve çevre kirliliğinin nedenleri resmin konusu olmuştur. Toplumun çevre sorunlarına olan duyarlılığı artmıştır. Ressamların odak noktası çevre olmuştur. Çevre sorunsalına uygun araçlar ve yöntemler kullanılmıştır. Doğal alanların ve çevrenin sömürüsüne karşı bilincin artırılması istenmiştir. (Aydın, 2013, s.55).

Avrupa dünyasının çığır açan gelişmeleri teknolojik ve bilimsel ilerlemeyi hızlandırmıştır. Değişimin esas noktası insanlar ve toplum üzerinde olmuştur. Aydınlanma döneminin sloganı “aklını kullanma cesaretini göster” sözleri olmuştur. (Çüçen, 2013, s.26). Bu söz dönemin mottosu haline gelmiştir. İnsan hem doğayı hem de yeni insanı bilimsel yollardan tanımanın yollarını aramaya başlamıştır.

İnsanın fiziksel yapısındaki özellikleri ve bilinçaltı durumu sanatçıların çalışma konusu olmuştur. Doğa insan ruhuna ve bedenine uzanan bir yoldur. Avrupa’ da birey kendi başına önemlidir. Bu durum bireyselleşmeyi hızlandırmıştır. Aynı zamanda plastik sanat alanına ise yeni bir yorumu ve tarzı meydana getirmiştir. (Çüçen, 2013, s.32).

Toplum sürekli olarak bir devingenlik ve değişim içerisindedir. Bu değişimler çevreye de yansımaktadır. İnsanın kendi aklını kullanarak hareket etmiş olduğu ilk andan itibaren çevre ve doğa üzerinden daha fazla fayda sağlamanın yollarını aramıştır. İnsan çevrenin hem içinde hem de dışarısında bir varlık olmuştur. Diğer canlı türlerinden farklı olarak insan çevreyi değiştirme gücüne sahiptir. İnsanlar ilerlemek için farklı metotlar geliştirirken çevresine zarar vermektedir.

İlk insanın varlığından itibaren insan çevresi ile ilişkiler kurmuş ve onu biçimlendirmek istemiştir. Doğa ve çevre; kültürler, sosyal değişimler ve toplumsal devrimler neticesinde yeni süreçlere girmiştir. Çevre ve toplum ilişkisi yeniden kurgulanmıştır. İnsan ve çevre arasındaki uyumu bozulması sanat ve çevre ilişkisini de değiştirmiştir. Çevre, endüstri kirliliğine maruz bırakılmıştır. Çevre krizi sorunları her alana taşınmıştır. Bu alanlardan birisi de sanat olmuştur. Değişen paradigmlar neticesinde toplumun almış olduğu tavır geri dönüşü olmayan sonuçları ortaya çıkarmıştır. Çevre, küreselleşmeyle birlikte tüketim simülasyonlarının/modellemelerinin etkisi altında kalmıştır. Sanatsal aktivitelerin gerçekleşmiş olduğu ortamlar, müzeler, galeriler, bienaller, müzayede evleri, fuarlar sanatın araçsallaştırılma faaliyetlerine hizmet edecek şekilde kurgulanmıştır. Çevrenin popülerliği küresel sistemin aktiviteleri ile arttırılmıştır. Küresel sistem sanat ve çevre üzerinden çekinmeden kar elde etmiştir.

Küreselleşme ile değişen çevre algısında sanayi ve teknolojinin etkisi çok büyüktür. Ayrıca toplumun kültürel değerleri çevrenin yeniden şekillendirilmesinde önemli bir unsurdur. Yaşadığımız çevre, oturduğumuz semtler ve kalmış olduğumuz evlerde modern mimari aranmaya başlanmıştır. Doğal çevrenin saf halinden ödün verilmiştir. Çevrenin doğallığını kaybetmesi ile sanat eserleri de biricikliğini yitirmeye başlamıştır. Bu olumsuzlukların yanı sıra doğanın estetiğine uygun olmayan, çevreyi kirleten fabrikalar, sanatçının ilham alanını daraltmıştır. Aynı zamanda fabrikalarda üretilen ürünlerin piyasa değerinin arttırmak için toplumun değerlerine ve ortak zevklerine hitap edilmektedir. Böylece bir fabrika estetiği oluşturulmuştur. Çoğu zaman nesneler dijital baskılar ile renklendirilmiştir. İnsanlar arayıp da bulamadığı ve kendi elleri ile yok etmiş olduğu doğal güzelliklere fabrika işçiliği ile sahip olma çabasındadırlar. Üretilen nesnelerin geri dönüşümü zor olmuştur. Kullanılan materyaller doğa ile uyumlu değildir. Aynı zamanda insan hayatını ve sağlığını tehdit eden maddeler kullanılmıştır.

Yüzlerce yıldan sonra doğanın dönüştürebileceği ürünler çevre kirliliğinin artmasında önemli bir nedendir. Tüketim miktarındaki artış ve seri üretim ise çevre kirliliği yoğunluğunu arttırmıştır. Sanat ve çevre üzerindeki tahakküm her geçen gün arttırılmıştır. Üretimin yaygınlaşması ile sanat da yeni bir boyut kazanmış, yeni anlamlar yüklenerek bir bakıma üzerinde tahakküm kurulmuştur. Üretimin yaygınlaşması ile sanat da yeniden boyutlandırılmıştır. Çevrenin stratejik olarak araçsallaştırılması faaliyetleri üzerinde çalışılmıştır. Çevre, ticari bir etkinlik alanı olmuştur. Sanat ve çevre bir tüketim nesnesi

haline gelmiştir. Sanat ve çevrenin karşılıklı bir şekilde finansallaşmasının yolları aranmıştır. Daha çok para kazanma arzusu ile doğal alanlar işgal edilmiştir. Sanat özerkliğini kaybetmiş ve şeyleşmiş tüketim nesnesi haline dönüştürülmüştür. Sanatın piyasası çevre üzerinden oluşturulmuştur. Doğadan sanata aktarılan arka fonlar kirlenen çevre ile birlikte solmuştur. Çevrenin arka fonu gri bir renk ile boyanmıştır.

Çevresel adaletsizlik konusu çevre sorunları içerisinde ayrıca bir önem verilmelidir. Sosyal ve ekonomik adaletsizlik, herhangi bir toplumun veya insan topluluklarının diğerlerine kıyasla daha yüksek standartlara sahip olması durumudur. Çevresel risklerin adaletsiz bir şekilde yayılması insanlar arasındaki ayrımı derinleştirmiştir. Çeşitli kuramlar ile açıklanan çevre kavramının çevresel adaletsizlik konusundaki hassasiyeti ortadadır. Birçok bilimci ve bilimler eşliğinde çevre adaleti kavramı tartışılmıştır. Başta sosyologlar, coğrafyacılar, siyasetçiler, filozoflar ve ekonomistler olmak üzere çevre adaleti kavramı gündeme getirilmiştir. Günümüzde çevre adaleti sorunu uluslararası bir sorun haline dönüşmüştür.

Bazı toplumlar çevresel tehditleri yoğun bir şekilde yaşamaktadır. Stratejik konum, ekonomik, kültürel politik ve idari nedenler çevresel şartları oluşturmaktadır. Gelişen ülkelerin refah düzeyi yüksektir. Gelişmemiş ve az gelişmiş ülkelerde ise refah seviyesi daha düşüktür. Ekonomik gücün düşük olduğu bölgelerde çevre sorunları daha fazladır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında artan çevre bunalımları çevre adaletsizliğini genişletmiştir. Sanayileşmiş ülkeler daha fazla üretimi hedeflemiştir. Neticede atık miktarı artmıştır. Çevre bu atıkları taşımakta güçlük çekmiştir. Tehlikeli atıklar işletilmeden ve ayrıştırılmadan direkt olarak toprak ile buluşturulmuştur. Çevre ve insan sağlığı sorunları artmıştır. Katı çevresel düzenlemeler gelişmiş ülkelerde geçerliliğini korumuştur.

Küresel dünya düzeninde üretim ve tüketim dengeleri arasındaki uçurum çevre sorunlarının ve adaletsizliğin büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Hava su ve toprak yoğun bir şekilde kirletilmiştir. Yeşil alanlar hızlı bir şekilde kaybolmuştur. Biyolojik çeşitlilik endüstriyel atıklar nedeni ile azalmıştır. Sürdürülebilir mekanlar zarar görmüştür. Toplum, çevre krizleri karşısında çaresiz kalmıştır. Ulrich Beck, küresel ve modern krizler üzerinde durarak, risk toplumu kavramını öne sürmüştür. (Çuhacı, 2012. s.132).

Toplumsal hareketlerin çıkış noktası adaletsizlik üzerindendir. Yeni toplumsal hareketler içinde önemli bir yere sahip olan çevre hareketlerinin esas meselesi çevrenin kullanımındaki adaletsizliktir. Adalet herkes için aynı şekilde uygulanmalıdır. Bütün

insanlar, etnik ırk, ekonomik gelir durumu, dil ve renk gözetmeksizin çevre adaletinden eşit miktarda yararlanacaktır. Çevre yasaları herkes için geçerlidir. Toplumsal gelişmelere bağlı olarak değişen çevre şartlarının olumsuz etkilerini tek bir kesim üstlenmemelidir. Burada bahsi geçen kesim yoksulluk oranında olan gruplardır. Çevre hakkında alınan kararlarda bütün kesimler söz sahibidir. Halkın eşit katılımı önemsenmelidir. Alınan kararların mevcut ve olası sonuçları toplumun bütün kesimleri ile birlikte hesaplanmalıdır.

Sanayileşme sonrasında çevre sorunları çeşitlenmiştir. İlerlemeci politikalar ile yürütülen projelerde çevre ve doğa bozulmuştur. Küresel eşitsizliklerin neden olduğu sınıfsal ayrımlar çevre adaleti kavramına duyulan ihtiyacı arttırmıştır. Çevre adaleti kavramı 1970 yıllı itibari ile özellikle Amerika ve Kıta Avrupası'nda kötü şartlar altında yaşayan yoksulların sorunlarını ifade etmek amacı ile ortaya çıkmıştır. Çevresel adalet kavramı ile ekonomik ve sosyal adaletsizlikler çevre koşulları ile birlikte ele alınmıştır. (Kılıç ve Tok, 2014, s.220). Aynı zamanda küresel eşitsizliklerin yol açtığı sorunlara karşı gelişmiştir. Böylece çevre kavramı bir hak olarak gündeme gelmiştir. Ekolojik fırsat eşitliği bütün insanları kapsamaktadır. Yine bütün insanlar ekolojik haklara sahiptirler. Doğal kaynaklara erişimin yanı sıra kaynakların tüketimin de de eşitlik ilkesi göz önünde bulundurulmalıdır. Ekonomik yönden güçlü olan toplumlar çevresine dilediği şekli vermekte ve doğal kaynakları tüketme hakkını kendisinde görebilmektedir. Dikkate alınması gereken çevrenin tüketilmesi gereken bir madde veya nesne olmadığıdır.

Çevreyi metalaştıran her şeyin önündeki temel paradigma, güç ve yüksek yaşam konforudur. Toplum yanlış bir algoritma içerisinde çevre bilincine sahip olmuştur. Yoz bir çevre ahlakı içinde çevre ve toplum üzerindeki eşitsizlikler artmıştır. Çevre üzerindeki değişimler bütün insanları ilgilendirmektedir. Bu nedenle her bireyin çevre konusunda fikrini beyan etmesine ve çevresel düzenlemelere karşı çevre hakkını kullanımına izin verilmelidir. Ekomerkezli bir bakış açısı bütün bir insanlığın yararınadır. (Yaylı, 2012, s.152-153).

Çevresel adalet tartışmalarına ekolojik anayasa ile yeni bir soluk getirilmiştir. Ekolojik anayasada yer alan hak ve düzenlemelerin ekolojik boyutu önemsenmiştir. Bütün insanların doğuştan getirmiş olduğu haklar vardır. Bu haklar bir başkası tarafından verilmez veya devredilemez. Çevre hakkı da bu haklardan biridir. İnsan onuruna uygun ve yakışır çevre ortamında yaşamın sürdürülmesi her bireyin hakkıdır. Çevre hakkı evrenseldir. İnsanın çevre üzerindeki hakları doğa bilimcileri tarafından sorgulanmaya başlanmıştır. Sorgunun

temel nedeni insanın doğa ile olan mücadelesinde haddi aşarak, ona hükmetme isteğinin başlamasıdır. (Dadak, 2015, s.314).

Çevrenin geleceğini tehlike altına alan ekolojik sorunların yaratıcısı insandır. İnsan yalnızca kendi türünü değil diğer canlı türlerinin de sürdürülebilir olma özelliğini kısıtlamaktadır. Doğal dengenin korunması için ekolojik ve çevresel adaletin bir arada tesis edilmesine ihtiyaç vardır. Ekolojik paylaşıma dayalı sorunlar toplumu geriletmektedir.

Çevre sorunlarının tartışılmasına 1960'lı yıllarda başlanmıştır. Tam anlamı ile çevre sorunlarının kabul edilmesi ise 1970 yılında olmuştur. Çevre bilincinin oluşması ise daha sonraki süreçlerde olmuştur. Sanayileşmeye ağırlık verilmesi ve teknolojik ilerlemeler çevre sorunlarının büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Yüzlerce yıldır insanlığın çevreye vermiş olduğu zararların olumsuz geri dönüşümleri ile toplumlar mücadele etmek zorunda kalmıştır. 1970'li yıllardan sonra dünyada çevre hassasiyeti konusundaki duyarlılık artmıştır. Kişisel arzular ve daha çok kazanma hırsıyla doğaya zarar verilmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası nüfus patlamaları olmuştur. Sanayileşmiş ülkeler endüstriyel ürünlerin kullanımına ağırlık vermiştir. Nükleer silahlar ve nükleer enerji kullanımı doğal yaşamı ve canlıları derin bir şekilde etkilemiştir. Yapılan eylemlerin insan yaşamı için gerekli olup olmadığı tartışılmıştır.

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Çevre Kavramı

Çevre kavramı canlı ve cansız etrafımızda görmüş olduğumuz her şeyi kapsayan geniş bir kavramdır. Yaşadığımız yerler çevre olarak tanımlanmaktadır. "Çevre; "bir canlı organizmayı veya bir canlı topluluğu yaşama süresince etkileyen her türlü, biyolojik ve abiyotik (Sosyal, kültürel, tarihsel, iklimsel, fiziksel) faktörlerin tümü" olarak tanımlanmaktadır. (Yücel, 1998, s.84). Çevrenin biyotik bileşenleri; insanlar, canlılar, bitkiler ve mikroorganizmalardır. Biyotik unsurlar ekosistemi ve organizmayı etkileyen ve şeklini değiştiren faktörlerdir. Bir organizmanın oluşabilmesi için öncelikle çevrenin varlığına ihtiyaç vardır. Canlılar, çevre içerisinde birbirleri ile etkileşim ve iletişim halindedirler.

İlk canlı varlığı ile birlikte çevresel ortam oluşmuştur. Çevre, sosyal hayatın şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Çevre ve yaşam birbirinden ayrılmaması gereken ikilidir. İnsan elinin müdahale ettiği yerler yapay çevredir. İnsanların ihtiyaçlarına ve isteklerine göre çevrede değişimler yapılmaktadır. İnsanlar, evreni kavrama ve ona şekil verme gücünü elinde bulundurmaktadır. Yapay çevre içerisinde insan doğadan uzak bir şekilde yaşamaktadır. Yollar, köprüler, barajlar, parklar, asfaltlar, kentler, köyler, mahalleler ve evler insanlar tarafından inşa edilen yaşam mekanlarıdır.

Çevrenin fiziki ve biyolojik şartları canlıların yaşamını şekillendirmektedir. Fiziksel çevre, toplumsal çevrenin yapısını etkilemektedir. Çevre ve insan ilişkisi yaşam boyu devam etmektedir. İnsanın çevreye yönelik algısı yaşam standartlarını belirlemektedir. Yeryüzünde yaşayan canlı türlerinin devamlılığı insan eylemlerine bağlıdır. Bitki ve hayvan türlerinin yok olması ekosistemin dengesini bozmaktadır. İnsanlar gereken sorumluluğu üstlenmeli ve ekolojik bir bakış açısı geliştirmelidir.

İnsan faaliyetleri biyoçeşitlilik üzerinde tehlike oluşturmamalıdır. Tarım alanları küçülmekte ve verimliliği kimyasal ilaçlar ile düşürülmektedir. Ormanlar yok edilmekte ve hayvanlar kendi evlerinden kovulmaktadır. Fabrika ve egzoz gazları havanın ısınmasına neden olmaktadır. Oksijen miktarı düşmektedir. İhtiyaçlar ve istekler bir neden olarak gösterilerek doğal ortam tahrip edilmektedir. Doğal yaşam alanlarındaki değişimler çevre sorunlarını ortaya çıkarmaktadır. İnsan beşerî çevreyi oluşturmaktadır.

İnsanların yaşamlarını idame ettirmiş oldukları fiziki çevrenin şartları oldukça önem arz etmektedir. Yaşanılan mekân sadece fiziki bir yapı olarak sınırlı kalmamıştır. Toplumsal öğelerin yer aldığı ve birçok sosyolojik çıkarımların bulanabileceği ipuçları barındıran büyük bir yapılanmadır.

İnsan faaliyetlerinden kaynaklı bir hızlı değişim söz konusudur. Günümüzde adını sıklıkla duyduğumuz küresel ısınma çevre ve doğa üzerindeki olumsuz etkiler sonucunda ortaya çıkmıştır. Sera gazlarının aşırı kullanımı küresel sorunları ortaya çıkarmıştır. Küresel ısınma bir çevre sorunudur. Buzulların erimesi, tatlı su kaynakları miktarındaki azalma, kuraklık, orman yangınlarının artması, salgın hastalıkların yaygınlaşması ve bazı canlı türlerinin yok oluşu çevre ve insan sağlığını bozmuştur.

Doğal yaşam alanlarındaki meydana gelen bozulmalar çevre kirliliğini ortaya çıkarmıştır. İnsan eylemleri sonucunda hava, su ve toprak kirlenmektedir. Ekosistemin dengesini bozan etkinlikler çevre kirliliğini oluşturmaktadır. Atıklar, kirlilik oranındaki artış, ses ve gürültü kirliliği insan ve doğa üzerinde olumsuz bir etki bırakmıştır. İnsanlar tüketim için doğal ham maddeleri sıklıkla kullanmaktadır.

Yaşamın devam ettirilmesinde gereken temel bileşenler hava, su ve topraktır. Doğal çevre bu bileşenlerdir. Doğal çevre; insan tarafından oluşturulmayan çevredir. Meydana gelişi ve gelişimi doğal ortamda gerçekleşmektedir. Hava dünyayı saran renksiz azot ve oksijenden oluşan hayati bir unsurdur. Havasız bir ortamda yaşamak mümkün değildir. Su, biyolojik yaşamın devam ettirilmesini sağlamaktadır. En küçük canlı organizmadan en büyük canlı organizmaya kadar bütün canlılar suyun varlığına ihtiyaç duymaktadır. İnsan eylemlerinin sürdürülmesi için de suya ihtiyaç vardır. Toprak, bitki örtüsünü beslemektedir. Toprağın üst katmanı canlıların beslenmesinde zengin bir kaynak oluşturmaktadır. Ekosistemin sürekliliği için toprak gereklidir. Bitki örtüsü ve hayvanlar alemi de çevrenin alanına dahildir.

Çevre yaşanılan ortam olmanın yanı sıra coğrafi, biyolojik, sosyal, siyasal ve kültürel bir ortak paylaşımın bulunduğu alandır. Çevre, kültürün olduğu mekândır. Yaşadığımız çevre içinde bulunan hava, deniz, orman ve su kirletilmeden saygılı bir şekilde kullanılmasına özen gösterilmelidir. Çevrenin bize uyum sağlamasını değil bizim çevremize uyum göstermemiz daha doğru bir hareket olacaktır. Doğal dengenin akışına gereğinden fazlaca müdahale etmek geri dönüşü olmayacak sonuçları ortaya çıkarmaktadır. Bu durumdan şüphesiz olumsuz bir şekilde etkilenen en çok yine insanlar ve doğal kaynaklardır.

Temiz hava, temiz su ve temiz çevre insanın yaşam alanı olarak tercih etmiş olduğu yerlerdir. İnsanların çevresine zarar vererek en büyük zararı kendisine vermiş olduğunun bilincinde olması gerekmektedir. Sağlıklı yaşamın ön koşullu temiz bir çevre olduğu unutulmamalıdır.

Bir organizmanın varlığı ve canlılığı için çevrenin temel gereksinimleri bulundurması gerekmektedir. İlk canlı ile çevre kavramı ortaya çıkmıştır. Sağlıklı bir yaşam için çevre ile iyi ilişkiler kurulmalı ve yeni sorunların oluşabileceği nedenlere mahal verilmemesi gereklidir. İnsan eli doğal dengenin akışına saygı göstermelidir. İlişki örüntüsü bozulduğu takdirde çevre de patolojik sorunlar ortaya çıkmaya başlamaktadır. Bu sorun yeni bir sorunun da ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Belli bir çevrenin durumu orada yaşayan insan veya toplumla ilgili bilgileri bulundurmaktadır. Yaşadığımız dünya ile olan ilişkimizi ve bakış açımızı en net biçimde gösterebildiğimiz alan çevredir.

Çevrenin mevcut standartları yaşam standartlarının da belirleyicisi olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsan; gereksinimleri olan, diğer insanların varlığına ihtiyaç duyan ve çevrenin bütün olanaklarından istifade eden bir varlıktır. İnsanın çevresi ile iyi ilişkiler kurması beklenir ve bu iyi ilişkileri sürdürmelidir. Kurulan ilişkinin bozulması ile çevre sorunları ortaya çıkmaktadır. İnsanın karşılaşmış olduğu sorunlar hafife alınabilecek sorunlar değildir. Bu sorunlar ciddi sonuçlara sebep olmaktadır. Özellikle hava, su ve toprak kirliliği çeşitli hastalıkların temel nedenidir.

İnsanlığın çevreye karşı olan duyarsızlığı ve bu sorunların görmezden gelinmesi ile artan çevre sorunları, çevre eğitiminin önemini ortaya koymaktadır. İnsanların içinde yetişmiş olduğu sosyo-kültürel yapı, bireyin norm ve değerleri çevreye olan tutumunda etkili olmuştur. Çevreye olan saygının kazanılmasında toplumun değerleri de önemli bir unsurdur. Çevre sorunlarının azalması için çevre bilinci kazanırılmalıdır. Çevreye olan farkındalığın artması bu anlamda önemlidir. Çevreye müdahalenin artması ve doğal kaynakların azalmasına neden olan davranışların anlatılmasında en iyi yöntemler içinde eğitim yer almaktadır.

Refah düzeyinin artması için temiz bir çevreye ihtiyaç vardır. Çevre sorunlarına karşı önlemler, sorunlar çıkmadan önce alınmalıdır. Yaşam kalitesini arttıracak her türlü uygulamalar ve politikalar desteklenmelidir. Toplumun refahı, maddi çıkarların üstünde olmalıdır. Ön koşul olarak toplum ve çevrenin sağlığı ilkesi benimsenmeli ve bu şekilde sorunun kaynağına gidilerek çözüm yolları üretilmelidir. Temiz bir çevrede yaşamak insanın temel hakları arasında yer almaktadır. Toplumun kendisini güvende hissetmesi için sağlıklı bir çevreye sahip olması gereklidir. Çevreye olan duyarlılık ve yatırım artmalıdır. Çevrenin

sağlığının bozulması demek insan sağlığının da bozulması anlamına gelmektedir. İnsanın her türlü olumlu ve olumsuz davranışları kendisini etkilemektedir. O halde çevreyi iyileştirecek davranışlar içinde bulunarak birey hem kendisine hem de gelecek olan kuşaklara en büyük hediye vermek için gayret etmelidir.

Doğanın doğal akışına müdahale sağlık sorunlarını ortaya çıkarmaktadır. Üst solunum yollu hastalıkları (astım, alerji, deri ve zührevi rahatsızlıklar.vb.) ve psikolojik ruhsal durumunu da etkileyerek bireyin üretkenliğini düşürmektedir. Bireyin beden ve ruhen bir iyilik halinde bulunması kişinin üretkenliğini ve çalışma hızını, çevre ve kendi sağlığını koruma motivasyonunu arttıracaktır. Böyle bir durumda risk faktörlerinin azaltılması gereklidir. Sanayileşmenin getirmiş olduğu üretim ve tüketim ilişkileri içinde; çevrenin sömürülmesi doğal kaynaklara olan talebin artması, çeşitli kimyasalların toprağa karışmasına engel olunmaması ve biyoçeşitliliğin her geçen gün azalması riskleri arttırmaktadır. (Kışlalıoğlu ve Berkes, 2009, s.151).

Çevre konusu modern ve post modern zamanda daha önemli bir konu olmuştur. Yaşam şartlarının değişikliği her alanda hissedilmektedir. İnsan bedeni toplumsal, kültürel ve tarihsel bağlamlarda değişiklik göstermektedir. Sorunlar kişisel olabilir fakat toplumsal koşullar da çevre sağlığı sorunlarının ortaya çıkmasında etkilidir. Çevre kompleksli bir biyokimyasal makinedir. Biyokimyasal makine bireysel çabalar ile korunmalıdır.

Doğaya kendisini yenileme imkânı verilmelidir. İnsanın kendi eliyle çevreye zarar vermesi çevre kirliliğini ve sağlık sorunlarını arttırmaktadır. Zararlı kimyasal maddelerin veya içeriklerin çevreye atılması doğaya karışması uzun vadede sorunlar oluşacağı anlamına gelmektedir.

Çevrenin sorunları demek aynı zamanda insanların da sorunları demektir. Sağlığı şiddetle tehdit eden ancak önemsiz olarak görülen unsurlar arasında atıklar yer almaktadır. Tükettiğimiz gıdalar, kullandığımız araç-gereçler ve tek kullanımlık ürünler önemli bir miktarda çöpleri oluşturmaktadır. Günümüzde giderek bu konuya daha hassasiyetle bakılmakta, geri dönüşüm önemsenmektedir. Geri dönüşüm kapsamında öncelikli olarak çöpler belirli gruplara ayırarak ayrıştırılmalıdır. Çöpleri sadece çöp konteynırlarına bırakmak yeterli değildir. Geri dönüşüm hem çöplerin yeniden kullanılabilir hale gelmesi hem de çevre kirliliğinin önlenmesi açısından desteklenmelidir. Çevrenin daha iyi bir şekilde yaşanılır hale gelmesi için belirli olanakların çevreye sunulması gerekmektedir. Çevre bilincinin oluşturulması bu anlamda önemlidir.

Doğal ve yapay çevre kavramlarının ne anlam ifade ettiği anlaşılmaya çalışılmalıdır. Çevreye vicdanla bakan ve bunu davranışlarına yansıtan kimseler çevrenin korunması adına topluma örnek teşkil ederek en büyük yardımı yapmış olacaktır. Çevrenin bütün olanaklarından istifade eden birey en güzel olanı bulma arayışı içerisine girecektir. Güzel ve sağlıklı olanın bulunması için önce bunu muhafaza etmek gereklidir. Çevre ve toplum birbirlerini karşılıklı olarak beslemektedir. Doğa vermiş olduklarının karşılığını almak istemektedir. Çevrenin; İnsanların keyfi eylemleri, doğaya karşı bencil davranışları ve daha fazla kâr elde etme amaçları ile tahrip edilmesi kendini yenileme gücünü azaltmaktadır. Daha fazla ekonomik kâr elde etmek isteyen insan toplumun hakkı olanı da almaktadır. Oysaki toplumun ortak yararına yönelik davranışlar sergilenmelidir. (Baran, 1993, s.263-264).

Çevre bilincini edinmiş kişilerin davranışları ekolojik denge ile uyumlu olacaktır. Çevrenin menfaatlerini üstün tutan birey çevre bilincini edinmiştir. Çevre eğitimi ile insan yaşamış olduğu çevresine karşı daha duyarlı davranışlar edinir. Kişinin çevre bilinci edinmiş olduğu çevreye karşı olan tutum ve davranışları ile doğrulanır.

Çevre ve insan sağlığını olumsuz yönde etkileyecek uygulamalar artmıştır. Özellikle sanayileşme ile birlikte gelişen teknoloji yardımıyla besinlerin ilk hallerine müdahale edilmesi genetiği ile oynanması ciddi sağlık sorunlarını ortaya çıkarmıştır. Genetiği ile oynanan tohumlar, haşere ilaçları, kimyasal katkıları ve ürünün daha uzun süre dayanıklı hale gelmesi için ışınlanması gıdaların yapısını bozmuştur. (Ustaahmetoğlu, 2015, s.198).

1.2. Doğa Kavramı

İnsan elinin değmediği, canlı ve cansız varlıklardan oluşan kendisini yenileyen bütün evrendir. Doğa oluşumunda insanın katkısının olmadığı yerdir. Doğal çevrede insanın müdahalesi yoktur. Doğal yaşamda canlılar üreme, beslenme ve barınma ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Canlılar doğal ortamdaki bitki türleri veya avcı avlanan ilişkisi şeklinde beslenmektedir. Dış etmenlere karşı korunaklı bölgeler ise barınma amacı ile kullanılmaktadır. Hayvanlar ağaç kovuğunda, suda veya toprak altında yaşayabilmektedirler. Yaşam alanımızı oluşturan; hava, bulut, yağmur, kar, madenler, okyanuslar, taşlar, dağlar ve denizler birer doğal oluşumdur. Sürekliliği ve dönüşümü vardır.

Doğa canlıların yaşam alanını oluşturmaktadır. İnsan yaşamı doğal şartlara bağlıdır. Değişimlerde iklimlerin, doğal olayların, hayvan ve bitkilerin etkisi vardır. Canlı çeşitliliği fazladır. Doğal güzelliklere sahip ve sürdüren çoğu zaman şehirlerde uzak yerlerdir. İnsanın doğanın önemli bir parçasıdır. Evrendeki var olan varlıkların bir arada düzenli bir şekilde

yaşaması için vazgeçilmez bir unsurdur. Doğanın kendine özgü yasaları vardır. Doğa ile birlikte ahenkli bir uyum geliştirmeliyiz. Doğaya karşı gösterilmeyen saygının olumsuz sonuçları bizzat insanı etkilemektedir. Doğa kendisini yenileyen bir döngünün içerisinde. Doğa kendisini yenilese de insan etkinlikleri doğayı geriletmekte ve kirletmektedir.

Doğal sistemi, litosfer (taş küre), hidrosfer (su küre), atmosfer (hava küre) ve biyosfer (canlı küre) oluşturmaktadır. Bunlardan ilk olarak ele alacağımız sistem litosferdir. Litosfer, Dünyanın dışında bulunan kıtasal kabuktur. Evreni dıştan sarmaktadır. Ovalar ve platonlar taş kürenin sistemi içerisinde. Temel bileşiminde taşlar (kayaçlar) bulunmaktadır. (Çelik, 2017, s.109). Hidrosfer içerisinde büyük bir su döngüsü vardır. Yeryüzündeki suların yeniden kullanılabilmesi hidrosfer sayesinde mümkündür. Temel bileşeni sudur. Evrede yer alan okyanuslar, denizler ve göller hidrosferin bir bölümüdür. Gözle görülen bir sistemdir. Atmosfer, yerküre ve uzay arasındaki boşluktur. Yeryüzünü sararak, güneşten gelen enerjiyi uzaya göndermektedir. Atmosfer su buharı ve gazlardan oluşmuştur. Çeşitli kimyasal özellikleri vardır. (Bulut, 2020, s.75).

İnsanların doğaya etkisi olduğu gibi, doğanın da insan üzerinde etkisi vardır. İnsanların yaşam alanlarını, üretim biçimlerini, beslenme alışkanlığını ve giyim tarzını belirlemektedir. Doğal çevre farklılıkları toplumsal yaşamı etkilemektedir. Soğuk ilkim bölgelerinde yaşayan insanlar kalın kıyafetler tercih etmektedirler. Yağ oranı yüksek ve protein bakımından yüksek besinleri tüketmektedirler. Sıcak iklim bölgelerinde yaşamını sürdüren insanlar ise daha ince kıyafetler giymektedirler. Başta yeşillikler olmak üzere sebze ve meyve tüketimi ağırlıklı beslenmektedirler. Ilıman iklim bölgelerinde olan insanlar ise mevsimsel değişiklikleri takip ederek yaşamlarını sürdürmektedirler. Engebeli alanlardaki yerleşim yerlerindeki yapılaşma genellikle plansız olmuştur. Sıcaklık ve yağışın yaygın olduğu bölgelerde bitki örtüsü ormandır. İnsanlar ormanların yaygın olduğu bölgelerdeki konutları genellikle ahşap malzemelerden yapmışlardır. Kurak ve yarı kurak bölgelerde ise insanlar evlerini toprak veya kerpiçten yapmıştır. Ev yapmaya elverişli kayaç türlerinin bulunduğu yerlerde ise taş kullanılmıştır. Yüksek arazi bölgelerinde ticari faaliyetler gelişmemiştir. Engebeli arazilerde tüneller ve köprüler yapılmaktadır. Bataklıklar ve sulak alanlar kurutulmaktadır.

Tarımsal üretimin gerçekleştiği yerlerde gıda üretimi yapan fabrikalar kurulmuştur. Bitki örtüsünün orman olduğu yerlerde ise, orman ürünlerini işleyen fabrikalar bulunmaktadır. Killi toprakların yoğun olduğu yerlerde, toprağa dayalı sanayi merkezleri oluşturulmaktadır. İklim özelliklerinin ve yer şekillerinin özellikleri doğal çevre oluşumunu

etkilemektedir. Doğal çevre şartları ekonomi üzerindeki belirgin etkilerinden bir diğeri de turizmdir. Turizm faaliyetlerinin gelişimi doğal güzellikler ve doğanın sunduğu imkanlardan etkilenmektedir. Sıcak olan iklim bölgelerinde deniz turizmi faaliyetleri gelişmiştir. İklim koşullarının kar yağışına elverişi olduğu bölgelerde kış turizmi geliştirilmiştir. İnsan doğal çevreden istifade eden bir varlıktır. Doğa ile mücadele ederek engelleri ortadan kaldırmıştır. Teknolojik gelişmeler ile doğa üzerindeki söz hakkı artmıştır. Ancak doğaya üzerine yapılan müdahaleler doğayı tahrip ederek insanın kendine ve doğaya zarar verdiği beşerî çevreyi yaratmıştır.

1.3. Habitat Kavramı

Canlı bir organizmanın meydana geldiği ve geliştiği doğal yaşam ortamıdır. Biyotik türlerin yapısına uygun mekanlardır. Doğal habitat alanları içerisinde canlı türleri neslini devam ettirmektedir. Herhangi bir fiziksel alanın yaşam alanı olarak tanımlanması için gerekli olan şartlar vardır. (Gündoğdu, 2004, s.74). Öncelikle o alanın yaşanabilirlik özelliklere sahip olması gerekmektedir. Hava, su ve toprak veya evrenin bir parçası yaşam alanı olabilmektedir. Canlıların fiziksel olarak arandığında karşımıza çıkan konumdur. Kendisine ait nitelikleri olan mekanlardır. Biyosferin kalıtsal yapısı canlıların yaşam ortamlarının oluşmasında etkilidir. Organizmaların doğup, büyüdüğü ve geliştiği yerlerdir. Enerji akışı ve besin döngüleri sürekli olarak devam etmektedir.

Canlıların çeşitli faaliyetlerinin gerçekleşebilmesi için gerekli olan ortamı sunmaktadır. Bazen büyük okyanuslar bazen ise bir kuşun midesi kadar küçük habitat alanları oluşabilmektedir. Doğal yaşam alanlarının fiziki sınırları vardır. Birden fazla canlı türü aynı habitat alanında yaşamlarını sürdürebilmektedirler. Fakat bazı habitat bölgeleri birden fazla canlı türünün yaşaması için elverişli değildir.

Canlılar yaşamları için zorunlu olan besine kendi habitatlarında ulaşmaktadırlar. Besin, canlı bir organizmanın hayatını sürdürebilmesi için gerekli olan maddedir. İhtiyaç duyulan enerji besin tarafından karşılanmaktadır. Besinlerin miktarı ve yıl içerisindeki değişimi popülasyon oranı üzerinde etkilidir. Hayvanlar ve tüm canlılar için bitki örtüsü önemli bir unsurdur.

Ağaçlar, yabani otlar, mağaralar ve taşlık araziler hayvanların korunmasını sağlayan ortamlardır. Bu ortamlarda hayvanlar, kendileri için tehlike oluşturan canlılardan gizlenir ve korunurlar. Aynı zamanda doğal hava olaylarından kendilerini koruma imkânı bulabilmektedirler. Su, bütün canlıların yaşamlarını sürdürebilmesi için gereklidir. Biyolojik

yaşam faaliyetleri su ile devam etmektedir. İklim şartları su miktarının belirlenmesinde önemli bir ölçektir. Canlılar suyun olduğu ortamlara göç eder ve yeterli suyun bulunduğu ortamlarda yaşarlar. (Gündoğdu, 2004, s.75).

Habitatın zarar görmesi doğal ortamı bozmakta ve canlıların yaşam alanını kısıtlamaktadır. Bütünlüğün bozulmaması için doğal yaşama müdahalenin olmaması gereklidir. Biyoçeşitlilik insan eylemleri nedeni ile azalmakta hatta bazı canlı türleri yeryüzünden silinip gitmektedir. Doğal ortamın yaşanamayacak hale getirilmesi sonucunda canlıların yaşamı son bulmakta veya canlıları göç etmeye zorlamaktadır. Bu durum ekosistemin dengesini sarsmaktadır. Doğa kendisine yapılanlar karşısında yenik düşmektedir. Doğal yapılar beşerî eylemler sonucunda zarar görmektedir. Doğanın en güzel hali saf olandır. Bunun için ekolojik etiğe sığmayacak her türlü uygulamadan kaçınılmalıdır.

İnsanların habitata yaşam şekline göre farklılık göstermektedir. Şirketler, oteller, okullar, restoranlar ve evler insanların yaşam alanlarını oluşturmaktadır. İnsanların yaşam habitatları doğal değildir. İnsan kendisi için uygun olan mekanları yeniden şekillendirmektedir. İhtiyaca yönelik bir şekilde yapılar inşa edilmektedir. Kişisel yaşam mekanlarında farklı unsurlar yer almaktadır. İnsanlar kendilerini koruyan güvenli binalarda yaşama eğilimindedirler. Bireyin yaşam alanı hayat kalitesi üzerinde olumlu veya olumsuz etki bırakabilmektedir.

1.4. Çevre Sorunları

Toplumsal gelişimin sağlanması ve yapılanmanın yeniden düzenlenmesi insan hayatına yönelik tüm unsurları da etkilemektedir. İnsanlar yaşamlarını idame ettirebilmek için her zaman bir fiziki çevreye ayrıca asli kurumlara ihtiyaç duymuşlardır. Bu kurumların sürekliliği toplumsal örgütlenmeyi ve insan ilişkilerini şekillendirerek bir düzenleme yapmaktadır. Toplumda oluşturulan kolektif hareketler yaşamı kolaylaştırılmaktadır. Eğitim, kültür, sağlık, hukuk, ekonomi ve sosyal unsurlar toplumun varlığını etkilemektedir. İnsanların fiziki bir çevre üzerinde belirli sayılarda oluşturmuş oldukları toplulukları zamanla çeşitli sorunları ortaya çıkarmıştır. Bu sorunların ortaya çıkmasındaki neden yalnızca sayıca fazla olunması değildir. Toplum her dönemde kendisini yenileyen bir süreç içinde olmuştur. Bu süreçlere entegre olunması için gerekli olan zaman ve şartların sunulamaması sorunları meydana getirmiştir.

Endüstrileşme sürecinde insan hayatındaki değişimin birtakım karmaşıklıkları meydana getirmiş olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Yeni bir sistem ile karşılaşan

insanların bu sisteme nasıl entegre olacağını tam olarak bilememesi yeni çözüm yolları üretmesine neden olmuştur. Bu çözüm yolları ise sorunu ortadan kaldıracak şekilde olamamıştır. Toplumsal bir dönüşüm yaşanması nihayetinde aile yapılanmasını, toplumun ilerleyişinin yön değiştirmesi, ekonomik kaygıların artması, yeni meslek gruplarının ortaya çıkması, üretim ve tüketim alışkanlıklarının değiştirilmesi ile toplumsal sorunlar değişmiştir.

Küreselleşme ile birlikte çevre sorunları uluslararası bir sorun haline gelmiştir. Dünyanın yeni sorununun (çevre sorunları) çözüme kavuşturulması ve olası sorunların da önüne geçilmesi için her bir devletin fedakârlık yapması ve özveri ile çalışması beklenmektedir. Çevre sorunlarının azalması ile ulusal bir kalkınma gerçekleşecektir. Çevre sorunları çok boyutlu düşünülmesi gereken bir sorundur. Sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi için çevre sorunlarının ortadan kaldırılması gereklidir.

Küresel gelişmelerin sonucu olarak ortaya çıkan çevre sorunları insanlığın ortak bir kaygısı haline gelmiştir. Doğaya kendisini iyileştirmesi için gerekli olan zaman verilmemekte ve her türlü kaynak üretim bandında kullanılarak sermaye aracına dönüştürülmektedir. Doğaya yapılmış olan bu ihanet aynı zamanda insanın kendisine yapmış olduğu bir ihanettir. Kendisine ve yaşadığı çevresine saygısı olan toplumların refah düzeyi daha yüksektir. Teknolojik gelişmelerin ve şehir planlamaların doğanın şartlarına ayak uydurması gerekmektedir. Doğanın izin verdiği sınırlar içinde hareket edilmesi akıllıca bir karardır. Gereğinden fazla kaynak kullanımının önüne geçilmelidir. Kapitalist sistemle birlikte yeniden düzenlenen üretim ve tüketim seyri çevrenin haklarını elinden almamalıdır. Doğaya kaldırılabileceğinden fazla sorunlar yaratılması ile çevre sorunlarının şiddeti artmaktadır. Yoğun tehlike altında kalan bölgeler özellikle sanayileşmenin getirdiği kirlilik ile mücadele etmek zorundadır. Hava, su ve toprak kirliliğinin önüne geçilmesi için endüstriyel atıkların çevrenin dengesini bozmayacak şekilde toplanılması için çalışmalar başlatılmalıdır. Hava kirliliği canlı yaşamı için kilit bir noktadır. Havanın temizliği su ve toprağında kalitesini etkilemektedir. (Akkol, 2019, s.75).

Toplumda bireylerin de aynı sorumluluğa en azından evlerindeki atıkları türlerine göre (cam, kâğıt, plastik.vb.) ayırarak katılmaları beklenmektedir. Fabrikaların üretim sürecinde tercih ettikleri materyallerin doğa ile uyum içinde olmasına özen göstermeleri ayrı bir konudur. Doğada uzun yıllar boyunca varlığını devam ettirecek olan materyallerin işlenilmesine izin verilmemelidir. Özellikle gelişmekte olan ülkelere bu konuda büyük sorumluluk düşmektedir. Çevrenin dengesini muhafaza etmek bir ilke haline getirilmelidir. Bu anlayış çerçevesinde üretim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ülkeleri

çağdaştırmaktadır. Ülkelerin ekonomik anlamda kalkınmasına gösterilen özen çevre için gösterilmelidir. Uygur bir ÷lke tanımlaması yapılması için gerekli olan çevre şartlarının topluma sunulmuş olması gerekliliğı unutulmamalıdır.

Çevreyi koruma politikalarının oluşturulması ve iş birliğı içinde hareket edilmesi önemli bir husustur. Küreselleşmiş olan çevre sorunlarının çözümü için gerekli olan yatırım sağlanmalıdır. İlerleyen süreçlerde daha büyük sorunlar ile karşı karşıya kalmamak için hem ulusal hem de uluslararası küresel güçler tarafından çevre sorunları küresel çapta bir değerlendirilmeye alınmalıdır. Tüm dünyanın kabul etmesi gereken çevre kuralları oluşturulmalıdır. Evrensel çevre değerleri gözetilmeli ve yaşam pratiklerimizin içinde daimî şekilde yer alması için gerekli olan çalışmaların sürdür÷lmesi sağlanmalıdır. “Ünlü düşünür Udall’ın da dediğı gibi, “hepimiz yeryüzünün kiracılarıyız”. Bu bilinç aynı zamanda çevreyi yaşadığımız evimiz olarak görmemizi sağlar.” (G÷l, 2013, s.19).

Kesilen ağaçların geri kazanılması için gerekli olan fidanların dikilmemesi, suyun ve toprağın kalitesinin önemsenmemesi, biyoçeşitliliğın kontrol altında tutulmaması, nükleer atıkların direkt toprak ile temasına izin verilmesi gibi sorunlar çevre sorunlarının hat safhaya ulaşılmasına neden olacaktır. Son yüzyıl içinde teknolojik devrim insan hayatını baştan şekillendirmiş ve geliştirmiştir. Teknolojik gelişmelerin en yararlı şekilde çevre standartlarının kalitesini yükseltecek şekilde kullanılması refah düzeyini artıracaktır.

Çevre sorunlarının küresel gelişmelere bağılı bir şekilde çeşitli sorunları gün yüzüne çıkarması, ayrıca insan yaşamını ve sağlığına yönelik etkilerinin daha kasaplı bir şekilde incelenmesi gerekir ise şüphesiz ki küresel ısınma ve iklim değışikliğinden bahsetmek yerinde olacaktır.

1.5. Küresel Isınma ve İklim Değışikliği

İnsan yaşamakta olduğı dünyayı anlamaya çalışmış ve bir uyum içinde olmak için her dönemde çaba göstermiştir. Yaşanılan coğrafyanın öznesi olan insan, ondan bağımsız bir şekilde hareket etmemektedir. Çevresi ile etkileşim içinde olan insanların tabiatın bütün nimetlerinden istifade ederek kendisini geliştirme imkânı bulmuştur. (Karaca, 2014, s.13). Çevrenin şartları, hayatın şartlarını etkilemiştir. Bu etkileşim tek yönlü değildir. İnsanların çevreye yönelik müdahaleleri kendi hayatlarını da etkilemiş olduğı gör÷lmektedir. İnsanın çevresine yönelik yapmış olduğı eylemler doğrudan veya dolaylı yollardan kendisini etkilemektedir. Bu etkiler olumlu veya olumsuz olabilmektedir.

Tüm dünyayı etkisi altına alan küreselleşme ile beraberinde çevre de yeni anlamlar kazanmıştır. Sanayileşmenin getirmiş olduğı yenilikler hayatın her alanını etkilemiştir. Aynı

zamanda ekosistemin akışının bozulması küresel ısınma ve küresel iklim değişikliği olarak önemli sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Tüm evreni etkisi alan küreselleşme hareketlerinin çevre üzerindeki en önemli sarsıcı etkilerinden biri olan küresel ısınma ulusal bir sorun olmuştur. İnsan sağlığını ve yaşamı tehdit eden risk faktörlerinin çeşitlenmesi küreselleşmenin olumsuz sonuçları arasındadır. Sözde hayat standartlarının yükseltilmesi amacı ile üretim etkinliklerinin bir takım değişikliğe uğraması ve çeşitli amaçlara hizmet etmesi sorunların büyümesine neden olmuştur. Fabrika sahiplerinin fosil yakıtlarını kullanım oranında aşırıya gitmesi, ayrıştırılmayan kimyasal atıkların uzun sürede çevrede kalmasına izin verilmesi, sera gazlarındaki beklenilenin üzerindeki artışlar küresel ısınmayı etkilemektedir. Yeryüzünde yaşayan bütün canlıların yaşam kalitelerini ve nesil devamlılığını etkilemektedir.

Endüstri Devrimi'nin insan hayatına yönelik olan etkileri evrensel bir şekilde olmuştur. Sanayileşme ile seri üretime geçilmiştir. Üretim sürecinde kullanılan hammaddeler küresel ısınmayı arttırmıştır. Kömür, petrol, doğalgaz, nükleer enerji ve fosil yakıtları gibi yenilemez enerji kaynakları atmosferin ve toprağın yapısını zedelemiştir. Zararlı olan gazların özellikle de sera gazların ve parçacıkların havada asılı kalması ozon tabakasını delmiştir. Bunun sonucunda ise küresel ısınma ortaya çıkmıştır.

Küresel ısınma insanlığı tehlike altına alan bir sorun olarak güncelliğini korumaktadır. Çeşitli medya organları aracılığı ile küresel ısınma sorunu gündemde kalmaya devam etmektedir. Konunun ciddiyetinin anlaşılması amacı ile reklam ve afişlerden yararlanılmıştır. Sosyal sorumluluk projeleri ve gönüllü çalışanlar ile farkındalık yaratılmaya çalışılmıştır. (Ateş, 2013, s.222).

Çevre üzerine yönelik müdahale artmıştır. Küresel dünyanın olumsuz getirisi olarak ekosistemin doğal dengesinin bozulmuştur. Küreselleşmenin olası ve yıkıcı etkileri ile çevre konusundaki hassasiyeti zorunlu bir hale getirmiştir. İnsanın doğaya egemen olma mücadelesi içerisindeki eylemleri, kendisine yönelik yapılan eylemler olmuştur. Küreselleşme insan ilişkileri örüntüsünün değişikliğe uğraması yanında çevresel etmenlerinde değiştirmiştir. Yeryüzündeki insan, bitki ve hayvanların yaşamlarını tehlike altına alan aynı zamanda yaşam alanlarını kısıtlayan sera gazlarının yoğun şekilde artış göstermesi ve doğa olaylarının beklenilenin tersine bir şekilde gerçekleşmesi (su kıtlığı, volkan patlamaları, yüksek sıcaklık dereceleri, ormansızlaşma ve kuraklık...vb.) küresel ısınmanın tetikleyicisi olmuştur. (Demir, 2009, s.38).

Çevresel koşulların değişimi ekosistemin dengesini değiştirmiştir. Çevre etiğine uymayacak olan faaliyetlerin artması ekosistemin işleyişindeki bütünlüğünü bozmuştur.

İnsan ve çevre ilişkisinin, kişisel menfaatler veya ekonomik kaygılar nedeni ile dejenere olması riskli çevre sorunlarını arttırmıştır. Artan sorunlar sınır tanımayarak yaygınlaşmıştır.

Daha yüksek bir yaşam kalitesi sunulması amacı ile doğal kaynakların kullanımı artmıştır. Doğal kaynakların kullanımındaki artış sadece insanların yaşam kalite düzeyinin artırılması değildir. Üretim güçlerini veya araçlarını elinde bulunduran kesimin daha fazla güç ve sermaye elde edebilmesi daha az maliyet ile daha fazla kazanç sağlayabilmesidir. Hava, su ve toprağın bileşiminde bulunana maddeler bozulmaya başlamıştır. Hızlı sanayileşmenin yaratmış olduğu tahribat atmosferi kirletmektedir. Aynı zamanda hızlı ısınan hava ekosistemin dengesini değiştirmiştir. Büyük buz kütlelerinin erimeye başlaması yeni bir felaketinde habercisi olarak birçok canlı türünün de yok olma tehlikesini ortaya çıkarmıştır.

Mevsimlerin değişmesi, olması gerekenden önce veya geride olunması durumu yaşam pratiklerini de değiştirmiştir. Küresel iklim değişikliği sorunu araştırmacıların kaydetmiş olduğu iklim parametrelerinin farklı bulguların ortaya çıkması durumudur. Çok fazla ısınan hava orman yangınlarını ortaya çıkarmaktadır. Yine ısınan hava buzulları eriterek sel felaketlerine neden olmaktadır. “İklimdeki değişiklikler, buzul ve buzularası çağlar arasında, dünyanın çeşitli bölgelerinde ortalama sıcaklıklarda oluşan büyük değişiklikler şeklinde ortaya çıktığı gibi, yağış değişimlerini de içermektedir. (Türkeş, 2000, s.2)”.

Isınmayı etkileyen önemli unsurlar içinde sera gazları ve karbondioksit oranının artışıdır. Endüstrileşme ile üretim politikalarındaki değişim küresel ısınma ve iklim değişikliği sorunlarının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Sıcaklık eğilimindeki artış durumun ciddiyetinin farkına varılmasını sağlamıştır. Deniz suyu seviyesinin yükselmesi, bölgesel kuraklıklar, salgın hastalıkların artış göstermesi, büyük hava olayları gibi sorunlar ortaya çıkmıştır sorunların giderilmesi için belli bir maliyet gereklidir.

Kirliliği doğuran etkenler olarak; evlerin bacalarından çıkan duman, fabrika bacalarından çıkan gazlar, üretim sonrası oluşan atıkların su kaynaklarına bırakılması, İnşaat faaliyetleri, arabaların egzoz dumanları, araç lastikleri, tarımsal üretimin ıslahında kullanılan kimyasal maddeler, klimalar, ormanların yakılması ve yeşil alanlardaki azalmayı saymak mümkündür.

Ekosistemin dengesinin bozulması ile iklim değişiklikleri yaşanmıştır. İklim değişikliklerinin hakkında çeşitli makaleler ve kitaplar üzerinde çalışmalar yapılmış olası sonuçlarına vurgu yapılarak topluma bilinç kazandırılmak istenmiştir. Küresel dünyanın görmezden geldiği bu durumun sonuçları ağır olacaktır. İklim değişikliğinin en önemli

nedenleri arasında endüstrileşme ve şehirleşmenin gelişim göstermesi ile küresel ısınmanın ortaya çıkması ile ortaya çıkan bir durum olmuştur.

1.6. Küreselleşme Kavramı

“Küreselleşme; sınırları iyi çizilmiş bir sistem, bir ulus devletin ya da bölgenin coğrafi olarak tanımlanmış sınırlarından oluşan klasik toplum düşüncesinden uzaklaşarak, toplumsal yaşamın zaman ve mekân boyunca nasıl düzenlendiği üzerinde yoğunlaşan çok farklı bir algı perspektifini içermektedir. (Çapcıoğlu, 2008, s.155)”.

Küreselleşme çağı olarak adlandırılan yaşadığımız dönemde hemen her alanda çarpıcı değişiklikler görülmekte, karmaşık bir çevre içinde yaşama zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Günümüzde daha çok insan birbiriyle eski dönemlere oranla daha fazla bağlantı içindedir. Küreselleşme tek başına inceleme yetersiz olacaktır. Yeni bir dönüşüm olarak küreselleşme toplumun gidişatını değiştirmiştir. Toplum örgütlenmesi, tüketim alışkanlıklarını, üretim alışkanlıklarını ve sosyal ilişkilerin yeniden düzenlenmesini sağlamıştır. Dünyanın her yerinde yaşanan küresel değişim aynı şiddetle gerçekleşmese de aşamalı olarak bir değişim yaşanmıştır. (Gelekçi, 2005, s.264).

Birçok araştırmacıya göre temel anlamda küreselleşme, hızlı değişimlere dayalı, politik sonuçları beraberinde getiren ekonomik bir süreçtir. Küreselleşme, ulus aşırı şirketlerin uluslararası yatırım stratejilerinde, özellikle üretimin yerel olmaktan çıkarılıp farklı bölgelerde gerçekleştirilmesini içeren radikal bir yeniden konum belirleme çabası gerektirmektedir. (Dikkaya, 2006, s.164). “Küreselleşme, globalleşme, yeni dünya düzeni, post-modernizm, yerelleşme, neoliberalizm gibi kavramlar çoğu zaman birbirlerinin yerlerine kullanılmaktadır. (Sönmez, 2002, s.1)”.

Sanayileşme ve küreselleşme ile toplumsal bir dönüşüm yaşanmıştır. Toplumsal gelişimler yeni düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. Klasik sosyologlar arasında yer alan; Emile Durkheim, Georg Simmel, Max Weber ve Karl Marx sanayi toplumu ile toplumun geçirmiş olduğu evrimin sosyolojik tahlilini yapmışlardır. Modernleşme hareketlerinin ilk safhalarında ortaya çıkan çeşitli kuramlar modernliğin belli başlı özelliklerini açıklamıştır. Modernleşme sorunlarının anlaşılması için kullanılan kavramlar genellikle Durkheim ve Weber tarafından ortaya konulmuştur. (Kaya, 2021, s.111-112).

Küreselleşme hareketlerinin son 20 yılda ortaya çıktığı ve hız kazandığı görülmektedir. Küreselleşen dünyanın anlaşılması birçok açıdan oldukça karmaşıktır. Küreselleşme insanlığın en temel sorunu olan tüketim küreselleşmesine de yol açmıştır.

Sömürü ve tüketim devlet aracı olarak sömürü ülkelerin tarih boyunca yaptığı ve günümüzde de devam ettiği sömürgecilik iletişimin gelişmesiyle birlikte uluslararası ekseninde devam etmektedir. Kapitalizmin ilk olarak övgü dolu yanı yerine aşağılayıcı bir terim olarak ortaya atılması gibi küreselleşme kavramı da 21. yüzyıl dünya ekonomisini övmek değil eleştirmek için kullanılır. Malezya'daki tekstil atölyelerini, Bangalore'deki çağrı merkezlerini, Brezilya'daki madenleri dünyanın dört bir yanına yayılmış Starbucks ve Mcdonald's şubelerini çağrıştırır. Tüm bu sayılanlar küreselleşmenin sonucudur; fakat bu olguyu sırf bu terimlerle açıklamak yanıltıcı olur.

Sanayi Devriminden sonra küresel kavramının etkileri artmaya başlamıştır. Küreselleşme dünya çapınca ekonomik, kültürel ve sosyal etkiye sahiptir. İnsanların küreselleşmeyle birlikte ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan değerleri bakış açıları değişmiş bunun sonucunda kendi değerlerimizden uzaklaşma ve yabancılaşma yaşanmaktadır. Kapitalist küreselleşme insanları köle haline getirip kendi isteklerini insanlara cazip şekilde sunarak yaptırmaktadır. Kapitalizm güçleri için esas olan sermayelerin çıkarlarını birinci derecede korumak ve arttırmaktır. Kapitalizmin egemen olduğu bir toplumda üretim araçlarının mülkiyeti sermayedarlardadır. Üretim araçlarının özel mülkiyetinin bulunduğu ve korunduğu sistem olarak siyasetin de bir ayağı haline geldi. Birçok alan eğitim, sağlık, kültür, estetik anlayışı ve çevre kapitalizmin bir aracı haline gelmiştir.

Tüketim kavramı modernleşmeyle birlikte ciddi bir dönüşüm göstererek çağımız toplumların değişimi ifade ederken en sık başvurulan kavramlardan biri haline gelmiştir. Tüketim insanların ihtiyaçlarına yönelik üretilen mal ve hizmetlerin kullanımıdır. Modern toplumlardaki tüketim, geleneksel toplumlarda gerçekleşen daha çok mal ve hizmetlerin tüketiminden farklı olarak değerlerin de bir anlamda tüketimi söz konusu olmaktadır. (Özcan, 2007, s.84).

Çevre, toplumun kültürü içinde yeni anlamlar kazanabilmektedir. Bu anlamlar çevreyi olumlu ve olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Günümüzden biraz eski bir zaman dilimine gidilecek olur ise bunun somut bir örneği olarak müze ve arşivlerdeki değişimlerdir. Modernleşme ile mekanların restore edilmesi ile asıl olan hali bozulmuştur. Modernleşme sürecinde kendi değerlerini söz konusu değişimler sürdüremedikleri veya sürdürülmesine izin verilmediği için değişimi kaçınılmaz olmuştur. Günümüzde toplumda gözle görülür şekilde giyim, eğitim, sağlık, mimari yapı ve beslenme alışkanlıklarına kadar bir küresel bir kargaşa yaşanmaktadır. Şehir yapılanmalarında estetik kaygılardan uzak ve modernlik adı altında şehirler birer beton yığınlarına dönüştürülmüş yapılar benimsetilmiştir.

Küresel dünyanın çeşitli renkleri her zaman siyah ve beyaz olmamıştır. Sunulan avantajların yanında dezavantajları geri planda tutulmuş hatta yok sayılmıştır. Bu anlamda çevrenin istismar edilmesi ve insan sağlığı da önemsizleşmiştir. Özellikle 2. Dünya Savaşı sonrasında çevrenin kendisini toparlaması uzun bir zaman almıştır. Büyük ormanlar yok edilmekte, fabrika atıkları bilinçsizce çevreye atılmakta, atmosfer büyük bir hava kirliliğine bırakılmaktadır. Mevsim dışı yiyeceklerin tezgahlarda yer alması ve bu yiyeceklerin seracılık yolu ile üretilirken amaç sadece ekonomik kaygıdır. Sağlanan yüksek yaşam standardı için söylenenleri ruhsal ve manevi hayat için söylemek mümkün değildir. Cep telefonu baz istasyonundan yayılan radyo aktif ışınlar maruz kalabilir kanser hastalığı gibi zor hastalıklar ile mücadele etmek zorunda kalınabilmektedir. Hastahanelerde virüs kapabilir hatta yanlış bir tedavi sonrası sakat kalma ihtimali de söz konusudur.

İnsanı bu kadar merkeze alan ve değerli olarak kabul eden sistemin iki yüzlülüğüne boyun eğilmiş veya görmezden gelinmiştir. Burada şüphesiz ki en zararlı çıkan insan ve insan yaşamıdır. İnsanın aynı zaman da çevresel bir yıkımla da karşılaşması huzursuzluğunu ikiye katlamıştır.

Ekosistemin dengesi bozulmuş ve canlıların yaşam alanı kısıtlanmıştır. Bazı hayvanların soyu tükenmiştir. Soyu tükenme tehlikesi altında olanlar ise hala avlanılmaya devam edilmiş ve gerekli önlemler alınmamıştır. Toprak sanayi atıkları ile alabileceği maksimum zararı bünyesine almış ve kendisini yenilemekte güçlük çekmiştir. Havadaki karbondioksit oranının artması, şehrin o dinamik yapısına karşı insanın bir yerde yorulması ve tüketilen yiyecek ve içeceklerin hormonlu şekilde soframızda yer alması ve dahası olarak sıralanabilecek birçok etken insan sağlığını bozmuştur.

Hastalıkların artması ve çeşitlenmesi ile birlikte ilaç sektörleri ellerini ovuşturarak acımasız bir şekilde beklemiştir. Üstelik daha trajedik olan ise bu sözde ilaçlar tam manası ile tedavi etmeye yönelik değildir. Daha uzun vade de hasta olarak kısa süreli etkisi olan ilaçlar piyasa da üretilmektedir. Bunun yanı sıra yan etkileri ve içindeki yüzlerce kimyasal içerik ile bir şifa olarak sunulmuş olması ayrıca bu ilaçları denetleyen kuruluşların veya firmaların bu duruma göz yumuyor olması bir kez daha küreselleşen dünyanın karanlık tarafını ortaya çıkarmaktadır.

Küreselleşme ile birlikte kaydedilen gelişme sayesinde yüksek konforlu yaşam standardı elde eden insanlık ekonomik, sosyal ve siyasal risklerle yaşamının zorluğunu yaşamaktadır. Hızlı değişim ve artan belirsizlik ve eşitsizlik, bireyselleşme ve mutsuzluk

bozulan fiziksel ve ruhsal sağlık, doğa dengesi bozulan ekoloji günümüz hayatını olumsuz şekilde etkilemektedir. Artan bu olumsuzluk dizisi güvensizlik ve kaygı şeklinde tepki vermektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde sanayileşme ile uyumsuzluklar yaşanmıştır. Bir tarafta olumlu olan; güzel binalar, kütüphaneler, kafeler, piknik alanları, yollar ile dolu olan uygarlıklardan bahsederken, diğer tarafta olumsuzluklardan oluşan trafik, kalabalıklar, sefalet, yoksulluk bulunmaktadır. Modern toplumlarda anomi, yabancılaşma, kalabalıklar içinde kendisini yalnız hissetme görülmektedir.

Zamanla dünyasının neredeyse her bir yerinde g  , terör, şiddet, geçimsizlik, yoksulluk, kötü alışkanlıklar artmıştır. Bütün bunların sonucunda toplum parçalanmıştır ve bireylerin psikolojisinde derin travmalara neden olduğu gibi toplumsal hayatta da bunalıma ve   z lmeye neden olmaktadır. Bu bakımdan toplum bütünlüğünü sağlayacak olan denge unsuru önemli bir koşuldur.

Küresel dünya insana çok fazla seçim hakkı tanımamıştır. Belirli yaşam pratikleri üzerinde etki etmiş ve bu etkinin küresel bir boyutta ulaşması için çalışmıştır. Farklı stratejiler ve üretim şekilleri ile istemiş olduğu ilişki kodlarını oluşturmuştur. Bu kodlar küresel sermayenin canlılığını sağlamıştır. Küresel bir boyutta ulaşan etkisi kapitalizmin en iyi şekilde gelişmesini sağlamış devlet örgütlenme şeklinden, toplumsal yapılanmaya ve insanların benlik tanımlamalarına kadar derin etki bırakmıştır. Bu etki çeşitli yerel deneyimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Dünyadaki bu sirkülasyon yaşamı hızlandırmıştır. Küresel düzeyde görünürlük tehdit edici unsurları da içerisinde barındırmıştır. Bu değişimler sosyoloji bilimi için de yeni sorunların incelenmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Yeni kavramlar ve konular sosyal bilimcilerin alanına girerek konunun kesin olarak netleşemese de daha anlaşılabilir bir hale gelmesini sağlamıştır.

“Modernizmin son temsilcileri olan Marx, Weber, Simmel ve Durkheim gibi klasik sosyoloji kuramcılarının tamamı 20. Yüzyılın başlarına gelindiğinde öldüklerinde, dünyanın modernliğin devamı olan bir dünya mı olduğu yoksa postmodernizmin gibi yeni bir kavramla açıklanacak kadar kökten değişikliklerin yaşandığı bir dünya mı olduğu tartışılmaya başlandı. (Saygın, 2016, s.70)”.

Küresel g  lerin ayrıştırıcı gücü toplumları ve insanları birbirinden ayırmıştır. Bireye çeşitli oyalanabileceği alanları fırsat olarak sunan kapitalist sistem bireyin üretkenliğini de elinden alacak gücü bulundurmaktadır. Küresel dünyanın en canı

yönlerinden biri sağığın bir piyasa olarak değerdendirilmesidir. Özel hastane sayısındaki artış, bu hastanelere belli statü sahibi kimselerin faydalanabilmesi ise asıl önemli olan insan sağığının görünmezden gelinmesi dramatik küresel bir dünyanın gerçeğidir.

Kişiye yönelik vurgu ve bireysellik artmıştır. Mekanizma güçlü bir şekilde oluşturmuş her halükârda bireyi hedef almıştır. Küresel dünya için baskın ideolojisi kapitalizm yararına kültürü kullanmaktır. Kültür sistem için iki süreç itibariyle önem teşkil etmektedir. Üretim ve tüketim süreçlerinde piyasayı canlı tutacak ve sermaye akışının devamlılığını sağlayacaktır.

Marx'ın da belirtmiş olduğu gibi toplumdaki üretim süreçlerini anlamak için üretim araçlarına sahip olanlar ve onu kullananlar arasındaki ilişkiyi değerdendirmek önemlidir. Sistemin kurgulanışı toplumun bir kesiminde inanılmaz bir zenginlik oluştururken öte yandan korkunç bir şekilde sömürülmesi ve daha bağımlı hale getirilen ilişkilerin ortasında kalınmıştır. Çarkın her bir dişi toplumu derinden etkileyerek işlemektedir. İlk olarak üretim sürecinde kapital sistem kültürü bir malzeme olarak ele alır ve yeniden üretim vasıtası olarak değerdendirir. Böylece kültürel alanların ticarileşmesi kaçınılmaz bir durum olmuştur.

Küreselleşme ülkelerin birbirine yakınlaştırmış aynı zaman da rekabeti de artırmıştır. Ulusal sınırlar ortadan kalkmıştır. Fakat ideolojik düşünceler çeşitlenmiş ve buna bağılı olarak ayrışmalarda ortaya çıkmıştır. Ekonomik, kültürel ve sosyal ilişkiler de çeşitlendirilmiştir. İlk olarak küreselleşme 1940 yılında merkantilizm yani orta çağın son dönemleri olarak kabul edilen aynı zamanda sanayileşme hareketlerinin başlangıcı olarak kabul edilen zaman dilimi içerisinde ortaya çıkmıştır. 1980 yılında ise ikinci küreselleşme evresi gerçekleşmiştir. Sanayileşme, hızlı değişim ve toplumun ilerleyişinin farklı noktalara gitmesi yeni sorunları ve tartışmaları hemen beraberinde getirmiştir. Zamanla sömürgecilik emperyalizme doğru gitmiştir. Son olarak ise üçüncü küreselleşme çok uluslu şirketlerin ortaya çıkması ile 1970 yılında başlamıştır. 1980 ve sonraki yıllarda iletişim alanında ivme kazanılması ve büyük kitlelere sunulması ile günümüze kadar ilerlemiştir.

Mekânsal sınırların öneminin kalmadığı ve giderek toplumların birbirine bağımlı bir hale gelmesi küreselleşmenin sonuçlarındandır. Küresel güçlerin dünyayı etkisi altına alarak toplumu yönlendirmektedir. Teknik bilginin önemsendiğı, çeşitli yatırımların yapıldığı ve enformasyon çağına geçilmesi yine küresel dünyanın getirmiş oldukları arasında sıralamaktadır. Yaşamın her alanına etki eden ve görmezden gelinemeyecek kadar geniş bir alanda yer alan küreselleşme toplumları etkisi altına almıştır.

Bilgi toplumu ile sınırların ortadan kalkması, sınırlı olan enerji kaynaklarının çeşitlenmiştir. Bilgi toplumu teknoloji toplumudur. Bilgiye her an erişebilmekte güçlük çekmemektedir. Uluslararası piyasada kendisine yer bulmaya çalışılmaktadır. Böyle bir ortamda rekabet hat safhaya ulaşmıştır. Artan küreselleşme beraberinde artan rekabeti de getirmektedir. Artan rekabetle birlikte işletmeler, hızlı sermaye hareketleri, ticari düzenlemelerdeki hızlı değişimler ve ürün hayat eğrilerinde meydana gelen kısalmalarla başa çıkmak zorunda kalmaktadırlar. Sayılan durumlar işletmelerin yüz yüze kaldıkları rekabet yapısını zorlaştırırken aynı zamanda hayatta kalmalarını da zorlaştırmaktadır. Küreselleşme şirketlerin ve işletmelerin rekabetini arttırmıştır.

Sanayi toplumunda hedeflenen insanların sisteme bir şekilde bağımlı olmaları ve ihtiyaçlarını artırarak piyasaya canlı tutmaktadır. Seri üretim ve tüketim ile karı maksimize etmeye çalışır. Yalnızca doğaya ve teknolojiye egemen olmak ile kalınmamış değerlere de egemen olunmaya çalışılmıştır. İnsan sağlığı tehdit altında bırakılmıştır. Küreselleşmenin insan yaşamına ve çevreye olan yıkıcı etkilerini çoğaltmak mümkündür.

1.7. Çevre Sosyolojisi

Çevre sosyolojisi kavramının ortaya çıkmasında etkili olan sanayileşme ile insan yaşamış olduğu dünya ile daha fazla etkileşim halinde olmuştur. Küresel çaptaki yaşanan değişimler kavramlar ve olguların yeniden değerlendirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Sosyoloji biliminin, antropologların ve sosyal araştırmacıların çalışma konusu haline gelmiştir. İnsanı ve toplumu ilgilendiren her türlü gelişme ilerleme sosyolojinin ilgi alanıdır. İnsan varlığını gösterdiğinden itibaren doğa ile birlikte yaşamıştır. Doğa ile bitmeyen bir etkileşim söz konusudur. 1970'li yıllardan itibaren süre gelen değişimler neticesinde çevre konusu küresel bir sorun haline gelmiştir. Batı toplumlarında da çevre sorunları patolojik durumları beraberinde getirmiş olsa dahi çevre sosyolojinin oluşturulmasında geç kalınmıştır. Hannigan'ın da ifade etmiş olduğu üzere çevre konusuna geç kalınmış olması iki başlık altında değerlendirilmektedir. Çevre araştırmalarının geç kalınmasının ilk nedeni olarak biyolojik ve çevresel araştırmalara mesafeli olunması diğer bir nedenin ise sosyologların ilerlemeci eğilimleridir. (Odabaş, 2018, s.1560).

Toplumların küresel dönüşümlere karşılık durmuş oldukları nokta önemlidir. Gündelik yaşam pratikleri üzerinde yoğun bir etki oluşturulmuştur. İnsanlar yalnızca çevre ve toplumsal sorunlar ile mücadele etmemişlerdir. Coğrafi, psikolojik, iktisadi, biyolojik ve politik sorunlarla da meşgul olmuşlardır.

Somut bir toplum analizi için doğa ve insan ilişkilerinin hangi düzeyde olduğu araştırılmalıdır. Doğanın kurmuş olduğu iletişim biyolojik ve fizikseldir. Botanik değişimler (ormanlar, bitkiler vb.), fiziksel hava olayları ve jeolojik değişimler toplumsal hayatın şekillenmesinde etkin bir faktördür. Aynı zamanda çevrenin diğer canlı türleri ile uyumu yakalaması beklenmektedir. Doğa ile özdeşleşmiş bir toplumun refah seviyesi yüksektir. Toplumun kolektif bilinç algısı çevre üzerinde etkilidir. Bu nedenle ekonomi, kültür, ahlak, sağlık, sanat, eğitim ve din gibi toplumu çevreleyen yapıların düzenli bir şekilde işlemesi gerekmektedir. Toplumun birey üzerindeki etkileri olumlu etkileri isteklerine, içgüdülerine ve davranışlarına yansımaktadır.

Toplum ve çevre arasındaki sıkı ilişkiyi destekleyecek bir örnek vermek gerekir ise; bazı bitki çeşitlerinin gelişimi toprağın elverişli olmasına bağlıdır. Aynı zamanda yakım çevredeki hayvanların davranışlarına ve yeterli miktarda su kaynağına sahip olması gerekmektedir. Bitkinin yetişeceği ortamın fizyolojisini coğrafya bilimi incelemektedir. Ancak üretim süreçleri ilişkilerin incelenmesi sosyoloji disiplini ile mümkün olmuştur. İnsanların maden ocaklarında çalışması için yeraltı yollarının uygun koşullara sahip olması gereklidir. Maden ocağı girişi, su baskını veya yangınlara karşı gerekli korunmalıdır. Korbonmonoksit maskeleri ve oksijen kurtarıcıları elzemdir. Doğadaki maddelerin işlenmesi sürecinde binlerce işçi çalışmaktadır. Çalışma koşullarının yetersizliği nedeni ölümcül sonuçları getirmektedir.

Tarihsel süreçte sürekli değişim yaşayan toplum her çağda topluma birçok boyutta etkiler bırakmaktadır. Bu etkiler topluma yapı ve kurumlar olarak değişim yaşatmaktadır. Böylece kültürel, ekonomik ve siyasi anlamda yapısal değişiklikler toplumu farklı bir çağa taşımış olur. Değişimler köklü bir şekilde veya farklı bir şekli ile sürdürülmektedir. Sanayi dönemi ile değişen koşullar toplumu dönüşüme uğratarak endüstriyel devrimi başlatmıştır. Çarpıcı gelişmeler ile insanı içine çeken aynı zamanda aynı insana buhranlar yaşatan sistemin acımasız yanı insanlar ve doğa üzerinde kendisini göstermeye başlamıştır.

Doğanın yıpranması ile beraber küresel boyutta çevre sorunlarını beraberinde getirmiştir. Hava kirliliği, temiz su kaynaklarının azalması, toprakların değişime uğraması, hayvanların yaşam alanlarının kısıtlılığı, bitkilerdeki çeşitliliğin azalması, buzul kaynakların erimeye başlaması vb. gibi değişimlerin yaşanması göz ardı edilen doğanın insan yaşamını tehdit ettiği durumlar ortaya çıkmıştır. Böylece çevre irdelenmesi gereken bir konu haline gelerek toplumda farklı yaklaşımlarla ele alınmıştır. Sosyoloji de değişen bu toplumun

yaşamı ve insanı etkilemesi üzerine çevrenin ve toplumun karşılıklı olan ilişkisinin ele alınmasını öne sürerek çevresel yaklaşımlarla çevre sosyolojisini incelemiştir.

Birey ve toplumun karşılıklı etkileşimi ile toplum bilimi yani sosyoloji disiplini karşımıza çıkarken toplumun ve çevrenin etkileşimi ile beraber sosyolojinin bir alt dalı olan çevre sosyolojisi karşımıza çıkmaktadır. Bireyin doğumu ile etrafını saran çevresi ve çevresel etkisi bireye tutumlar kazandırdığı için bu alanın hem toplum hem de birey bazında etkisini irdelemek ve bu doğrultuda politikalar düzenlemek çevre sosyolojisinin kapsama alanına girmektedir.

Toplumsal gelişmelere bağlı olarak 1970'li yıllar dikkat çekmektedir. Çevre ile toplumun bütüncül ilişkisinin bozulması durumunda ortaya çıkan sosyolojik sorunların temel nedenleri incelenmiştir. Endüstri toplumunun gidişatı doğal çevrenin unsurlarına zarar vermektedir. İnsanın faaliyetleri çevresini etkilemektedir. Modern sanayi toplumlarında çevre ile olan iletişim farklı bir boyut kazanmıştır. (Ünal, 2010, s.4).

Toplumsal yapılanma, endüstrileşme ile yeniden düzenlenme ihtiyacını beraberinde getirmiştir. İnsanın ve toplumun algısında çok çeşitlilik oluşturulmuştur. İnsanın her şeyin üzerinde tutulması ve diğer canlılar üzerindeki gücünü bastırması ile bencil bir tutum sergilemiştir. Doğal kaynakların sonu gelmeyeceği düşüncesi ile kullanımı çevreye en büyük zararlardan birini vermektedir. Adına "modern batı kültürü" denilen ve çevreni çok yönlü olarak tahrip edilmesine ve dünya kaynaklarının hızla tüketilmesine yol açan bir kültürü de yarattığı söylenebilir. (Özel, 2007, s.217)."

Sanayileşme sonrası ile çevreye olan bakış açısındaki değişim insan merkezli olmuştur. Çevreyi korumaya dair söylemlerin artmış olmasının temelinde yine önemli olan aktör insandır. Ekosistemin doğal akışına olan saygıdan ziyade, insanın daha fazla fayda sağlaması amaçlanmıştır. İnsanların menfaatleri doğrultusunda çevrenin bir araçsallaştırılması ekolojik sorunlarının temel nedenlerinden birisi olmaktadır. Çevre sorunlarına olan yaklaşım insan odaklı olmuştur.

Modern ve post modern toplumlarda çevre ve toplum etkileşiminin düşünsel temelleri dikkate alındığında, endüstrisi toplumunun doğal kaynakların yaşam kalitesini artırmak nedeni ile bilinçsiz şekilde kullanımına izin verildiği görülmektedir. Bu düşünce pozitivizme ve aydınlanmaya denk olan zamanlara kadar gitmektedir. Özellikle aydınlanma düşüncesinin temellerinin oluşturulmasından itibaren insanın çeşitli güç unsurlarını elinde bulundurmuştur. İnsan doğa üzerindeki gücünü ona egemen olarak kullanmıştır. Teknolojik

ve teknik ilerlemeler ile doğadan alınan nesnelerin fiziki değişimi ve kullanım amaçlarının çeşitlendirilmesi ile doğal kaynaklara duyulan gereksinimi arttırmıştır. İnsan ekosistemin dengesini yeniden oluşturabileceği düşüncesi endüstri toplumunun varsayımı ve isteği haline gelmiştir. Endüstri üretimin gerçekleşmesi için çevrenin tahrip edilmesine göz yumulmuştur. Aksi halde istenilen üretim oranlarının altında kalınacaktır. (Tuna, 2012, s.320-322).

Sosyoloji biliminin kurucuları arasında yer alan Augusto Comte'un ve Durkheim'in sosyal olgu ve olayların diğer sosyal olgular vasıtasıyla anlaşılmasının mümkün olabileceğini belirtmişlerdir. Sosyoloji 18. ve 19. yüzyıllarda ortaya çıkan bir disiplindir. Sosyoloji terimi ilk kez bilim felsefecisi olan Fransız Agusta Comte tarafından kullanıldığı bilinmektedir. Daha sonra ise İngiliz Herbert Spencer tarafından da geniş kitlelere ulaşmıştır. Sosyolojinin önemli isimleri ile de yayılmaya devam etmiştir. Sosyoloji, insanın olduğu her yer de bir ihtiyaç olmuştur. Toplamların evrilmesi ile önemli gelişmeler yaşanmıştır. Sosyalizm, Fransız Devrimi, kapitalizm, sanayileşme, dini ve sosyal değişimler sosyolojiye olan ihtiyacı arttırmıştır. (Konak, 2010, s.273).

E. Durkheim'in sanayi sonrası toplumlarda kolektif bir bilinç ve birliktelik yakalamanın sosyoloji ile mümkün olacağı yinelemiştir. Birbirlerinden dolaylı yollardan etkilenen T. Parsons ve Durkheim toplumda bir istikrardan ve sistemden bahsetmektedir. Toplumun bütün dinamik yapısının birbiri ile bir ilişki içinde olduğunu ve yine bu toplum yapısının ilişkilerinin belirli sistem içinde gerçekleşmesinin mümkün olduğu üzerine durmuşlardır. Kişi kendi başına bir anlam ifade etmemektedir. Ancak toplum içinde bir anlam ve bütünlük yakalayacaktır. Farklı meslek grupları, farklı kültürler ve farklı etnisiteler arasında aynı anda bir uzlaşma ve çatışma söz konusudur.

Sosyoloji bilimi çevre konusunu toplumsal bir sorun olarak ele alması 20 yüzyıl ile başlamıştır. 1970' li yıllarda hem sosyal bilimlerin hem de sosyal yapının etkilendiği sosyal dönüşümler ile toplumun paradigmasında değişimler yeni süreçleri hemen beraberinde getirmiştir. Dünya savaşları ile toplumsal sorunlar ayyuka çıkmıştır. Toplumu ilgilendiren her türlü olgu ve olaylar çevrenin de ilgi alanına girmektedir. Yapıcı ve çevreci olmayan eylemler artmıştır. 20. yüzyılın sonlarına ilişkin biyofiziksel dünyanın sorunları sosyal araştırmalar kapsamında değerlendirilmeye alınmıştır. Çevre sosyolojisi yeni ekolojik paradigma, eko-marksist yaklaşım, risk toplumu, ekolojik modernleşme teorisi ve ekofelsefe başlıkları altında açıklanmaya çalışılmaktadır. (Eryılmaz, 2017, s.165-170).

2. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Çevre Kuramları

Çevre sorunlarının olumsuz etkilerinin her geçen gün artmasıyla çevre ve toplum ilişkisinin değerlendirilmesi zorunlu bir hale getirmiştir. 1970'li yıllardan günümüze kadar olan zaman içerisinde toplumsal dönüşümlerden ilk etkilenenler arasında çevre yer almaktadır. Çevre ve toplum ilişkisini sistematik bir şekilde araştırmasını yapan çevre sosyolojisinin ortaya çıkışı ve gelişimi daha sonra olmuştur. Sosyoloji biliminin, çevre sosyolojisini kabul etmesi zaman almıştır. Çevre sosyoloji kuramlardan ve kavramlardan yola çıkarak çevre ve toplum etkileşimini çok çeşitli bir şekilde değerlendirmiştir. Çevre sorunlarının çok bileşenli nedenleri toplumsal etkileri ile birlikte tartışılmıştır. Çevre sorunları hassasiyetinin anlaşılması için kuramsal açıklamalar yapılmıştır. Çevre sorunları dünyanın her yerine aynı derecede etki etmediği gibi bir toplum üzerindeki etkileri de aynı şekilde değildir.

Yaşam motivasyonu yüksek olan toplumlar çevre ile yakından ilişki kurmaktadır. Bu toplumların gelişmişlik düzeyi ileridedir. Küresel gelişmelerle birlikte artan sorunlar arasında insanların bocaladığı ve çoğu zaman öngörülemez sonuçlar ile karşı karşıya kaldığı bilinen bir gerçektir. Küresel tehditlerin çevre üzerindeki olumsuz etkileri risk faktörlerini arttırmaktadır. İnsanlığın ılgığı gibi söylemler ile sorunların şiddeti her geçen gün artmaktadır. Sınıfsal eşitsizlikler belirgin bir şekilde yaşanmaktadır. Tüketim alışkanlıklarındaki farklılıklar, konut bölgelerinin standartları ve sağlık kapasitesindeki değişimler ön plana çıkan sorunlar arasında yer almaktadır. Çevre ve toplum ilişkilerinin kuramsallaştırılması sorunların izahını kolaylaştırmıştır. Çevre sosyoloji kuramları arasında yer alan Yeni Ekolojik Paradigma, Risk Toplumu Kuramı, Ekofelsefe ve Derin Ekoloji, Ekomarksist Yaklaşım, Toplumsal Metabolizma, çevre ve toplum sorunlarını eleştirmiş ve değerlendirmiştir.

2.2. Yeni Ekolojik Paradigma

Yeni ekolojik paradigma; insanlığın yaşamını devam ettirebilmesinin koşulları arasında çevre bütünlüğü vazgeçilmez bir unsurdur. İnsan hayatının her döneminde doğanın her türlü olanaklarına ihtiyaç duymaktadır. İnsanın üstünlüğü düşüncesine karşın, insanın ekosisteme bağımlı bir varlık olduğunu savunmaktır. Biyofiziki çevre yaşam olanaklarını belirlemektedir. (Konak, 2010, s. 275).

Catton ve Dunlap'ın 1978 yılında yayınlamış oldukları makale; Yeni Bir Paradigma çevre sosyolojinin oluşturulması açısından mihenk bir çalışma olarak yer almaktadır. Catton ve Dunalp sosyoloji bilimi kapsamında çevre ile toplum etkileşiminin araştırılması konusu olarak kabul edilmesinin gerekliliğine dikkat çekilmiştir. Yeni araştırmaların ve eleştirilerin kapısı aralanmıştır. İnsan odaklı bir yaklaşımın karşısına “İnsan İstisnallığı Paradigması” (İİP) insan ve çevre etkileşimine yeni bir perspektifle bakan ve bu etkileşime değer veren Yeni Ekolojik Paradigması (YEP) düşüncesi öne sürülmüştür. Diğer sosyal disiplinlerinde fonksiyonel (işlevsellik), etnometodoloji, çatışma kuramı, marksizm ve çağdaş toplumsal kuramlarının kendi aralarındaki ayrımlarına rağmen, insan odaklı açıklamaları ile ortak bir noktada buluşturulmuştur. İnsanın varoluşu ile ortak bir yaşam birlikteliği veya ortak bir kamusal alanda ortak bir payda da paylaşmış oldukları, kültürleri yine insanların bizzat kendisi tarafından oluşturulduğu için diğer canlılardan üstün bir konumda değerlendirilmiştir. Kültürel birikim kümülatif bir şekilde ilerleme kaydetmektir. Kültür, yaşadığı toprak parçasındaki değerler bütünüün özelliklerini taşımaktadır. İnsan merkezli olan ve doğanın bütünlüğünü önemsemeyen yaklaşımın karşısına “Yeni Ekolojik Paradigma” çıkarılmıştır. İnsan, diğer varlıklar ile bir etkileşim halindedir.(Konak, 2010, s.275).

2.3. Eko-Marksist Yaklaşım

Eko-Marksist Yaklaşım; Marksist bir değerlendirme ve ekolojik bakış açısıyla sermaye ile doğa arasındaki ilişki önemlidir. Sermayenin, çevre üzerinde önemli bir güç olduğunu buna ilave olarak ise çevrenin tahribatına yönelik hareketlerin gerçekleştirilmesine bir araç olduğunu savunmaktadır. Sermayenin canlılığı, dünyadaki doğal kaynaklar üzerinde bir tehdit unsuru olarak kabul edilmiştir. Doğaya karşı yapılan kötülüklerin temel nedeni sermayedir. Burada para bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğal dengenin akışının olması gerektiği şeklinde ilerlemesine izin verilmemesi ve hızlı bir şekilde tahrip edilmesine yol açan faaliyetlerin hepsi bir bakıma doğa ile yapılan bir savaştır. Paranın üstünlüğü baskın ideolojik düşüncede yer ettiği müddetçe bu durumun değişmesi ütöpik kalacaktır. Öte yandan modern ve post modern zamanların insan yaşamını daha önemseydiği/saygı duyduğu ve çeşitli olanakları sunan bir dünya olarak tanımlanmasına karşın seri üretimin ve liberal ekonominin hırslarının kurbanı olan doğa ve insan yaşamı olmuştur. Paranın daimî bir şekilde hareketliliği önemlidir. İnsan ve doğa yaşamı için alınan önlemlerin çıkış amacı sürdürülebilir yaşamı hedeflemek olmalıdır. Doğal kaynaklar hızlı bir şekilde kirletilmesinin önündeki nedenleri ortadan kaldırılmalıdır. (Konak, 2010, s.277).

Marksist bir yaklaşım ile doğa ve kapitalizm arasındaki ilişkinin yozlaşması 19. Yüzyıl toplumsal gelişmelerin temelinde olan “Sanayileşme” ile çevre ve insan sorunları çeşitlenmiştir. Sermaye değeri taşıyan her şey kapitalizmin ilgi alanına girmiş, daha doğru bir ifade ile girmeye mecbur kalmıştır. Marksist yaklaşımın ekolojik bakış açısından uzak olan argümanları ile eleştirilmiştir. (Birdişli, 2014, s.28).

Marksist kuram genel olarak ekoloji kavramına yakın değildir. Fakat öne çıkan bazı toplumsal sorunları ekoloji kavramı ile birlikte çözümlemeye çalışmış olduğu görülmektedir. Doğa ve toplumu çok boyutlu bir şekilde değerlendirerek; yoksulluk, sağlık sorunları, nüfus artışının ortaya çıkardığı sorunlar ve çevre sorunları Marx’ın çalışma alanları arasında yer almaktadır. Kapitalist üretim ile insan ve doğa arasındaki ilişkinin gün yüzüne çıktığını ifade etmiştir. Marx’a göre özellikle endüstriyel kapitalizm ile insana özgü olan değerlerin ve duyguların elinden alındığını ve gerçek anlamda bir yabancılaşma durumunun ortaya çıktığını ifade etmiştir. İnsan bir çarkın bir parçası haline gelerek emeğini pazarlamıştır. Özünde endüstriyel toplumun insan emeğini bir meta haline getirmiş olduğu gerçeği yer almaktadır. İnsan her geçen gün ve hatta her geçen saniyede kendi özünden koparılarak kapitalist sisteme hizmet edecek konuma getirilmiştir.

2.4. Karl Marx ve Toplumsal Metabolizma

Marx, doğaya yönelik inorganik beden tasviri, insanın doğaya ve özüne karşı yabancılaşması, doğaya karşı baskın güç, toplumsal metabolizma, insanın doğallaşması ve doğanın insanlaşması gibi kavramlar üzerinden değerlendirilmiştir. İnsanın doğaya egemen olma mücadelesi, üretim ilişkilerinin belirleyicisi olmuştur. (Demir, 2018, s.67).

Marx, toplumsal metabolizma kavramını kullanırken doğa ve toplum ilişkisine değinir. Esas olarak insanın doğa ile olan ilişkisinde metabolizma kavramını öne sürerek açıklamaya çalışmıştır. İnsanın fiziksel ve bedensel ihtiyaçlarının giderilmesi doğanın varlığı ile mümkündür. İnsan, çevresine bağımlıdır, doğaya hükmedici bir konumda değildir. Doğa ve insan birbirinden karşılıklı olarak besin almaktadır. Burada doğanın cömertliği tartışmaya kapalı bir durumdur. (Yayla, 2006, s.77).

Marx’ın bu düşünceleri, klasik sosyoloji açısından ters düşmektedir. Marx’ın emeğin sömürülmesini toplumsal metabolizma ile açıklamaya çalışırken diğer yandan da doğa ile insan arasındaki iletişim ve etkileşimin metabolizma kavramını doğurduğunu ifade eder. İnsan ile doğa arasındaki ilişkinin bozulmasını metabolik bir sorun olarak

değerlendirmiştir. İnsan emeğinin sömürülmesi ve kendisine yabancı bir hale getirilmesini de kapitalizmin bir sonucu olarak ortaya çıktığını ifade eder.

Marx'ın da ifade etmiş olduğu üzere insan doğadan ayrı tutulamaz. O halde çevrenin sorunu insanın da sorunudur. Aynı zamanda insan da doğanın bir canlı türüdür. Sistem ihtiyaç fazlası ürünleri çekinmeden piyasaya sunmuştur. Daha fazla mal üretimi doğal kaynakların daha fazla tüketimine yol açmıştır. Teknolojinin de sayesinde nesneleri çeşitli biçimlere büründürerek tüketimi arttırmıştır ve kolaylaştırmıştır. Kapitalist üretim için “ürün” tüketim tarzı da demektir. Artan ürün kapitalizmin alanlarını çeşitlendirmiştir. Kusursuz bir döngü için sermaye akışının sürekliliğine ihtiyaç vardır. Sermaye akışını hızlandıracak toplumsal öğeler seçilmekte ve dönüştürülmektedir. (Çelik, 2020, s.3). Kapitalizmin gereğinden fazla tercih etmiş olduğu her üretim nesnesi, çevreye yönelik bir tehdit unsuru anlamına gelmektedir.

2.5. Risk Toplumu Kuramı

Risk Toplumu; risk toplumun ayrıntılı bir şekilde incelemesini yapan ve öne çıkan isim Ulrich Beck'tir. 19. Yüzyıl ile birlikte endüstrileşmenin tehdit unsurları toplumu risk toplumu haline getirmiştir. Modernliğin süreçlerini anlaşılmadan yaşandığını ve anlaşılması için de gereken çabanın gösterilmediğini ifade etmiştir. Modern toplumun sorgulamayan tarafı riskleri oluşturmaktadır. Modern sistemin dinamikleri hızlı ve değişkendir. Modern toplumun seyri veya nabzının tutulması süreklilik ve bir sorgulama istemektedir. Beck, ortaya çıkan sorunların karşısına çözüm önerisi olarak “kendi üstünde düşünen modernleşme” (reflexive modernitazion) kuramını ortaya koymuştur. Beck, risk toplumu kavramını sosyal bilimler için yeni bir paradigma olduğunu belirterek, risk unsurlarının nasıl ve ne şekilde ortadan kalkacağına yönelik uygulamaların belirlenmesidir. Modernleşmesinin iyimser yanının aldatıcı olduğunu ve arka planında gizli tehdit unsurlarını barındırdığı unutulmamalıdır. Hayati riskleri ve ekolojik sorunları hastalıklı bir hale getirilmiştir. Toplumun sürekliliği için tehdit unsurları “tolere edilebilir” olmanın haddini çoktan aşmıştır. (Çuhacı, 2007, s.142).

Risk toplumu kavramını kavramsallaştıran Ulrich Beck, sosyal ve kültürel bir değerlendirme ile riskin yeni anlamlarına değinmiştir. (Alkın, 2017, s.36). Her dönemin dinamiğinin farklı olması ve beslendiği kaynakların benzeşen noktaları olsa dahi muhakkak ki bir ayrım olduğu söz konusudur. Toplumsal örgütleniş biçimindeki farklılıklar ve toplumun taleplerinin değişmesi riskin nedenlerini değiştirmiştir. Değişken bir düzlemde

risk unsurları da farklılıklar göstermiştir. Küresel etkilerine ilişkin yerel sonuçları da ayrı bir başlık altında değerlendirilmelidir. Fakat öncelikli kavram olarak riskin modernleşme ile olan bağlantısı unutulmadan bütünleşik şekilde ele alınmasının gerekliliğini hatırlatmıştır.

Beck, modernleşmenin bu can alıcı sorununu, denetimsizlik ve belirsizlik ortamının ortaya çıkaracağı sorunların kontrol altına alınamayacağından bahsetmiştir. Gün gelecek ve bu belirsizlik ortamı toplumdaki irrasyonel düşünceleri yaygınlaştıracaktır. Sanayi toplumunun asıl sahipleri olarak kabul edilen güçlerin de bu sorunlara çözüm odaklı yaklaşmadığı görülmektedir. Tehlikelerin her zaman olduğu ve olacağı bir toplum düzeni kabul ettirilmiştir. O zaman kendisini hem inşa eden hem de meşrulaştıran sistemin hatalarının bedelini ödeyecek olan “modern toplumun” akılcılığı nerede olduğu sorusunun sorulması gerekmez miydi? Her bir gelişim yeni sonuçlarında habercisi anlamına gelmektedir. Beck, tüm yaşıntıyı etkisi altına alan tehdit unsurlarının adeta bumerang etkisi gibi bir ötekine zemin hazırladığını belirtmiştir. Yine aynı şekilde topluma yansımaktadır. (Soydemir, 2011, s.177).

Modern zamanla birlikte iş bölümünün çeşitlenmesi ve farklı alanlarda uzmanlıkların ortaya çıkmış olması ise yeni bir problem olmuştur Komşuluk ve aile bağları giderek zayıflamaktadır. (Çayiroğlu, 2016, s.12). Mekânsal tanımlamalar yapılarak insanlar kategorize edilmektedir. Oturduğunuz semt dahi modern zamanda bir kimlik niteliği taşımaktadır. Modern zamanın bu ayırıştırıcı gücü insanların anlam dünyasını karıştırmıştır. (Timur, 2017, s.189).

Risk unsurları bütün toplumları etkilemektedir. Modern yaşam ile artan riskler tüketim kültürü ile çevre sorunlarını ikiye katlamıştır. Geleneksel yaşamın terk edilmesi ile toplumda ciddi değişimler yaşanmıştır. Sosyal yaşam ve gündelik yaşam üzerindeki değişimler çevre üzerindeki baskı oluşturmıştır. Sanayi toplumunda belirgin bir şekilde hissedilen tüketim arzusu çevresel riskleri ortaya çıkarmıştır. Çevre etiğine uygun olmayan üretim biçimleri ve tüketim şekilleri toplumsal tehditleri arttırmıştır. Doğal kaynakların kullanım sınırı aşılmıştır. (Buğday, 2019, s.193)..

2.6. Ekofelsefe ve Derin Ekoloji Çevre Kuramı

Eko felsefe; Sosyal bilimlerin çalışma alanları içinde çevre kuramlarına dair çeşitli çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmaların kapsamlı bir şekilde incelendiği takdirde kategorize etmenin epeyce bir zaman alabileceği görülmektedir. Çevre kuramının çeşitli başlıklar altında değerlendirilmesi gereken bir konu olarak, birçok toplumsal olaylara da şahitlik etmiş

olduğu bilinmektedir. Genel bir değerlendirmeye bakacak olursa dahi; ekonomik, kültürel ve sosyal ögeler çalışmalara dahil edilmiştir. Çevre başlı başına belirleyici bir etken değildir. Toplumsal sorunlar ve çevre sorunları bir bütün olarak ele alınmaktadır. Tarihsel bir perspektif ile analiz edilmeye çalışılan çevre sorunları çeşitli sonuçları ortaya koyabilmektedir. Çevre kuramlarındaki değişkenliklerin nedeni ise erişilen kaynakların farklılığıdır. Arne Naess, ekofelsefe kavramı uyum ve denge kavramları ile birlikte ele almaktadır. Çevre sorunlarını yüzeysel bir şekilde irdelenmemiştir.(Şakacı, 2011, s.201).

Ekofelsefe kavramı içinde öne çıkan “derin ekoloji” kavramından bahsetmek gereklidir. Derin ekoloji, insan ve doğayı bir bütün olarak değerlendirmeyen, insan odaklı olan merkezci düalizme karşı ortaya çıkmıştır. Merkezci düalizmin tam aksine insan ve doğanın birbirinden ayrılmaması gerektiğini öne sürmüştür. Derin ekoloji kavramını ilk olarak İsviçreli bilim adamı olan Arne Naess tarafından kullanılmıştır. (Yaylı, 2011, s.371).

Naess, derin ekoloji ile sığ ekolojinin ayrıldığını ve sığ ekolojinin teknolojik gelişmeler ile kirliliğin belli bir bölgede birikmesinin önüne geçileceğini savunmuştur. Yasaların bu konuya ilişkin kirlilik düzeyini sınırlandıracağını ve kirliliğin az gelişmiş ülkelere gönderileceğini belirtir. Derin ekolojik bu duruma karşı çıkaracak kirliliğin bütün insanlar için tehdit unsuru olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle insan sağlığını önemsemek ile yetinmez. Bütün canlı türleri için yaşam olanaklarını irdeler. Naess, ülkelerin refah seviyesinin artması ve daha fazla gelişmesi için uygulanan politikaların aslında çevreye olan tahribatları arttırmaktadır. (Kırışik, 2013, s.281-282).

2.7. Çevresel Adalet

Çevresel Adalet Yaklaşımı; Hızlı bir şekilde endüstrileşme ve kalkınma politikalarının neden olduğu çevre sorunlarının toplumda neden olduğu adaletsizlikler ile ilgilenmiştir. Küresel adaletsiz tutumun çözülmesi gereken bir konu olduğunu savunmuştur. Amerika ve Kıta Avrupası'nda insan yaşamına uygun olmayan yaşam koşullarına dikkat çekmek amacı ile kullanılmıştır. Böylece çevresel adalet, sosyal adalet ile bir arada değerlendirilmiştir. Çevre hakkının her bireye aynı şekilde tanınması gerektiğinden yana olan bu yaklaşım ekolojik fırsat eşitliğini savunmaktadır. Her bireyin mal ve mülkünün olması, doğal kaynaklarının kullanımında eşit imkanlardan yararlanması haktır. İnsan sağlığını olumsuz bir şekilde etkileyecek her türlü faaliyetlerin ve üretimin insan sağlığının önüne geçmemelidir. İnsanın fiziksel ve ruhsal sağlık bütünlüğü çevre ile beraber korunmalıdır. İnsan sağlığını tehdit edecek ve ekolojik hakkını elinden alacak uygulamalara

karşı olunmalıdır. Temelde insan onuruna yakışır bir yaşamın her bireyin hakkı olduğu unutulmamalıdır. (Kılıç ve Tok, 2014, s.220).

Çevre adaletsizliğinin neden olduğu sorunlar ortadan kaldırılmalıdır. Sosyoekonomik düzeyleri düşük olan bireylerin steril bir ortamda yaşamaları için gerekli olan gayretin gösterilmesi gerekmektedir. Çevre adaletsizliğinin neden olduğu hasarın önüne geçilmez. Özellikle küresel ısınmaya bağlı iklim sorunları ile mücadele eden ülkelerin bilinçli bir şekilde davranması önemlidir. Büyük buz kütlelerinin erimesi, orman yangınları, yoğun hava olayları, deniz seviyelerindeki artış, kuraklık ve hava kirliliği çevre adaletinin tesis edilmesinde engeldir.

Büyük oranda kullanılan elektrik tesisleri endüstrisi ve ulaşım için kullanılan fosil yakıtların artması çevrenin yıkıcı etkilerini arttırmaktadır. Çevre yönelik her türlü olumsuz müdahale insana yöneliktir. Çevre üzerinden elde edilen randıman insanların yararına yönelik değildir. Uygun çevre şartlarının sağlanmadığı bir ortamda çevre adaletinden söz edilmesi mümkün değildir. Her bireyin hakları eşit oranda gözetilmelidir.

Çevre dostu alışkanlıkların kazanılması sürdürülebilir sağlıklı çevre için önemlidir. Doğa ile uyumlu materyallerin kullanılmalıdır. Sanayi üretiminin neden olduğu atıkların ayrıştırılması ve geri dönüşümü önemsenmelidir. Toplumdaki değişimlere karşı doğanın hassas dengeleri bozulmaktadır. Biyoçeşitliliğin azalması ekosistemin kendi düzenini bozmaktadır. Bireylerin sahip olduğu haklar aynı şekilde doğa için de geçerlidir. Büyük felaketlerin önüne geçmek, bireylerin ve çevrenin güvenliğini sağlamaktadır. Ekosistem çeşitliği güçlü bir toplum ve dünya için vazgeçilmez bir unsurdur. Yaşam riski oluşturan üretim biçimlerinin önüne geçilmelidir.

2.8. Chicago Okulu ve Ekolojik Yaklaşım

Ekolojik yaklaşım; Chicago Okulu'nun literatüre kazandırmış olduğu yeni kavramlar ve yöntemler diğer yaklaşımların kurumsallaştırılması için yardımcı olmuştur. Ekolojik yaklaşım insan davranışlarının oluşmasındaki genetik faktörleri görmezden gelir. Bu yaklaşıma göre davranışlar çevresel ve maddi nedenlere bağlıdır. İnsanın dahil olduğu kentin özellikleri bireyin davranışlarında belirleyici bir unsurdur. Chicago Okulu insanı kentten ayrı tutmamış ve iki önemli kavramı ön plana çıkarmıştır. Kentin yapısını anlamak için öne sürülen ekolojik yaklaşım ilk kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğadaki canlıların yaşamlarından hareketle kentte kurulan sosyal ilişkiler açıklanmaya çalışılmıştır. Doğadaki çatışma ortamının benzeri kent içinde de yaşanmaktadır. Çatışmanın nedenleri

rekabet, güç oluşturma ve elde etme gibi çeşitli nedenler söz konusudur. Kentlerdeki insan popülasyonunun yoğunluk güç ilişkilerin birer sonucu olarak gösterilmiştir. Doğada olduğu üzere, diğer bir canlının veya türün diğerleri üzerinde hakimiyet kurması gibidir. Bitki familyasının en çok ışığı görenleri en çok yeşerenleridir. Şehirdeki ekonomik dalgalanmalar ve fiyat skalası çeşitliliği güç simgeleyen unsurlar arasında yerini almıştır. (Karasu, 2008, s.259-260). Chicago Okulu hem ekoloji biliminden hem de Darwin'in evrim teorisi ile birlikte kentin anatomik yapısını açıklamışlardır. Henri Lefebvre okulun bu tavrını indirgemeci bir bakış açısı ile değerlendirmiştir.

Herbert Spencer ile ünlenen “Sosyal Darwinizm” doğada bitmeyecek çetin bir mücadele vardır ve insanlar bu doğanın içinde istemese bile yer almak zorundadır. İnsan canlı doğanın içindeki bir türdür. Bir yaşam kaygısı veya devamlılığı için mücadele her dönemde olmuştur. Evrim ile toplumların geçiş aşamaları da ve o aşama içinde neler yaşadığı ile sosyolojisi bilimi ilgilenmiştir. Benjamin Kidd doğal seleksiyonu ifade ederken bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler düşüncesinin olduğu düşünmüştür. Fizyokresinin temel düşüncesi olan bu düşünce liberal kapitalizmin öncü isimlerden olan, Adam Smith tarafından ortaya çıkmıştır. Zaman içinde kapital döngüdeki aksaklıklar sermayenin belli bir noktada birleşmesine neden olarak toplumun belli kesimini unutmuştur. Daha sonra dillere pelesenk olan bu anlayışın yıkıcı etkileri artarak devam etmiştir. Karl Marx, evrim düşüncesini İngiliz kapitalizmi ile örtüştürmüş ve biyolojik açılımını toplumdaki iş paylaşımı ve Thomas Robert Malthus'un var olma mücadelesi ile ele almıştır. Evrimsel yaklaşıma ek olarak Marksist düşüncenin Yaratıcı ile din arasındaki zihniyetin pekiştirilmesinde fonksiyonel olabileceği düşünülmüştür. Nazi Almanyası'nın Hitlerin safkan oluşturma amacı ile öncelikle hasta, yaşlı veya engeli olan insanları vahşice yok etmesi onu etkilemiştir. Toplumdaki bu kimselerin yok edilmesi gerektiği ve ayak bağı olduğu düşüncesindedirler. (Çakmak, 2013, s.64).

Herbert Spencer, Comte, Durkheim ve Marx gibi insanların uzun zaman içinde kazandıkları deneyimler ve gelişimler ile toplumun çeşitli aşamalardan geçmiş olduğu düşüncesinde hem fikirdir. İnsanların bu evrimsel ilerleme içinde çevreye nasıl entegre olduğu konusunda adı geçen sosyologlar farklı tezleri ileri sürmüştür. Birçoğuna göre biyolojinin değişimi ifade ederken kullandığı evrim kavramını toplumsal süreçlerin gelişmesi üzerinde kullanarak devam ettirmişlerdir. İnsanların ilkel toplumlarından günümüz modern toplumlarına kadar geçen süre zarfında nasıl ve ne şekilde hayatta kalmayı

başardığı, değişimlere nasıl uyum sağladığı ve çevre ile olan münasebetleri ile ilgilenmişlerdir. (Eryılmaz, 2019, s.140).

2.9. Klasik Sosyologlar ve Çevre Sosyolojisi

İbni Haldun, sosyolog olmasa bile diğer sosyologlara ilham vermiştir. Bu nedenle çevre sosyolojisi kapsamında Haldun'dan bahsetmek önemlidir. Haldun, insanların çeşitli gereksinimlerini karşılamak için karşılıklı ilişkiler içinde bulunmaları, bir arada yaşamalarını zorunlu bir hale getirmiştir. İnsanın tek gereksinimi olarak beslenme olduğu düşüncesine karşı çıkar ve insanın güvenlik ile ilgili her zaman tereddütleri olduğunu belirtir. Bu düşünceden yola çıkan Haldun insanı hayvan ile karşılaştırır ve hayvanın kendisini tehlikelerden koruyacak uzuvları vardır. İnsan temelde zekasından ve “elinden” faydalanarak birçok işlerini yürütür. Eller, akla uygun bir şekilde hizmet ederler. Kendisini tehlikelerden koruyacak olan araç ve gereçleri el yordamı ile yaparlar. (Altay, 2019, s.136).

Haldun doğudan birisi olarak, insanların farklı beden inşalarını doğu ve batı üzerinden de açıklamaya çalışmıştır. İnsanlar toplum içinde organize olarak yaşamlarını sürdürmelidir. Haldun bireyin gelişimini toplum halindeki birlikteliğe bağlamıştır ve birlikteliğin tesadüfen meydana gelen bir durum olmadığını eklemiştir. İnsanı, hayvanlardan ayıran farklılıklardan yola çıkarak bireylerin geçimlerini karşılayabilmeleri için bir araya gelmeleri ve topluluk halinde yaşamaları dayanışma ortamı oluşturacağını belirtmiştir. (Gültekin, 2016, s.283-284).

Çevre konusuna olan yaklaşımları öne çıkan klasik sosyologlar arasında en ünlü olanlar arasında Max Weber, Karl Marx ve Emile Durkheim yer almaktadır. Net bir şekilde ile yer almamış olsa dahi sosyolojinin kurucu isimleri doğa ve toplum ilişkisine dair görüşleri vardır. Bu görüşler genel tartışmalar veya felsefi söylemler içinde eritilmiş bir halde bulunmuş olsa da var olduğu bilinmektedir. Klasik sosyologların toplum çözümlemeleri; çevre ile toplum arasındaki ilişkinin anlaşılmasında kaynak olarak kullanılmıştır.

E. Durkheim, insanlığın tarihi çağlar içinde belirli gelişmeler kaydettiğini fakat bu gelişmelerin fiziksel şartları değiştirmedikçe öne sürmüştür. Doğanın her zaman sabit bir değişken olduğunu ileri sürmüştür. Toplumun eylemleri doğadan ayrı tutulmuştur. Doğanın formu herhangi bir değişikliğe uğramazken, toplum daimî olarak değişmektedir. İnsanı doğadan ayıran Durkheim bu gelişmelerin yine toplum üzerindeki etkili olduğunu vurgulamıştır. Doğanın değişmesi zamana veya fiziksel şartlara bağlı değildir. Doğanın

tekdüze yapısı vardır ve kendi içinde oluşturduğu dengeyi muhafaza ederek sürekliliğini sağlamaktadır.

Emile Durkheim'i doğaya karşı bakış açısında evrim, gelişim, katılım ve hayvanlar olmak üzere ayrılan kavramları doğadan ayrı tutması önemlidir. Doğanın tarihçesinde göze çarpan değişimlerin olmadığını belirtir. Bu nedenle toplumun evrim geçirmesinde önemli bir detay olarak görmez. İnsanı doğa içinde toplumsal özellikleri nedeni ile hayvanlardan net bir şekilde ayırmasını yapar. (Eryılmaz, 2019, s.144).

Durkheim insanın hayvanlardan ayrılması taraftarıdır. Bunun nedeni olarak ise insanın toplumsal özelliklere sahip olmuş olduğu gerekçesini getirir. İnsan sosyal bir varlık olarak yaşadığı toplumun özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır. Durkheim toplumda bir düzen için ahlaki yönünün de olması gerektiğini düşünür. İnsanların kolektif bilincini (toplumun devamlılığı için) yitirmesi sonucunda hayvanlar ile aynı sınıflandırılma içine gireceğinin altını çizer. Birey etrafını çimento gibi birbirine bağlayan ve bir yaşam haritası sunan ortak bir ahlaki kültürün varlığına ihtiyaç duymuştur. İnsanların çeşitli yaşam ortamlarında nasıl hayatta kalabileceğine dair ipuçları barındıran kültürel kodlar aynı zamanda ortak bir bilinç yaratmaktadır. Ahlaki ve düşünsel kültürünü toplumdan başka bir yerden alması mümkün değildir. İnsanlardan “insani” özelliklerinin alınması onları hayvanlar ile eşdeğer seviyeye düşürecektir. (Eryılmaz, 2019, s.144-145).

A. Comte'un amacı topluma yeni bir düzen vererek onu yenide kurmaktır. Bunun için de ilk önce zihinlerdeki karmaşıklıktan kurtulmak ve kafalarda uzlaşmayı sağlamak gerekir. Comte'un karmaşıklığı ortadan kaldıracığını düşündüğü bilim matematik ve doğa bilimleri olduğunu öne sürmüştür. Bu doğrultuda Comte'un “Pozitif Felsefe Dersleri” adlı eserinde baskın iki düşünce ile karşılaşırız. İlk olarak bütün bilimlere baş tacı olarak sosyolojiyi yerleştirdiği ve bütün bilimler kategorize ettiği görülmektedir. İkincisi ise pozitif sosyolojinin öncülüğünde toplum şemasını oluşturmaktır. (Alkan, 2015, s.2-3).

Nedensel toplumsal yasaları keşfetmek önemlidir. Toplumda değişmeyen özellikleri ve toplumu daha iyi bir şekilde anlayacak ilkeler veya yasalar ortaya konulmalıdır. Değişmeyen bir özellik olarak gerçeğin doğada keşfedilmek üzere hali hazırda bekleyen toplumsal bir gerçeklik olarak nitelendirilir. Tıpkı yer çekimi yasalarının doğada var olduğu ve insanların onu keşfetmesi ile gerçekliliğinin farkına varması gibi, toplumunda kendi içindeki yasalarının bulunması son derece gereklidir. Sosyal bilimci bu anlamda

değişmeyecek yasaları bulma eğiliminde olarak çalışmalıdır. Durkheim kolektif bilinç kavramı ve Comte'un ortaya koyduğu üç hal yasası gibi formüllere ihtiyaç vardır.

Karl Marx, toplumu alt sınıf ve üst sınıf ayrımı ile değerlendirir. Bu ayrım toplumda çatışma ortamını oluşturarak uyumsuzluğu ortaya çıkarmaktadır. Marx, sanayi sonrası toplumdaki çatışmaları kapitalist sistemin ayrıştırıcı düzenine bağlamaktadır. Toplumu sınıf bilinci, üretim, tüketim ve kapitalizm kavramlarıyla açıklamıştır. (Yıldırım, 2017, s.173-174).

Toplum, kapitalizmin bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte toplumdaki sınıf mücadelesine tanıklık etmiştir. Kapitalizmin uyumsuz yönlerini toplum yapısındaki çelişkiler ile açıklamışlardır. (Akdağ, 2020, s.5236). İstihdam edilme alanları çeşitlenmiş ve yeni bir toplumsal örgütlenme oluşmuştur. İş örgütlenmesi alanlara ayrılmıştır. Marx tarihsel bir perspektifle yaklaşarak üretim ilişkilerinden yolla toplumları açıklamaktadır. Marx sanayi toplumunu kapitalizmden bağımsız bir şekilde ele almamıştır.

Nihayetinde toplum Marx'ın da popüler olan açıklaması ile emeğine ve kendisine yabancılaştıran sistemin kurbanı olmuştur. Yine Marx'ın ortaya koymuş olduğu "meta fetişizmi" kavramı toplumdaki tüketim çılgınlığına karşılık gelecek nitelikte açıklanmıştır. Kapital toplumun üretim süreçlerinin içselleştirilmesinde etken olan toplumsal, kültürel, teknolojik veya ideolojik unsurlar seri üretimin vazgeçilemez kaynağı olmuştur.

Toplumsal sistemsel yapılarının biçimlenerek oluşturduğu olay ve olguların bireylerin eylemlerine yansması ve davranışlarına yönlendirme sağlaması toplumsal eylemi açıklarken bireylerin davranış özelinde çevreden etkilendiği gerçeği ortadadır. Toplumsal eylemle sosyal değerleri ele alan Weber insan davranışlarında hem bireyselliğin hem de toplumsal etkinin yönlerini inceleyerek çevresel şartların topluma etkisinin eyleme yansıdığını açıklamaktadır. Toplumun içsel yapısının nedensellik ölçütünde çevreyle olan ilişkisinden doğan etkileşiminin bir açıdan eylemlerin statik olmayan olgulardan etkilendiğini de gösterir. Weber nedensellik çerçevesinde tarihsel süreçte gerçekleşen ve toplum gelişimine katkıda bulunan birçok değişimin anlama ve yorumlama üzerine açıklanabilir olduğunu öne sürerek sosyolojik çalışmalara katkıda bulunmuştur.

Toplum tarihsel bir çizgide olgularla ve nedensellik çerçevesinde sosyal değerler ve sosyal eylemlerin şekillenmesiyle yorumlanır. Bu ölçüde Weber doğa bilimlerinin yanı sıra kültür ve eylemleri ele alıp bu konuda sosyal bilimlerin önemini vurgulamıştır. İşlevselcilik bağlamında organik bir bütünün sistemli çalışıp uyarıcı-etki kapsamında etkileşime bağlı

kalması Weber'in teorisini açıklar. Bu doğrultuda toplumun kurumlarının organik bir işlevsel yapısıyla işlemesi hem bireyi hem de çevreyi etkilemiş olması çevreyi bütüncül bir çizgide nedensellikte yorumlayan Weber, teorisini sosyal değerler ve eylemler üzerinden açıklar. (Akalin, 2009, s.162).

Toplumsal eylemi inceleyen Weber, hermeneutik (yorumlayıcı) bakış açısı ile yorumlayıcı kuramı ortaya çıkarmıştır. Bu Yunan tanrısı olan Hermes tarafından gelmiştir. Weber, hem pozitivist bakış açısı hem de hermeneutik yaklaşımın prizmalarının yansımaları ile sosyolojik bir anlayış oluşturmuştur. Sosyal bilimlerin nihai amacı doğal ortamın nasıl anlaşıldığını anlamaktır. İnsanların günlük yaşamı deneyimlediği ve yorumladığı bilgisini bulmaktır. Pozitivist bakış açısı ile dünya ve doğanın yasaları ayrılmamıştır ve aralarındaki matematiksel verileri ortaya çıkarılmasını gerekli görülmüştür. Olgular ile toplum arasındaki bağlantıların nedensellik ile açıklanması gereklidir. (Alkan, 2015, s.9). Belli bir davranışın altında yatan nedenlerin yorumlanarak açıklanması ve arasında nedensellik bağlantılarının bulunması gerekmektedir.

Talcott Parsons kendinden önceki modernleşme iddialarını harmanlayarak evrimci bir yaklaşım sergilemiştir. Buna göre dünya tarihini üç döneme ayırmıştır: İlkel dönem, arkaik dönem ve modern dönemdir. Parsons'a göre insan iki ayaklı hayvan olup, onun evrimindeki esas unsur el ve beynidir. Çünkü onun doğaya hükmetmesi olması bu iki organıyla mümkün olup, evrimi de bunlarla gerçekleşmiştir. Bu konudaki görüşünde de fonksiyonel bakış açısı vardır. Örneğin, insan gözü olduğu için görmüyor, bilakis görmesi için gözü vardır. Evrim temelli devamlılık vurgusu üzerinde durulmuştur. Parsons'ın evrimci modelini oluştururken Durkheim ve Spencer'ın felsefelerinden etkilenmiştir. (Günay, 2006, s.534).

2.10. Modern Sosyoloji Teorileri ve Çevre Sosyoloji

Modern sosyoloji teorileri ile toplumun ve insanların sorunlarına daha geniş ölçekte bakılmasına olanak sağlamıştır. Sosyoloji ve diğer toplum bilimleri toplumdaki denge sorunları ve istikrarın sürekliliği için temel olan öncelikleri belirlemişlerdir. Bunun için çeşitli kuramlar, teoriler veya yöntemler ortaya koymuşlardır. Bu teorilerden biri olan yapısalcılık işlevselcilik hem sosyoloji hem de antropolojinin konusu olmuştur.

Emile Durkheim yapısal işlevselcilik üzerine açıklamalarında yer alan bütünleşme toplumu bir arada bulunması ve bireyin toplumsal düzene eşlik etmesini gerekliliğini

belirtmektedir. Toplumsal dengenin bozulmaması için sosyal sistemlerin birbiri ile dayanışma halinde olması gerekmektedir. (Ülkücan, 2017, s.132).

Durkheim toplumların nasıl dengede kalacağı sorusunu sormaktadır. Bu soru modernliği yaşayan toplumun yapısını da anlamaya çalışmaktadır. Durkheim toplumsal çözülmenin yaşandığı toplumda yeniden bir düzenin nasıl kurulduğunu incelemiştir. Geleneksel yapıdaki toplumların, modern topluma doğru dönüşü yeni ilişkileri ve düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. Çeşitli meslek grupları, iş örgütlenmesi ve sosyal ilişkiler yeni anlamlar kazanmıştır. (Türkkahraman, 2009, s.3).

Fransız sosyolojisinde ilk sistematik yapısalıcı düşünür Auguste Comte olmuştur. Auguste Comte'un ifade ettiği üzere toplum yalnızca statik ve dinamik olarak ikiye ayrılabilir. Toplumun kendine özgü yasaları bir ilerleyişi vardır. Comte, dinamik toplumu üç aşamada açıklar ve toplumlar belirli aşamalardan geçerek bugünkü halini almış olduğunu belirtmiştir. Aynı şekilde bilimlerde belirli aşamalardan geçmişlerdir. Bu üç hal yasası üç evreye ayrılır. Bunlar; teolojik, (dinsel motiflerin yer aldığı inançlar sistemi, doğaüstü güç), ikinci evre ise, metafiziktir. (Us dışı soyut nesnelere başvurulur ve pozitif aşamaya hazırlık yapılı) son aşamada ise, pozivist aşama (gözlenebilir veriler peşinden gidilmiş ve gözlem yapılmıştır). (Kalelioğlu, 2019, s.536).

Sosyal bilimlerin de fen bilimleri gibi nasıl ki genel geçer yasaları var ise toplumun da kendisinin bir yasalarının olduğunu ve bu nedenle bilimsel yasaların gerekliliğini savunmaktadır. A. Comte'un üç hal yasasının topluma uygun bir model olarak değerlendirilmiştir. (Salgar, 2015, s.320).

Parsons, insanın eylemlerini biyolojik bir yaklaşım ile almaktadır. Sosyobiyoloji olarak ifade edilen bu kavram insanı bütüncül bir canlı varlık olarak değerlendirmiştir. Farklı disiplinler arası incelemeler ve genel eylem kuramında kültürel sistem düzeyi üzerine çalışmıştır. Parsons eylem konusuna duyduğu ilginin yanında, geniş boyutlu sistemler, toplumsal düzen, bütünleşme ve denge sorunları üzerinde durmaktadır.

Modern sosyoloji ile küreselleşme olgusu arasında sıkı bir ilişki vardır. Bu kuramlardan biri olan yapısalcılık kavramı çoğu kez yapı kavramı ile açıklanmaya çalışılmıştır. Toplumdaki birçok yapının bir araya gelmesi ortaya çıkan yapı cansız bir organizmadır. Bu cansız organizma işlevseldir. İşlevsel olmadığı takdirde yapılar yavaşlar ve toplum dengede kalmada güçlük çeker. Hatta durma noktasına gelir. O halde fonksiyonel yapılar sürekliliği sağlayacak, toplumu canlı tutacaktır. Bu sistemin çeşitli alt sistemleri ve

bağlantıları vardır. Bu sistemlerde karmaşık ve basit ilişkiler vardır. Bireyleri birbirine bağlayan sosyal ilişkiler, kültürel birikimler, normlar ve yasalar vardır.

Yapısal işlevselci anlayışı benimseyen sosyologlar, sosyolojik değerlendirmelerinde ele almış olduğu konular arasında demografik sorunlar, ekolojik sıkıntılar, göçün nedenler, kültürel ve sapkın davranışlar, toplumsal tabakalaşma son olarak ise toplumdaki dikey veya hareketlilik gibi önemli konuları incelemektedirler. (Khondker, 2013, s.182).

Çatışmacı yaklaşım da tıpkı işlevselci yaklaşım da olduğu gibi çekirdek aile üzerinde durmuştur. Sanayi sonrası çekirdek aile kapitalist sistemin sürekliliği ve canlılığı için bir koşul haline gelmiştir. Kapitalist, toplum üretimin ve tüketimin devamlılığı için güzel bir pazar olmuştur. Sanayi sonrası toplumdaki bölünmeler toplumdaki dengeyi bozmuştur. Bu noktada çatışmacı yaklaşım aileyi kapitalist sistem ile birlikte değerlendirmeye almıştır. Ekonomik yapılanmanın oluşturulmasında aile kriterleri göz önünde bulundurulmuştur. (Yener, 2018, s.873).

Sanayileşmenin bir sonucu olarak üretim şeklinin değişmesi ve tüketici toplum tipinin oluşturulması toplumdaki değerleri değiştirmiştir. Geniş aile yapısı zaman içerisinde çekirdek aile olarak tanımlanan temel aile fertlerinin yer aldığı topluluk olmuştur. Sanayileşme toplumdaki geleneksel motifler üzerinde antitez oluşturduğunu ve geleneksel bağların zayıfladığını belirtmiştir. Kadının ekonomik anlamda elinin güçlenmesi cinsiyete indirgenemeyecek şekilde önemli bir konu olmuştur. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki kadın ve erkekler üretim faaliyetleri içerisinde birbirine yakın oranlarda istihdam edilmektedir. Aile içerisindeki iş örgütlenmesinin değişmesi toplum yapısına göre değişkenlik göstermiştir. Çocuğun eğitimi ve temel gereksinimlerinin karşılanması için modern toplum yeni kurumları ortaya çıkarmıştır. Kurumlar çocuğun sosyalizasyon sürecinin sağlam temellerde oluşması için gerekli olan eğitim planlamasını çeşitli etkinlikler ve eğitimciler yardımı ile sağlamaya çalışmaktadır. Öte yandan aileden ayrılması gereken büyükanne ve büyükbabaların bakımı huzurevleri tarafından gerçekleştirilmeye başlamıştır. Bu durumlar çatışma ortamları için zemin hazırlamıştır.

Çatışma kuramının, işlevselcilikten farklı olan tutumu güç üzerinedir. İnsanlara güç verecek ve hayatta kalmasını sağlayacak kaynakların adil olmayan bölüşümü çatışma ortamı için yeterli bir nedendir. İdeoloji ve meşruluk üzerine defalarca vurgu yapmışlardır. Herhangi bir toplumun diğerleri üzerindeki baskınlığını çıkarlar üzerinden açıklamışlardır.

Toplumun maruz kaldığı etkenlerle değişim yaşadığı ele alındığında önemli bir konu olan dış etkenin topluma direkt olarak etkili bir değişim yaşatması ile bireylerin toplum içerisinde bu değişimden her açıdan etkilenmesi kaçınılmaz bir gerçektir. Toplumun dış etkenlerden etkilenişi ile tarihten günümüze yaşanan çevresel değişimlerin davranışa yansımaları ve bilimsel paradigmların oluşumu bir bakıma çevre sosyolojisi ile sosyal davranışçı yaklaşımı ele almanın önemini göstermiştir. Çevre sosyolojisi teorilerinin daha çok toplumla olan bağının incelenmesinin yanı sıra sosyal davranışçı yaklaşımı birey üzerinde yoğunlaşmıştır.

Bireyin bu özellikleri ile toplumda değişimi yaratması aynı zamanda toplumda gelen değişimlerle çevrenin değişmesi ile tekrar bireyin davranışına yansımaları bir etkileşim süreci olarak yinelenen bir süreçler bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Değişimlerin sosyal davranışları etkilemesi ile bireylerin yaşamındaki dönüşümü ortaya koyarken bu sürece ayak uydurup yaşamaya devam eden bireylerin gösterdiği farklı davranışlar hem yeni bir değişen toplumu veya çevreyi öne sürer hem de değişimden etkilenen bireyin davranışlarının farklılığını ortaya koyar. Çevresel koşullarda birey davranışlarının hem etkin hem de etkilenen konumda olması çevre sosyolojisi alanına yeni çalışma alanı sunmaktadır. Bu çalışmalarla birlikte toplumun çevreden aldığı değişim ile olgular yaratması bu olguların bireylerin eylemlerine dönüşüp durum ve olayları oluşturması ile çevre ve toplumun sosyal davranışları etkilemesi çevre sosyolojisinin alanını genişletmiştir.

Hava kirliliği, su kirliliği, toprak, deprem bölgesi vs. gibi çevresel koşulların yarattığı sorunların bireylerin davranış veya yaşayış şekilleri üzerindeki oluşumları önemli sonuçları doğurmaktadır. Aynı zamanda örneğin belli bir grubun gelir kaynağı olarak elde edebildiği kazancı tarımsal açıdan sağlaması toprağın, yerleşimin, sosyal çevrenin ve davranışın değişiminin olduğu gerçeğini gözler önüne sermektedir. Bu durum genel anlamda hayvanların üzerinde de çevresel etkinin söz konusu olduğunu ve hayvanların var olan çevreleri ile gösterdikleri davranışların karşılıklı bir etkileşimi olduğunu da açıklar.

Birey böylece çevresinden edindikleri ile etkileşimi dolayısıyla tutumlar edinip bunu kendi karakteristik özelliğinde veya ilişkilerinde gösterip topluma değişimler kazandırarak çevreyi etkiler aynı zamanda etkilediği çevreden etkilener bir döngü halinde dinamik bir toplum çerçevesini oluşturur. Toplumsal gelişim bu şekilde oluşarak çevresel sosyolojiyle ele alınır ve sosyal davranışçı yaklaşımın çevre ile olan ilişkisinin görünümü olarak geniş bir konuyu oluşturur.

Para bireyin yaşamını ve eylemlerini yönetmektedir. Birey çok defa kendi iç dünyası ile savaş vermektedir. Modern insanın sahip olduğu sorunlar ekonomik temellidir. Birey, duygularını ve hayallerini ertelemiştir. Akılcı eylemler ve kişiselleştirilmiş düşüncelere ihtiyaç vardır. Bireyin duygu durumu ve iç güdülerinin toplumsal ilişkilerde önemli bir etken olduğunu savunmuştur. Bireyin yaratılış itibari ile getirmiş olduğu özellikleri vardır.

Sanayileşen veya sanayileşmekte olan toplumların ticari kapasitesinin geniş olması nedeni ile para ekonomisi herkesi ilgilendiren önemli bir konu olmuştur. Paranın egemenliği her kesiminden insanları farklı şekilde etkilemektedir. Para ilişkilerinin belirlenmesinde önemli bir unsur olmuştur. İnsanlar arasındaki hem arttırmış hem de yakınlaştırmıştır. Gündelik hayat rutininde sıklıkla duymuş olduğumuz veya sormuş olduğumuz soru; Ne kadar? Kaç para? İnsanları nesnelleştiren bir araç olmuştur.(Kahraman, 2018, s.93). Para, her kesimi ilgilendiren bir konudur. Gündelik en basit alışverişlerde dahi para ilişkileri vardır. Sosyal ilişkilerin kurulması ve düzenlenmesi için ekonomik temelli ilişkiler önemlidir.

Modern insan bölünmüş kişiliklere sahip olan bir aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Kazanması gereken belli bir miktarda para, ödenmesi gereken borçlar ve zorunlu olarak kurmuş olduğu ilişkiler yükünü ağırlaştırmaktadır. Bütün bunların yanında bireyin kendisi için de ayırdığı zamanda kısıtlıdır ki bu zamanın bir dilimini de dinlenmek için kullanmaktadır. Modern yaşam insanın günün yadsınamaz bir çoğunluğunu elinden alır ve bunu bireyin kendi isteği ile vermiş olduğu imajını çizmiştir. Birey duygularını ve isteklerini gizlemiş veya ertelemek zorunda kalmıştır. Sembolik olan duyguları kişilik sisteminin oluşturulması gereklidir. Bireyin aidiyet duygusu gelişir ve toplumun bir çarklısı olarak hissetmekten kurtulur.

3. BÖLÜM

KÜRESELLEŞME

3.1. Sosyokültürel Küreselleşme

Bir milletin hayat tarzını ifade eden kültür ile küreselleşme olgusu etkileşim halindedir. Küreselleşmenin yaratmış olduğu büyük değişimlerin odak noktalarından birisi şüphesiz kültür olmuştur. Toplumsal dönüşümlerin benimsenmesinde kültür bir araç olarak kullanılmıştır. İnsanların yaşam tarzlarındaki gözle görülür değişimlerin altında yatan nedenlerinden birisi kültürün küreselleşmesidir. Küreselleşme, toplumun işleyişindeki değişimleri kökten değiştirmesi yeni tartışmaları ve yaklaşımları beraberinde getirmiştir. Küreselleşmenin aynı anda hem birleştirici özelliği hem de ayrıştırıcı özelliği ile toplumdaki dengenin sağlanması daha da güç bir hale getirmiştir. Küresel toplumların birbirine benzemesi ve buna bağlı bir şekilde küresel bir kültürün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Küresel kültür toplumsal yaşamın kodlarını barındırmış ve yönlendirmiştir. Toplumlar kendi tanımlamalarını yapmak için gayret ettiği yeni süreçlere dahil olmuşlardır.

Çeşitli kültürlerin, inançların ve ideolojilerin toplumda bir arada olduğu gözlemlenmektedir. İdeolojik ayrışmaların yaşanması, kültürlerin çatışması ve belli bir inanç sisteminin ötekenden üstün tutulması toplumdaki dengeyi bozmuş ve bir çatışma yaratmıştır. Kültürel çatışmaların yoğun bir şekilde yaşanması toplumsal ilişkilerin daha da kompleksi bir hale gelmiştir. Toplumun tam anlamı ile geleneksel değerlerden arınmış olmaması önemli bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplumdaki belirsizlik ortamından istifade edilmiştir. Toplumdaki ideolojik düşüncenin yörüngesi küresel bir anlayış içerisinde sistemleştirilmesi için çalışılmıştır.

Kültürün küreselleşmesi diğer bir ifade ile kültürün Amerikalaştırılması şeklindeki amaçlar tek tip insan modeli oluşturmaktadır. İnsanların hayatı algılama şekline, giyim tarzlarına, yemek yeme alışkanlıklarına ve eğlence anlayışlarına yönelik doğrudan bir müdahale söz konusudur. Amerikan kültürünün özendirilmesi için toplumun sahip olduğu bütün unsurlar kullanılmıştır. Doğru olan yaşam tarzına ilişkin algımız yönetilmektedir. Yükselen yaşam olanakları ticari kültürün alanını genişletmiştir. (Tarhan, 2018, s.76).

Sanayi sonrasında çığır aşan gelişmelerin toplum üzerindeki ve olası etkileri araştırılmıştır. Küreselleşme ile insan ilişkileri karmaşık bir hal almıştır. Mekânsal kavrayış değişmiştir ve bilgi teknolojileriyle yeni bir dünyanın başlangıcı olmuştur. Küreselleşme faktörü ile medya ve kitle iletişim araçlarındaki teknolojik gelişmeler yeni toplumsal

sorunları ortaya çıkarmıştır. Küreselleşme ile birlikte internet ağları toplumu yeniden kurgulamıştır. (Taylan, 2008, s.87).

Her toplum kendi üyelerinin gıda, giyim ve barınak ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır. Bu nedenle kendi kaynaklarını üretmek, dağıtımlarını yapmak ve dış çevreye uyum sağlamak için ekonomik sisteme ihtiyaç duymaktadır. Bireylerin varlığını devam ettirmesi ve geliştirmesi için çevresi ile ilişkiler kurmak zorundadır. Uyumlu davranışlar sergilemesi ve koordineli eylemler içerisinde yer alması beklenmektedir.

Tüketim arzusu küresel toplumun spesifik bir özelliğidir. İnsanlara sahip olma duygusunun vermiş olduğu hissiyat özendirilmiştir. İnsanların satın alma gücüne karşılık anlamlandırılmalar yapılmıştır. İlerleyen zamanlarda bireyler ihtiyaçları olmasa dahi yeni çıkan ürünlerin takipçisi olmuşlardır. (Şentürk, 2008, s.222). Özellikle enformasyon çağında yapay uyarılar ile tüketim desteklenmiştir. Her yerde karşımıza çıkan reklamlar ve ürünlerin afiş resimleri ile bireylerin tüketim alışkanlıkları yeniden düzenlenmiştir. Temel ihtiyaçlardan ve geleneksel yaşam tarzından uzaklaştırılan bireyler tüketimin devamlılığını sağlamıştır. Küresel ortamın rekabetçi ve hırslı olan tavrı ekonomik bağımlılığı zorunlu hale getirmiştir. Kültürel pratikler ile küresel değerler içselleştirilmiştir. (Çınar, 2009, s.278).

3.2. Siyasi Küreselleşme

2. Dünya Savaşı sonrası toplumdaki buhran giderek artmıştır. Siyaset ve ekonomi alanındaki değişimler endişelere neden olmuştur. Amerikan sistemin gizli yanları gün yüzüne çıkmıştır. Dünyanın genelindeki belirsizlik ortamı toplumdaki girdapları arttırmıştır. Geleneksel ekonominin temel bileşenleri tamamen değişmiştir. 1950’lilerde Afrika bölgelerinde gerçekleşen bağımsızlık eylemleri yeni sisteme karşı eleştirileri getirmiştir. Toplumların ilerlemesi ve modernleşmesi dönemin ön plana çıkan konularından olmuştur.

Toplumsal çatışma beklenen düzeyden fazla ise ayrışmalar gerçekleşmektedir. Kopmalar tıpkı zincirin bir halkasının kopması metaforu ile ilişkilendirildiğinde toplumda benzer bir şekilde dağılacaktır. Bir toplumsal sistem yaşamaya devam edecek ise çevresine uyum sağlama işlevini görecektir yapı ve kuruluşlara muhtaçtır. Birleşik Devletleri bir toplumsal sistem olarak değerlendirir isek Parsonsçı bir çözümlemeye göre ihtiyacı karşılayacak veya yeterli kaynak sağlama sorunu çözecek olan ekonomidir. Amerika Birleşik Devletleri’nde kaynakları ortak hedeflere yöneltmek olan bu sistemin sorunu esas itibariyle politik kurumların işidir. Toplumsal kararları uygulamanın aracı olan gücün meşru kullanılmasıdır. Her toplum kendi hedeflerini belirlemek, kararlarını vermek ve organizasyonlar yaratmak zorundadır. Bu nedenle siyasal sisteme ihtiyaç duyar. Siyasal

örgütlenme toplum adına karar verir ve uygular. Bireylerin çoğu zaman uyduğu kararlar toplumsal düzenin sağlanması adına önemlidir.

Gelişmekte olan, gelişmiş olan, sosyalist ve kapitalist olan bütün toplumlar küresel dünyaya uyum sağlamaya çalışmıştır. Farklı biçimlerde yaşanmış olsa da bu değişim kaçınılmaz olmuş ve yeni bir sürecin kapısını açmıştır. Sanayiler üretim canlılığını arttırmıştır. İhtiyaçlar çeşitlenmiş ve hatta ihtiyaç fazlası üretim yapılmıştır. İhtiyaç duyulmayan ürünler bir ihtiyaç gibi sunulmuş topluma sunulmuştur. Küresel dünyanın çarkında insan nereden tutunacağını bilmeden kafası karışık bir vaziyette sisteme bağımlı bir hale gelmiştir.

Doğadan uzaklaştırılmış, özünden uzaklaştırılmış insan en önemli varlığın doğa ve doğal kaynakların olduğunu unutmuştur. Çevre, kapitalist sistemin acımasız faaliyetleri içinde kendisini yenilemesine fırsatı bulamamıştır. Devletler çevreyi ve doğayı korumaya yönelik politikaları geri plana atmıştır. Esas olan daha fazla üretim daha fazla güç ve daha fazla kar olmuştur. İnsana geçici hazlar sunarak oyalanmasını sağlamıştır. Bir ağaç dikmek yerine yapay bir herhangi bitkiye para vermeyi tercih eden veya ettirilen insan en büyük zararı kendisine vermiştir. Çevre bilinci her geçen gün azalmış buna göz yumulmuştur. Toplumu ve insan hayatını baştan aşağı değiştirmiştir.

3.3. Ekonomik ve Kültürel Küreselleşme

Örgütler ve kişiler küresel dünyada birbirine bağımlı bir hale gelmiştir. Küresel ekonominin koşulları ticari örgütleri birbirine bağlamıştır. Bu durum rekabet ortamını ortadan kaldırmamıştır. İnsanların davranışları ve iletişimleri protokoller ile belirlenmiştir. Uzlaşmayı ve iletişimi sağlamak adına belirli kalıplar küresel dünya ülkeleri ile bağlantıları kolaylaştırmıştır. Global bir başarı yakalamak için dünya kültürleri yakından takip edilmelidir. Mesala İngiliz olabilirsiniz fakat İtalyan bir şirket ile iş birliği söz konusu ise ülkenin kültürel değerlerine vakıf olmak işlerin kolaylaştırılmasında yardımcı olabilmektedir. Buradan devam edecek olursak McDonalds gibi çarpıcı bir örnek es geçilmemelidir. Uluslararası piyasanın ekonomisine ve kültürüne hâkim olan McDonalds bu sayede saygın bir prestij elde etmiştir. (Aydın, 2012, s.109).

Kozmopolit kültürleri yakından takip etmişler ve satış stratejileri geliştirmiştir. Akıl satma yöntemini kullanarak küresel dünyaya açılmışlardır. Hindistan'ın et yemediğini bilen şirket sebzelerin farklı kullanımlarını keşfederek satış oranlarını yükseltmişlerdir. İneğin dini bir sembol olarak yüceltildiği ülkede inek eti tüketimi yoktur. Fransa'da burgerler şarap

ile servis edilmektedir. Kültür ve ticaret arasındaki uyumu yakalayan ülkeler bir adım  nde kabul edilmiştir. (Dilsiz, 2010, s.43-48). Klasik sosyoloji teorilerinde yer aldığı gibi insanların birbiri ile olan etkileşimi sürekli olarak devam etmektedir. Parsons'ın da belirttiği üzere kültürün birleştirici özelliği göz ardı edilmeyecek seviyededir.

Üyelerin sosyal sistem içinde uyumlu bir şekilde roller üstleniyor olmaları ekonomik beklentilerinin karşılanması ve dahi ekonomik adaletin tesisi ile mümkün olacaktır. Üretim veya bölüşüm süreçlerinin aksadığı toplumlarda sosyal krizler meydana gelmiş ve hatta toplumlar hızlı bir şekilde  z lme ve dağılma tehlikesi ile karşı kaşıya kalmışlardır. Ülkelerin yaşamış olduğu ekonomik krizler bunun tipikleşmiş bir örneğidir. Borsadaki alım ve satım oranlarına eşdeğer şekilde ülkedeki piyasa durumuna dair bir değerlendirme mümkündür. Elbette bununla sınırlı değildir. Ülkedeki ithalat ve ihracat oranları da gelişmişliğin göstergesidir. Aynı zamanda toplumdaki bireylerin sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerde bulunması devamlılığı sağlamaktadır.

3.4. Ekolojik Küreselleşme

Ekoloji, insanların ve diğer canlı türlerinin yaşamları ile ilgilenmektedir. Bütün canlı varlıklarının aralarında kurmuş oldukları ilişkileri incelemektedir. Ekosistemin dengesinin korunması için gerekli olan  n koşulları ortaya koymaktadır. Her geçen gün tükenmekte olan doğal kaynakların sürdürülebilir olması için  evre ve toplum çalışmaları üzerinde durulmuştur. Doğanın ekolojik döngüsünün takip edilmeli ve saygı gösterilmelidir. Doğanın kendi yapısı bozulmamalıdır. Ekoloji ayrıntılı bir şekilde canlıların yaşam refahını arttıracak yöntemler üzerinde çalışmaktadır. Ekoloji küresel gelişimler içerisinde çalışma alanlarını çeşitlendirmek zorunda kalmıştır. Değişen dünya düzenine karşın yeni önlemlerin alınması gerekmektedir.  evre koşullarında değişimler su, hava ve toprağın kalitesini değiştirmiştir. Biyosferdeki ciddi tahribatlar canlıların yaşamını olumsuz bir şekilde etki etmektedir.

Nesli tükenmekte olan hayvanlar, denizlerdeki kirlilik oranının artması ve buna bağlı olarak bazı balık türlerinin var olabilmesi için elverişli ortamın ortadan kaldırılması en basit örnekler arasındadır. Aynı zamanda toprak kalitesinin düşürülmesi ve verimsiz toprakların yaygınlaşması tarım alanındaki üretkenliğin önündeki en büyük engel olmuştur. Bitkilerin yoğun ilaçlamaya maruz kalmaktadır. Suni ilaçlar insan ve toprak sağlığı üzerinde ciddi bir şekilde hasar oluşturmuştur. Biyoçeşitlilik azalmış ve ekosistemin değişimine neden

olmuştur. Küresel değişimlere bağlı olarak ortaya çıkan çevre sorunları dünyayı tehdit etmektedir.

Çevre stratejilerinin planlı bir şekilde kurgulanıyor olması uzun vadeli bir yatırımdır. Mevcut ihtiyaçların ve gelecek ihtiyaçların karşılanabilmesi önemlidir. Toplumun çevre üzerindeki ayak izleri takip edilmelidir. Toplumun ulaştığı son nokta gelişmiş düzeyi hakkında bilgi vermektedir. Fiziki ve sosyal yapı çevresel etmenlere zarar vermemelidir. Geçmiş deneyimleri göz önüne alınarak çevre hareketleri kontrol edilmelidir. Küresel riskler canlıların yaşamı üzerinde bir tehdit oluşturmaktadır. Geri dönüşü olmayan sonuçları ortaya çıkmaması ve ekosistem verimliliğinin azalmaması için çaba gösterilmesi önemlidir.

Nüfus hızındaki artış ile tüketim ihtiyaçları ve atıklar artmıştır. Tüketimdeki hızlı artış doğal kaynakların tüketimini hızlandırmıştır. Doğal kaynakların tükenmesi gündeme gelmiştir. Çevre sorunlarının da katlanarak devam etmesine neden olmuştur. Atık miktarının artması ekosistemi örselemiştir. Yeni sağlık sorunlarını ortaya çıkarmıştır. Özellikle iklim değişikliğinin oluşturduğu olaylar durumun ciddiyetini ortaya koyacak niteliktedir. Bitki ve hayvan türlerindeki azalma ve yeşil alanların her geçen gün daralması fiziki ve ruhsal sorunları ortaya çıkarmıştır. Buz kütleleri küresel sıcaklık nedeni ile erimektedir. Deniz seviyesi yükselmiş ve okyanuslar ısınmıştır. Sel ve heyelan olayları artmıştır. Mevsimsel döngülerdeki değişim canlıların yaşamını ve üretim faaliyetlerini değiştirmiştir. Meyve ve sebzelerin besin değeri üretim tekniklerine ve küresel değişimler nedeni ile düşmüştür. Ekolojik kaygılardan ziyade ekonomik kaygılar ile hareket eden bir dünya düzeni oluşturulmuştur. Endüstrileşme ile doğanın kendisini temizlemesi güç bir duruma gelmiştir. Yerel olmaktan çıkan ekolojik sorunların kaynağına inilmektedir.

Mekanlardaki yığılma hava, su ve toprak kirliliğini arttırmıştır. Sanayileşme ile birlikte enerjiye olan ihtiyaç artmıştır. Bu enerji ise fosil yakıtlar kullanılarak temin edilmiştir. Küresel ısınmayı tetikleyen bu enerji kaynaklarına talep artmıştır. Atmosferin alt katmanlarındaki sıcaklık yoğunluğu artmıştır. Sıcaklık miktarındaki artış küresel iklim değişikliği sonucunu ortaya çıkarmıştır. Ozon tabakası incelmıştır. Ortalama sıcaklık dereceleri sera etkisi ile artmıştır. Parfümler, sanayi atıkları ve tarım ilaçları iklimleri değiştirmiştir. Bu olumsuz gelişme ise cilt kanseri, bağışık sistemindeki zayıflık, besin değerindeki düşüş, çölleşme ve kuraklık gibi sorunları ortaya çıkarmaktadır. Küresel üretim faaliyetlerine bağlı olarak tercih edilen üretim maddeleri ise doğanın kısır bir döngü içerisinde kalmasına neden olmuştur. Motorlu araçlardan ortaya çıkan egzoz gazları, evsel ve endüstri atıklarının yoğun kullanımı atmosferdeki havanın dengesini bozmuştur.

Zincirleme reaksiyonlar ile zararlı asit bileşiklerini (nitrik ve sülfirik asitler) oluşturmuştur. Bu aşamada ise asit yağmurları ortaya çıkmaktadır.

Ormanların yok edilmesi ve tarımsal alanlara dönüştürülmesi biyoçeşitlilik oranını düşürmektedir. Tarım arazilerinin yanlış veya amaç dışındaki kullanımı sürdürülebilir kalkınma önünde bir engel oluşturmaktadır. Bitkilerin fotosentez yapma kapasitesi düşmüş ve neticesinde karbondioksit oranında hızlı bir artış yaşanmıştır. Küresel politikaların üretim ve tüketimin dengelenmesi üzerine çalışmalar yapması gerekmektedir. Alternatif enerji kaynakları arayışı içerisinde olunmalıdır.

Büyük ölçekli üretim yerine ihtiyaçlara yönelik üretim anlayışı geliştirilmelidir. Temel amaç bütün canlıların yaşam kalitesinin korunması ve artması olmalıdır. Çevreye zarar veren teknolojilerin kademeli olarak kullanımına ara verilmelidir. Bütüncül bir anlayış içerisinde çevre ve toplum güvenliği korunması önemli bir konudur. Biyolojik çeşitliliğin sürdürülmesine yönelik politikalar geliştirilmelidir. Doğayı tüketmeden kullanarak ekonomik bir kalkınma hedeflenmelidir. Ekonomi ve ekosistem arasında uyumlu bir ilişki yakalanması önemlidir. Biyoçeşitliliğin zenginleşmesi ekosistemin dengesini korumasındaki önemli bir gelişimdir.

Küresel ısınma karşısında devletlerin ortak bir anlayışta birleşmesi gereklidir. Yenilebilir enerji kaynaklara yönelim artmıştır. Fabrika bacalarına filtreler takılmalıdır. Kimyasal kullanım minimum düzeyde olmalıdır. Gereksiz ağaç kesiminin önüne geçilmelidir. İnsanların doğa üzerindeki ayak izi takip edilmelidir. Üretilenden çok daha fazla doğal kaynaklar kullanılmaktadır. (Tosunoğlu, 2014, s.138). Petrol yakıtları, elektrik, su ve oksijen kullanımı hesaplanmalıdır. Bugünün ve geleceğin kullanacağı doğal kaynaklar planlanmalıdır. Kaynakların bilinçli bir şekilde kullanımına özen gösterilmesi gereklidir. Basit ama etkili yöntemler arasında geri dönüşüm kutuları kullanılmalıdır. Hastaneler, okullar, fabrikalar ve evlerdeki atıkların ayrıştırılmalıdır. Geri kazanım oranına bağlı bir şekilde enerji tasarrufu artmaktadır. Doğadaki madde döngüleri canlıların yaşamını sürdürmesi için gereklidir. Hayatın kimyasal formülünde olanlar bileşenlerin tehdit altında olması risk unsurlarını arttırmaktadır.

Mevsimlerdeki değişkenlikler hava, su ve toprak üzerinde olumsuz bir etki bırakarak, verimliliğini düşürmüştür. Bu durum birçok canlı türünün de hayatını tehlikeye atmış ve yaşam alanlarını kısıtlamıştır. Küresel çevre sorunlarına yönelik çözüm arayışları çevre ve insan sağlığını korumaya yönelik olmaktadır. Evrim kuramcıları, toplumsal dönüşümü

açıklamak için işlevselliği ve çatışmayı bir arada ele almışlardır. Küresel köyün nereye doğru erildiği merak konusudur.

Geniş bir silsilede küresel yaşam atraksiyonları içinde insan en çok kendisini unutmüş ve sürekli bir şeylere yetiştirmeye çalışması ile kendi yaşamından ve sağlığından taviz vermek durumunda kalmıştır. Dengesiz beslenme ki özellikle yaşadığımız yüzyılın kâbusu olan aşırı kilo alımı, obezite ve diyabet gibi ciddi sağlık sorunlarının peşinde getirmiştir.

Tarımsal ekonomik faaliyetler ve kullanılan araç ve gereçler geliştirilmiştir. Bu tarımsal üretimde çevreden ve doğadan tüm imkanları ile istifade etmek temel amaç olmuştur. Daha fazla kâr için çevrenin tahribatı kaçınılmaz olmuştur. Kadim toplumlarda olduğu günümüz modern toplumlarında da toplum ve çevre ilişkisi ve bunun bir sonucu olarak sosyolojisi yapılması gereken bir alan karşımıza çıkmıştır. Sosyologların ve sosyal bilimciler toplumun yeni bir serüvene girmiş olması gerçeği ile insanların bu serüvene nasıl ve ne şekilde entegre olduğunu inceleme gereğinde bulunmuşlardır.

Darwin'in doğal ayıklanma olarak ifade ettiği tezi sosyal bilimlere uyarlanmıştır. Toplumsal darwinizm ortaya çıkmıştır. Böylelikle çevrenin temel kaynaklarının yanında insanın insanı da sömürmesi gündeme gelmiştir. Kapitalizmin acımasız yüzü bu anlayışı doğrulamıştır. Hızlı sanayileşme ve endüstri üretiminin yaygınlaşması çevreye ve insana olan bakış açısını değiştirmiştir. (Özerkmen, 2017, s.170-171).

3.5. Klasik Sosyologlar ve Küreselleşme

Küreselleşme, kültürel bağlamda yerel olandan kopup evrensel olana geçiş sürecini tanımlarken toplumda sosyal, siyasal ve ekonomik olarak değişimi toplumsal ilişkilerde görünür kılmıştır. Sınırsızlık ölçütünde tek bir pazar haline gelmek ve buna paralel olarak teknolojiyi, iletişimi ve bilgi akışını daha benzer bir hale getirmek için hızlı bir değişimi yakalayan küreselleşme kavramı farklı bir sosyal etkileşimi doğurmuştur. Topludaki hızlı gelişmelerin neden olduğu çözümler sosyal bilimcilerin dikkatini çeken bir konu olmuştur.

Küresel gelişmeler tarihsel bir perspektif ile değerlendirildiği takdirde ortaya çıkan toplumsal sorunlar sosyolojik bir tahlile ihtiyaç duymaktadır. (Kaypak, 2011, s.30). Doğal afetler, salgın hastalık, küresel ısınma ve buna bağlı olarak iklim değişikliği gibi toplum ve çevre üzerindeki olumsuz etkiler sosyal bilimciler tarafından incelenmiştir. (Öztürk, 2002, s.58).

Klasik sosyologlar bu anlamda küreselleşme ve kapitalizm kavramlarını toplumsal düzeyde inceleme gereği duymuşlardır. Büyük değişimler ve geçiş aşamalarının toplumda ne tür yansımaları neden olduğu sorusu merak uyandırmıştır. Değişimlerin sindirilmesi, nasıl anlaşıldığı ve hangi değişimlere neden olduğu araştırılmış ve teoriler ile de desteklenmiştir.

Kapitalizmin gelişmesi ve sosyal ekonomik düzene egemen olması için ideolojik bir alt yapı hazırlanmıştır. M. Weber, modern kapitalizmin ideolojisini Protestan Ahlakına bağlamaktadır. İnsanın dünyaya geldiği ilk andan itibaren günahkâr bir kul olduğu düşüncesi söz konusudur. Tanrı insanları çalıştıkları takdirde affedeceği inancı vardır. Bu nedenle insanlar hayatları boyunca çalışmaya mahkûm edilmiştir. Kişinin doğuştan getirmiş olduğu bir özelliği veya yeteneği yok ise çare olarak zenginlik arayışına girer. İnsanlar bütün dünyevi zevklerden kendisini soyutlar ve çalışmaların karşılığı olan sermayeyi biriktirmesi öngörülür. Sermaye her geçen gün kapitalizmin yararına daha da büyür ve böylece devinim kapitalizmin yerleşmesine neden olacağı düzeni yaratmaktadır. Kapitalist rejimin ekmeğine yağ süren bu sistem insanların hayatlarına kaderci bir eğilimle bakmasını meşrulaştırmıştır. (Akalın, 2010, s.9).

Ulvileştirilmiş bir dünya görüşü ile insanın yalnızca Tanrı için çalışması gerekmektedir. Aksi durumda insan kendi sonundan meçhuldür. İnsanın kurtuluşu ancak çalışmaya bağlıdır. Kalvenist mezhepler insanın korkusundan yararlanmıştır. Seçilmiş olmak ve seçildiğinden emin olmak için hep ve daha çok çalışmak ilkeleştirilmiştir. Çalışmak dinsel korkuyu yatıştırmanın şartı olmuştur. Bu anlayış daha sonra bireyselci anlayışın güçlenmesine neden olmuştur. (Akalın, 2010, s.8).

Weber, modern bireyseldiliği mezheplere ve çileciliğe bağladığı görülmektedir. Modern kapitalist ekonomisinin ihtiyaçları ancak çileci bir toplum tarafından karşılanmasını mümkündür. (Akalın, 2010, s.1).

İşlevselcilik teorisi ile ön plan çıkan Durkheim ve Parsons küreselleşme üzerinde sosyal ilişkiler ve bu ilişkiler üzerinde etki oluşturan sınıfsal tabakalaşma üzerinde yoğunlaşmışlardır. Daha önceden de açıklandığı üzere toplumdaki bütüncül bir anlayış ile değerlendiren işlevselcilik küreselleşme ile beraberinde ilişki ağlarının zayıflaması veya anlamını yitirmesi sonucu oluşan sorunlara değinmişlerdir. Baskıcı iş bölümü toplumdaki tabakalaşmanın en önemli nedeni olarak kabul edilmiştir. Toplumsal tabakalaşmanın sanayileşme ile beklenen seyrin dışında bir hareketliliği için çözüm önerileri sunmuşlardır.

Parsons, çevreden yeterli kaynak sağlayıp, bunu sistem içinde dağıtmaktadır. Toplumsal kurumlar toplumsal ihtiyaçları veya işlevleri karşılayacak ve toplumsal sistem sorunlarını çözmeye yardımcı olacak, birbiri ile ilişkili geçerli toplumsal kurallar ve roller sistemleridir.

Durkheim, modern toplumlarda iş bölümünü iki şekilde ele almaktadır. Toplumu sanayi öncesi ve sanayi sonrası toplum betimlemesini toplumsal denge üzerinden yapmıştır. Durkheim sanayi öncesi toplumu mekanik, sanayileşmiş toplumları ise organik olarak tanımlamıştır. Bu ayrışmaları yaparak modern toplum ve geleneksel toplumun ilişki kodlarını ve özelliklerini ortaya koymuştur. (Solmaz, 2011, s.194).

Aktörlerin eylemlerini neden ve ne şekilde gerçekleştirmiş olduğu önemli bir sorudur. T. Parsons eylem şemasındaki belirsizliği azaltılmak istenmiştir. Sistem sorunları “işlevsel zorluklar” AGIL modeli kendisinin geliştirmiş olduğu dört işlevin ilk harflerinden oluşmuş olduğu bir şemadır. İlk harf olan A’ nin uyum sağlama veya adaptasyon olduğu, G’ nin ise amaca ulaşma, I’ nin ise bütünleşme ve son harf olan L’ nin ise gizli kalıp örüntüsü olduğu açıklamıştır. Agıl sistemi ile formüle etmiş olduğu uyum (Adaptation), sistemin çevresiyle olan ilişkilerin düzenlenmesi işlevidir. (Yıldırım, 2020, s.160-162)

Çekirdek aile ile endüstri toplumu arasındaki uyum düşüncesiyle en çok ilişkilendirilen kuram Parsons’unkidir. Parsons’un savı çekirdek aile sisteminin endüstri toplumunun ihtiyaçlarına benzersiz bir şekilde uyum sağlaması iki bölümden oluşmaktadır. İlk olarak Parsons endüstri toplumlarını karakterize eden ekonomik farklılaşmanın (birbirine bağlı birçok farklı gelir ve yaşam tarzıyla, birçok farklı işlerin) geniş aile ile bağdaşmaz olduğunu ve fakat çekirdek aile tarafından ideal bir şekilde karşılanmış olduğunu belirtmiştir. Aile eğer aynı zamanda ailenin reisi de olan, birinci dereceden tek bir ekmek parası kazananla çevrelenmiş, küçük çekirdek birimle sınırlandırılıyorsa geniş ailenin farklı işlerde çalışan üyeleri arasındaki olası çatışmalar önlenir. Parsons çekirdek aile sisteminin daha geniş ailelerdeki ekonomik farklılaşmayı azalttığını ve böylelikle aile dayanışmasının temelini zayıflatan endüstri rekabetçi ücret ve iş sorunlarını önlediğini ifade etmektedir.

K. Marx küreselleşmenin önemli sonuçları arasında toplumdaki yabancılaşma sorununa yönelmememizi sağlar. Toplumun kapitalizm ile birlikte girmiş olduğu yeni süreç, insanı kendi özünden koparmaktadır. İnsanların emeğinin değersizleştirilmesi ve düşük ücretlerde uzun saatlerde çalışması yapılan en büyük kötülüklerden birisi olmuştur. Emeğin sömürüsü ve adaletsiz toplumsal sistemin toplamında birey kendisinden uzaklaştırılmıştır. Kapitalist hegemonyanın tahakkümü bireyin onurlu bir yaşam sürdürmesindeki en büyük

engellerden birisi olmuştur. Marx yabancılaşma kuramı ile içsel bir ilişki kurmaktadır. (Demir, 2018, s.64).

Marx, yabancılaşma sorununun başlangıcı olarak insanın doğadan ve kendisinden uzaklaşması veya uzaklaştırılması olarak ifade etmiştir. Sanayi sonrası yükselen toplumların ortak sorunu olan yabancılaşma, küreselleşme ile kompleksi olan yapısını korumaya devam etmiştir. Toplumdaki düalist görüşlerin etkileri, ayrıca kapitalist sistemin baskın hegemonyası altında kalan insanın yabancılaşma sorunu devam etmektedir. İnsan varlığından itibaren üretim toplumun mihenk bir taşı olmuştur. Hayatın işleyişinin sekteye uğramaması için ekonomik faaliyetler devam etmektedir. Bu durum üretim sürecini beraberinde getirmektedir. Üretimin olmadığı bir toplum duraksama ve hatta durma noktasına gelir ki bu da o toplumun sonunu getireceği anlamına gelmektedir.

Üretim süreçleri toplumdaki yabancılaşma sorununu ortaya çıkarmıştır. Üretimde aktif bir şekilde rol alan insan, zaman içerisinde üretmiş olduğu maddeye\nesneye karşı yabancılaşmaktadır. İnsanın kendi emeği ile üretmiş olduğu nesneler zamanla “şeyleştirilir” ve neticesinde uzaklaştırılmaktadır. Bu yabancılaşmış emeğin ilk yansımasıdır. Marx, insan ve doğa eksenli yapmış olduğu çıkarımlarda insanın neredeyse bütün ihtiyaçlarını doğa tarafından karşılayabileceğinin mümkün olduğunu belirtmiştir. Fakat bu durum özellikle modern insana unutturulmuştur.

Yabancılaşma teorisine olan bakış açısı da aynı zamanda içerisinde içsel bir çıkmazı da taşımaktadır. Üretim bandının bir çarkında çalışan işçi üretmiş olduğu nesnenin de aynı zamanda kölesi haline gelmiştir. İşçinin emeği metalaştırılmıştır. İnsanın davranışları ve düşünceleri yönetilmiştir. İşin görünmeyen bir yüzü olarak insan, kendi eylemlerini bilinçli iradesi ile gerçekleştirmiş olduğu düşüncesi empoze edilmiştir. Bu küresel dünyada çeşitli aygıtlar ve toplumun ürünleri ile de bizzat uygulanmıştır. İnsanların okudukları, dinledikleri müzikler, giyim tarzı, tüketim alışkanlıkları ve dahası olarak belli bir yörüngenin etrafında toplanmıştır. Kapitalist üretim süresinde işçi kendi özüne yabancılaşmıştır. Marx, sanayi toplumunun ayrıştırıcı özelliklerine vurgu yapmıştır. (Yardımcı, 2020, s.634).

4. BÖLÜM

TARTIŞMA

“Aynı nehirde iki kez yıkanılmaz” diyen Hereklitos’un bu sözünü toplumsal hayatın sürekliliğine ve canlılığına uyarlamak mümkündür. İnsanların davranış kalıplarındaki değişimleri, değerlerin farklılaşması veya üretim ilişkilerinin genişlemesi toplumun fiziki, kültürel ve ekonomik yapılanmasına bağlı olarak gelişmiştir. Toplum statik değildir ve insan sosyal bir varlıktır. Sosyal bilimlerin odak noktası insan ve insanın eylemleri olmuştur. İnsanların ilkel dönemden günümüze kadar olan geniş bir zaman diliminde geçirmiş olduğu evreler sosyal bilimcilerin araştırma konusu olmuştur. İnsan yaşadığı çevre ile beraber ele alınmıştır. Yaşamakta olduğumuz dünya çeşitli evrelerden geçmiştir ve bir evrim sürecinin sonucudur. İnsanın çevresi olan ilişkileri dönemin özelliklerine göre belirlenmiştir. İnsanın çevre ile olan münasebeti de dünyayı algılayış şekline bağlı olarak gelişmektedir. Arayış içerisindeki insan daha sonra doğaya egemen olmuş ve dilediği şekilde hükmetme gücünü ve hakkını kendisinde bulmuştur.

Sanayileşme ve küreselleşme olguları toplumsal evrilmenin, önemli aşamalarını oluşturmaktadırlar. Çevre, bu olgular içerisinde kilit bir noktada durmaktadır. Çift yönlü değişkenliğin söz konusu olduğu bir toplumda çevre sosyolojisine duyulan ihtiyaç artmaktadır. Toplumsal değerlerdeki değişkenlik, çevre için de geçerlidir. Küresel bağlamda değişen çevre şartları vardır. Bu nedenle küresel çevre kavramını kullanmak çalışmanın kapsamını arttırmaktadır.

4.1. Çevre ve Doğa Kavramı

Çevre, kavramı birçok sosyal bilimcinin de araştırma konusu olarak karşımızda durmaktadır. Çevrenin tam mahiyetinde anlaşılmaması yaşamın da eksik bir şekilde sürdürüleceği anlamına gelmektedir. Canlı ve cansız olarak etrafımızda yer alan her şey çevrenin ilgi alanına girmektedir. Çevrenin alanına giren her şey insanı ilgilendirmektedir. Çevre, yaşanılan ortamın ötesinde anlamlar taşımaktadır. Coğrafi, sosyal, kültürel ve ekonomik birlikler çevre ile paylaşılmaktadır. İnsan, çevrenin canlı bir organizma olma özelliğinden asırlar boyu faydalanmıştır. İlk insan varlığından itibaren günümüze kadar devam eden çevre ve insan ilişkileri çeşitlenmiştir.

Dünya üzerindeki canlılık ve yaşam alanları sınırları değişkenlik göstermektedir. Yaşam alanı dağılımları geniş veya dar olabilmektedir. Organizmaların beslenmesi ve üremesi için elverişli olan bölgelerde canlılık türleri çeşitlidir. Fiziksel, evrimsel ve biyotik unsurların bir arada düşünülmesi gereklidir. ¹İlk olarak ele alacağımız fiziksel nedenler, çevresel şartlara bağlı olduğu önceden söylemekte fayda vardır. Yaşamın daha çok nerede devam etmiş olduğuna bakılmalıdır. Sıcaklık ve yağış canlı organizmaların üretkenliğini değiştirmektedir. İklim rejimlerine adapte olan canlılar uyumu yakalamış olanlardır. Biyotik faktörler yaşam unsurlarını belirlemektedir.

Dünya üzerindeki canlılık düzeyi biyotik unsurlara da bağlıdır. Canlı türlerinin farklı dağılımını etkileyen diğer bir neden ise, evrimdir. İnsanın çevre ile olan etkileşimi ve yaşam tarzı arasında doğru bir orantı vardır. Çevrenin fiziki şartları yaşam olanaklarının belirleyicisi olmuştur. Bu nedenle insanlar yerleşim birimi olarak elverişli ortamları tercih etmişlerdir. Çevrenin şartları toplumsal hayat için gerekli olan unsurları sunmaktadır. İlk olarak insanların yaşamlarını sürdürebilmesi için çevre ile olan etkileşimi sınırlı olmuştur.

Canlılığın sürdürülebilir olması için doğal alanların varlığına ihtiyaç vardır. Doğal alanların yaşamı destekleyecek özelliklerine müdahale edilmemelidir. Her bir canlı ilk aşamada belli bir fiziki çevrenin yaşanabilir olma durumunu gözden geçirmektedir. Uygun ortamlara sahip olan canlıların genetik ömürleri uzundur. Yaşam faaliyetleri çeşitlidir. Tezin birinci bölümlerinde belirtildiği gibi doğa ve çevre birbirinden farklı kavramlardır. Çevre, insan müdahalesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Doğanın oluşumunda insan etkisi söz konusu değildir. Doğa, kendiliğinden var olur. Çevrenin fiziki yapısı insanlar tarafından belirlenmiştir. Doğal yaşam alanlarının özel olma durumuna daha çok dikkat edilmesi gerekmektedir. Bütün dünyada değişen yaşam tarzları çevreye ve doğal alanlara ilişkin algımızı yeniden oluşturmuştur. Toplumsal yaşamdaki reformların çevre üzerinden çözümlenmesi ihtiyacı oluşmuştur.

4.2. Çevre Sorunları

Çevre sorunları politiktir. Bu nedenle çevre hukukunun nasıl ve ne şekilde oluşturulduğu önemli bir husustur. Çevre ve toplum arasındaki ilişkiyi anlayarak, anlamlandırma uzun vadeli bir yatırımdır. Çevre sosyolojinin geç ortaya çıkışı ve çevre sorunlarının öneminin daha sonra anlaşılması çevreye olan indirgemeci bir bakışın sonucudur. Kolektif niteliğe sahip olan insanın çevre ile ayrıştırılmaması gerekmektedir.

¹ Biyotik; organizmayı etkileyen canlı unsurlardır.

Biyofiziksel bir dünyanın sorunları sınırlı değildir. 1970 yıllı çevre sosyolojisinin miladı olmuştur. Çevre sosyolojisinin oluşumundaki geç kalınmışlığın nedeni biyolojik ve çevresel araştırmalara karşı alınan tavidir. Biyolojik ve çevresel konuların bilimsel platformlardaki saygınlığı çevre sorunlarının artması ile başlamıştır. Çevre bunalımlarının, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan sorunların sistematik bir şekilde çözülmesi elzem bir hal almıştır. İnsanların toplumsal ve psikolojik yönlerindeki değişimlerin asıl nedenleri araştırılmıştır. Kuramlar ve teoriler ile çevre ve insan ikilisinin sorunları açığa çıkarılmak istenmiştir.

Çevre sorunları evrenseldir. Ekolojik kaygılar, yaşam kaygılarını arttırmaktadır. Teknolojik gelişmeler ve bilimsel ilerlemeler refah düzeyini arttırmıştır. Ancak ilk bakışta görünen bu olumlu tablo zaman içerisinde hasarlar bırakmıştır. Doğal kaynaklar bir sermaye aracı olarak nitelendirilmiştir. İnsanın bencil tutumu ve doğa ile arasına koymuş olduğu mesafe sorunlarını arttırmıştır. Doğanın kapasitesinin üzerinde bir üretim anlayışı geliştirilmiştir. Bu durum kaynak kullanımını arttırmıştır. Doğadan almış olduğumuz her doğal kaynak bir borçtur.

Küresel çevre sorunlarının, yaşamdaki sadeleşme ile minimum düzeye inebilmektedir. Kısıtlı doğal kaynakların kullanımındaki ciddi artış yeni felaketleri oluşturmaktadır. Çevre felaketlerinden birinci derecede etkilenecek olan ise canlılardır. Artan dünya nüfusu ile yaşam alanını sınırlanmıştır. Yeterli kaynak olmasına karşın, adaletli olmayan gelir dağılımı nedeni ile birçok insan yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Çevre sorunlarının derinleşmesi, çevre hakkı sorunu gündeme getirmiştir. Her bir bireyin temiz ve sağlıklı çevreye ihtiyacı vardır. Karşılıklı insan ve çevre haklarının belirlenmesi çevre sorunlarının azalmasına yardımcı olmaktadır.

Çevre kavramı kültür, tüketim ve sağlık başlıkları ile incelenmiştir. Çevre sorunlarının en önemli nedenlerinden birisi atık sorunudur. Kültürel alışkanlıklara bağlı olarak çevre kirlilik oranı değişkenlik göstermektedir. Bu konuda David Evans bir kitap yazarak toplumsal sorunları ortaya koymuştur. David Evans'ın "Sıfır Atık Tüketim Kültürü ve Gıda İsrafi" isimli kitabı çevre sorunlarının çözümüne dair bilgiler içermektedir. (Evans, 2021, s.9). Sorumsuz tüketim israf ile sonuçlanmaktadır. Evans, israf çeşitlerinin toplumsal çöküntüyü hızlandırdığını belirtmiştir. Kişisel tüketim alışkanlıklarımız bir yaşam rehberi oluşturmaktadır. Toplumdaki israfın nedeni pazarlama stratejileri ve kitlesel tüketimdir. Bir brokoli örneğinden yolla çıkarak, paketli gıdaların miktarını eleştirmektedir. Bir tarlada ihtiyaç kadar sebzeyi en taze haliyle sofraya taşıyabilme lüksümüz vardır. Evans, diğer bir sorunun ise pişirdikten sonraki aşama olduğunu düşünmektedir. Çeşitli aşamalardan geçen

yiyeceklerin nasıl çöp kategorisine dönüştüğüne dikkat çekmeye çalışmıştır. Besin atıkları bir çöp sosyolojisini oluşturacak kadar derin bir konudur. Besinleri çöp haline getiren nedenler nedir? Tekrar yenilebilecek bir hale nasıl gelebilir?

Evans, bu iki soruyu sosyolojik bir şekilde değerlendirerek alternatif yollar bulmaya çalışmaktadır. Bozulmak üzere olan gıdaların öncelikle tüketilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bozulmaya başlayacak gibi olan besinlerin çeşitli tarifler veya soslar ile zenginleştirilerek tüketilmesi taraftarıdır. Günlük ev alışkanlarını, atık sorunu üzerinden değerlendirmektedir. Küresel gıda atığı skandalı başlığı ve daha sonraki bölümlerde arkadaş ve akraba ilişkilerine değinerek tüketim olgusuna çok boyutlu bir şekilde bakmamıza olanak sağlamaktadır. Zehirli veya zararlı atıklar, Ulrich Beck'in risk algısı\risk toplumu ile ilişkilendirilmiştir. Sosyolojik değerlendirmelerin toplumdaki risk algısının belirlenmesinde önemli bir yeri vardır. Ayrıca tez de bahsedilen çevre adaleti, atık meselesi için önemli bir noktada durmaktadır. Bölgesel ve sosyal adaletsizlikler, atıklar ve çevre kirliliği ile ilişkilendirilmiştir. Atık bir metafor olarak değerlendirilerek, aşırı tüketim kültürünü açıklamak için kullanılmıştır. (Konak, 2010, s.279).

Zaman ve para doğru bir şekilde yönetilmemektedir. Gıda atıkları, küresel bir skandalı oluşturmaktadır. Ekonomik kayıplar ve küresel açlık sorunları tüketim davranışlarımızı gözden geçirmemiz gerektiğini hatırlatmaktadır. David Evans'ın "Sıfır Atık Tüketim Kültürü ve Gıda İsrafı" isimli eserinde, belirtilmiş olduğu üzere tüketim kampanyaları çoğu kez israf ile sonuçlanmaktadır (Evans, 2021, s.51). İki al bir öde veya ikincisi bedava gibi tüketim sloganları, tüketicinin dikkatini çekmektedir. Alınan diğer ürünün ihtiyaç olup olmaması ayrı bir konudur. Fakat Evans, diğer bir ürünün kullanılmadan çöpe gittiğini belirterek, tüketimin hayatımızın sıradanlaşmış bir parçası olduğunu öne sürmüştür. Aynı zamanda sağlıklı beslenmek isteyen kişilerin karşılaşmış olduğu durumlara dikkat çekmektedir. Yoğun şehir yaşamında veya iş hayatında sağlıklı beslemeye zaman ayırmak bir lüks haline gelebilmektedir.

İhtiyaçtan daha fazla ve büyük paketlerde satışa sunulan besinler gıda atığının büyük bölümünü oluşturmaktadır. Sağlıklı beslenmek isteyen bir kişinin bakmış olduğu tariflerin en azından beş malzeme içerdiği belirtilmiştir. Artan yiyeceklerin çoğu defa bozulmakta veya raf ömrünü tamamlayarak çöpe gitmektedir. Beslenme çeşitleri, çevre kirliliğine olan olumsuz etkisi için alternatif yöntemler geliştirilebilmektedir. Bir seferde çok daha fazla yemek yaparak, hafta boyu tüketmek bir yöntem olabilmektedir. Ancak herkes bir hafta için bile olsa, aynı yemeği tüketmekten hoşnut olamaz veya taze yemeği tercih edebilmektedir.

Donmuş gıdalar sağlıklı beslenme standartlarında tartışmaya açık bir konudur. Fakat gıda artığı oranını küçültmektedir. Gıda israfı çok çeşitli faktörleri bir arada içermektedir. Geleneksel kırsal yaşamında organik meyve sebzelere ulaşabilmedeki kolaylık, modern yaşam ile birlikte zorlaşmıştır. David Evans'ın "Sıfır Atık Tüketim Kültürü ve Gıda İsrafı" isimli kitabından edinilen genel intiba Evans'ın haklı çıkışları ile çevre çalışmalarına kaynaklık ettiğidir. Çevre sorunlarının dağılımı, deneyimi ve tanımı toplumlara göre değişkenlik gösterebilmektedir. Çevre kültürel bir sistemin de parçasıdır.

Küresel ısınma ve iklim değişikliği, çevre sorunlarını arttırmaktadır. Teknolojik atıklar, plansız sanayileşme, tarımsal faaliyetlerde yanlış tarım ilaçlarının kullanımı, ulaşım, enerji ve fosil yakıtlarının kullanımı çevre sağlığını bozmaktadır. Sera etkisinin artması ve ozon tabakasının seyrelmesi ise küresel ısınma sorununu ortaya çıkarmaktadır. Küresel ısınma, mevsim döngülerini değiştirmektedir. Bütün insanlığı etkileyecek çevre sorunlarını ortaya çıkarmaktadır.

4.3. Küresel Isınma ve İklim Değişikliği

Nesneler dünyasına fırlatılan insanın bilinmezlikler karşısındaki duruşu ve eylemleri toplumun her bir kademesinin temelini oluşturmaktadır. Özellikle dünyanın gelmiş olduğu son noktada küresel değişimlere bağlı bir şekilde ortaya çıkan iklim krizinin yaratmış olduğu fiziksel ve psikolojik sorunların göz ardı edilmemesi gerektiğinin bilinci oluşturulmuştur. Ekosistemin dengesinin bozulması neticesinde ortaya çıkan iklim krizinin nedenleri küreseldir. İklim krizi aynı zamanda bir kültür krizi veya kültür karmaşasının sonucudur. İnsanın doğa ile olan savaşı mevsimsel döngülerdeki düzensizlikleri yaratmıştır.

Doğaya ve hayvanlara verilen zararlar çevrenin sürdürülebilirliği konusundaki başlıca engellerdendir. Küreselleşmenin en kritik özelliği, modern insana doğaya verilen zararların haklı nedenlerini sunarak meşrulaştırılmasını sağlamaktır. Sözde, insanların iyiliği veya yüksek yaşam standartları çabası içerisinde olan sermaye avcıları her iyi olmayan niyetlerin sineye çekilmesi gerekliliği konusunda toplumda bir algı yaratmayı başarmışlardır. Yılın neredeyse tamamını çalışarak geçiren insan tatil bölgeleri olarak köy evleri ve doğa tatillerini tercih etmiştir. Doğanın insan ruhu ve bedeni üzerindeki iyileştirici özelliği birinci tercih olmuştur. Fahiş fiyatlarla tatil imkânı sunan tatil beldelerine gitmek için çekilen krediler ise kapitalist düzenin getirdikleri arasında yer almaktadır.

1880 yılından itibaren sıcaklık derecelerinin en yüksek dereceyi göstermiş olduğu yıl 2016'dır. Bu tarih itibari ile her yıl giderek yer kürenin ortalama sıcaklığı artmaktadır. Global ısınma sorunu hızlı bir şekilde büyümektedir. Bir kurbağayı kaynayan sıcak bir suya atmış olduğumuzu varsayalım, kurbağa kendisini kurtarmak için aniden kaçacaktır. Bu durum beklenmeyen bir sonuç değildir. Hayatta kalma içgüdüğü gereği ve canı yandığı için kurbağa kaynayan sudan kaçmıştır. Bu defa soğuk suyun olduğu bir suya atılan bir kurbağa düşünelim. Suyun sıcaklığı kaynama noktasına ulaşana kadar yavaş yavaş arttırılacaktır. Aradaki fark kurbağanın sıcaklık değişimlerini anlamamasıdır. Kurbağa için sonu iyi bir şekilde bitmeyen bu deney insanlar için de geçerlidir. Bireysel hayatlarımızdaki unsurların kademeli bir şekilde değişmesi uyum süreçlerini kolaylaştırmıştır. Ancak durumun vahametini ortadan kaldırmamıştır. Yavaş yavaş ısınan dünyaya geniş bir açıdan bakılması gerekmektedir. Kişisel olarak hayat çizgisinin oluşturulması bütün insanlığın faydasını sağlamaktadır. 2030 yılında dünya sıcaklığı ortalama 1,5 santigrat derece artacağı bilim insanları tarafından duyurulmuştur. Atmosfere verilen zararların geri alınması veya durdurulması için çalışılmalıdır. Doğanın kalbinde oluşturulan hasarların mimarı insandır.

1970 yılından itibaren insanların doğada bırakmış olduğu ekolojik ayak izi sorunları derinleştirmektedir. Ekolojik sistem, üretim ve tüketim faaliyetlerine bağlı bir şekilde değişmektedir. İnsan, doğal çevrenin akışına müdahale etmektedir. İnsanın çevreye yön veren davranış tutumları barışçıl olmalıdır. (Tosunoğlu, 2014, s.138). Çevre etiğine sahip olan toplumlar, çevresi ile uyumlu ilişkiler sergilemeye yatkındır. İnsan kendisine karşı sorumlu olduğu gibi, çevresine ve diğer canlılara karşı da sorumlulukları vardır.

Çevre bilincinin olmadığı toplumlarda, mutlak bir mutluluk ve huzurdan bahsetmek zordur. Ekolojik sorunlar, insan yaşamını negatifleştirmektedir. Bireyin yaşam enerjisini düşürmektedir. Mental olarak ağırlaştırmaktadır. İyiye ve güzele yönelik davranışlar, çevrenin kalitesini arttırmaktadır. Çevre yanlı değer etikleri, toplumsal yaşamı düzenlemektedir. Siyasal, ekonomik ve toplumsal çıkar ilişkileri, çevre odaklı olmalıdır. Stewart Udall, "Hepimiz yeryüzünün kiracılarıyız" diyerek çevrenin de bir hukuku ve etiğinin olması gerektiğini hatırlatmıştır. Hukuk ve ahlak kuralları, çevrenin etiğini gözetmelidir. Kolektif dayanışma ve bilinç, çevre ile bir araladığımızı arttırmaktadır.

Küresel yaşam dengelerine bağlı bir şekilde kirlilik oranı artmıştır. Hava, su ve toprak kirliliği çevre sağlığını bozmuştur. Endüstriyel üretim politikaları, ekosistem

üzerindeki baskıyı arttırmıştır. Küresel iklim değışikliğı ve küresel ısınma kaçınılmaz bir şekilde gerçekleşmiştir. Kimyasal ve evsel atıklar, çevre dostu olmayan üretim teknikleri ve sera gazları sıcaklık derecelerini yükseltmiştir. Ozon tabakası delinmiş ve küresel ısınma ortaya çıkmıştır. Yenilemez enerji yakıtları kullanımındaki artış küresel ısınmayı artmıştır. Toprak kayıpları başlamıştır.

Dünyanın sıcaklığı gittikçe artmaktadır. Buzullar erime sürecine girmiştir. Endüstri Devrimi ile buhar gücü ile çalışan fabrikalar üretilmiştir. Yer altındaki karbonlar çıkarılmaktadır. Kömür ve odun kullanımı artmıştır. İlerleme hızı artmıştır. Otomobil sayısındaki artış ve elektrik kullanımı alanlarının genişlemesi işin rengini değışirmiştir. İlk olarak elektrik üretimi için mazot kullanılmıştır. Yeterli gelmediğı noktada kömüre başvurulmuştur. Otomobillerin sayısı artmıştır. Benzin ve mazot kullanımı yaygınlaşmıştır.

Artan nüfus, artan enerji ihtiyacı ve artan otomobil ihtiyacı zararlı gazların oranını arttırmıştır. Atmosferde karbondioksit oranının artması sera etkisini oluşturmaktadır. Güneşten gelen ışıklar, dünyanın içinde kalmaktadır. Gezegenin ortalama sıcaklığı artmıştır. Küresel felaketleri doğa olayları ile birlikte değerlendirmek mümkündür. Kurak kuşaklar giderek daha fazla kuraklaşmaktadır. Aynı şekilde yağış miktarının yoğun olduğu bölgelerde yağış daha da atmaktadır.

Dünyanın yıkımını arttıran felaketlerin şiddeti artmaktadır. İklim değışikliğı, insan kaynaklı bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Çok sıcak veya çok soğuk olduğu dönemlerin içeresine girilmektedir. Su kıtlığı, volkanik patlamalar, yangınlar ve salgın hastalıklar ciddi hasarlar ortaya çıkarmaktadır. Bölgesel savaşlar ve hatta yakın zaman diliminde “temiz su savaşları” kaçınılmazdır.

İklim değışikliğinin çok boyutlu değerlendirmesi, sosyal bilimler tarafından yapılmalıdır. İklim değışikliğı kültürel, çevresel ve ekonomik bir sorundur. Çevrenin bu sorunlarını göz önüne alarak iklim değışikliğinin psikolojik ve sosyolojik yanlarını değerlendirmiştir. İklim değışikliğı, her insan için aynı anlamı taşımamaktadır. İklim değışikliğı sorunları kamu politikalarında görünürlüğü azdır. İklim değışikliğı, sosyal hayatta ciddi anlamda değışiklikleri ortaya çıkaracaktır. İklim değışikliğı konusunda tehditler büyümektedir. Bilim insanları veya toplum bilimcileri tarafından iklim değışikliğı konusunda öngörülemeyen sonuçlar gizemini korumaktadır.

Bilimin ihtimaller üzerindeki sonuçları iklim değışikliği konusunda anlaşmazlıkları getirmiş olsa da konunun ciddiyetinin anlaşılması açıdan önemlidir. İklım değışikliği konusu sosyal bir olguya dönüşmüştür. İklımbilimi diğer bilimlerinde ilgi alanına girmektedir. Coğrafya, fen bilimleri ve sosyal bilimler başta olmak üzere disiplinler arası bir bilim olma özelliğini taşımaktadır. Dünya iklimi 4,5 milyar yıldır bir değışim içerisindedir. İklım değışikliği toplumsal yaşamımız, inanışlarımız ve korkularımız ile ilişkilendirilerek anlaşılmalıdır. Risk algımız, iklim değışikliğine dair tutumlarımızı belirlemektedir.

Her geçen gün ısınan havanın önüne geçmek için alınan birtakım önlemler yetersiz kalmaktadır. Küresel ısınma ile yaşanan iklim değışikliği birçok felaketlerinde habercisi olmaktadır. Deniz suyu seviyesinin yükselmesi, bölgesel kuraklıklar, salgın hastalıkların artış göstermesi, büyük hava olayları gibi sorunlar ortaya çıkmıştır sorunların giderilmesi için belli bir maliyet gereklidir.

4.4. Küreselleşme Kavramı

Toplumların evrilmesi ve üretim ilişkilerinin değışmesi ile toplum yeniden yapılanmıştır. Bu süreçte Sanayi Devrimi'nin de etkisiyle doğal kaynakların kullanımı artmıştır. Doğal yaşamın tahribatına her gün bir yenisi eklenmiştir. Çevrenin doğal kaynaklarının sömürüsü kapitalist sistem ile beraber olmuştur. Her türlü doğal kaynaklar üretim bandından geçmiş ve yeni bir biçim kazandırılmıştır. Hayvanların derilerinden yapılan ss eşyaları veya giyim sektöründe kullanılan kıyafetler cazibeli bir hale getirilmıştir. Tabiatın tahribatı kaçınılmaz bir şekilde gerçekleşmiştir. Kapitalist sistem kr en st noktaya ulaştırmak amacı ile doğal kaynakları sömürmektedir.

Toplumun refahını sınırlayan küresel gelişmeler çelişki oluşturmaktadır. Hizmet sektöründeki (sağlık, eğitim, eğlence...vb.) hızlı değışim bireyin sosyal ve psikolojik yaşamının yeniden oluşturulmasını zorunlu hale getirmiştir. Endüstrileşmiş ülkelerde yaşayan ve st sınıfta bulunan bireylerin psikolojisindeki değışim üretim ilişkileri ile ilgili bir durumdur. Toplumsal gerçekliklerden uzaklaştırılan insan yapay uyaranlara maruz kalmıştır. Dünyanın her tarafında yaşanan çatışmalar yeni sorunların gündeme gelmesini sağlamıştır. Küreselleşme ile hayal edilen dünya doğru bir şekilde algılanmamıştır.

A.B.D liderliğinde gerçekleştirilen coğrafı yayılma süreci ve küresel networklerin beklenilmeyen sonuçları toplumlar arası ilişkileri germiştir. Uluslararası normların

devletlere karşı oluşturulması ve demokrasi söylemleri söz konusu olmuştur. 11 Eylül saldırısı sonrası A.B.D.'de devletin güvenliği yeniden tesis edilebilmesi için birtakım arayışlar içerisine girilmiştir. Devlet varlığının yeniden hissedilmesi ve toplum üzerindeki varlığını yeniden hissedilmesini sağlamaya çalışmışlardır. 11 Eylül sonrası dünyayı sarsan 2008 Ekonomik krizler yaşanmıştır. Merkez bankaları yeniden devreye girerek devletler ile birlikte söz sahibi olmaya başlamışlardır. Bu dönemde özgürlükçü olmayan yönetimler ortaya çıkmıştır.

1991 Sovyet Birliğinin çöküşü ve sosyalizmin tüm Avrupa' da açık bir biçimde ortadan kalkması dünya çapında serbest piyasa kapitalizminin ve liberal demokrasinin zaferinin kaçınılmaz bir sonucu olarak görülmüştür. Giddens, zaman ve mekânın ayrılmasını küresel ölçekte değerlendirmiştir. Sosyal sistemlerin bağlamından kopartılması ve sosyal ilişkilerin yeniden düzenlenmesi küreselleşme ile gerçekleşmiştir. Ekonomik, finansal, toplumsal ve kültürel ilişkiler dünya ölçeğinde yaygınlaşmıştır.

Yerel ile etkileşim ve bireylerin doğrudan gündelik yaşamındaki değişimler mikro olaylar ile sınırlandırılmamıştır. Kapitalist modernleşme, kapitalist dünya ekonomisi, uluslararası iş bölümü şeklinde bir dünya düzeni oluşturulmuştur. Uluslararası ekonomik ilişkiler ve çok uluslu şirketlerin üretim faaliyetleri kapitalist dünya ekonomisine göre belirlenmiştir. Küresel düzeyde özellikle tüketim kültürü bağlamında aynılaşıma süreci yaşanmaya başlanmıştır. Standartlaştırılmış ürünlerin kitlesel üretimi hedeflenmiştir. Kitlesel tüketim için kitlesel üretim gerçekleştirilmiştir. İnsan emeği üzerinde ciddi bir denetim söz konusu olmuştur. Kapitalizm küresel gelişmelere bağlı bir şekilde her geçen gün büyümüş ve endüstrileşmiştir. Kapitalizmin hızlı gelişmesi toplumdaki çatışma ortamı için elverişli ortamı hazırlamıştır. Sosyal kurumlardaki karmaşıklık ve adaletsiz ekonomik paylaşım toplum sorunlarını derinleştirmiştir.

Kapitalizmin küresel yayılımı yerel pazarlara iyi biçimde uyarlanmaktadır. Küresel pazarlamadaki başarılarını anlamak adına Lara Croft, Nike ve Microsoft'un küresel düzeydeki tanınmışlığını düşünmek yeterlidir. Kapitalizmin küreselleşmesi ile kültürler arası etkileşim artmıştır. Bunun sonucu ise eğlence ve tüketim kültürünü ortak bir paydada birleştirmiştir.

Küreselleşme önüne çıkan tüm değerleri birer tüketim metası haline dönüştürmüştür. Mesela hacdan gelen kimseler aslında Çin’de yapılmış tesbihleri kutsal bir eşya olarak herkese dağıtmaktadır. Aslında Müslüman olmayan işçilerin ürettiği ve muhtemelen çoğu İstanbul’da Tahtakale esnafı tarafından ithal edilmiş ürünlere karşı kutsallık yüklenilmesinden öte bir durum değildir. Hatta bu ürünlerin birçoğu kutsal olarak kabul edilen toprakları dahi görmemektedir. 21.yy. da hacdan geldi düşüncesiyle elektronik eşyalara bile kutsallık yüklenmektedir. Küreselleşme diğer yönüyle dünya barışına katkı sağlamaktadır. Kùltürler arası etkileşim güçlü bir durumdadır. Alman ile Japon aynı şarkıda eğlenebilmektedir.

Küreselleşmekte olan dünyanın yaşam koşulu para sahibi olmak ve bu parayı harcamaktır. Doğanın ekonomisinde ise değerli olan yaşamın kendisi ve sağlıktır. Tüketici bir toplum yaratmak ve ihtiyacı olandan çok daha fazlasını tüketen bireyler oluşturmak bir Amerikan idealidir. Bireylerden idealleri için çalışmasını bir kenara bırakması istenmiştir. İdealleştirilmiş olan dünyada her şey önceden hazırdır. Bireylerin neleri tüketmesi gerektiği, neyi satın alacağı, hangi besinleri tüketeceği, nerede tatil yapacağı, hangi arkadaşlara sahip olması gerektiği ve hatta hangi sporu yapması gerektiğine kadar geniş bir parametrede insanların eylemleri yönetilmektedir.

Seçim olanakları kısıtlı olan insan kendisine uygun olan seçeneklerden birisini alarak hayatını devam ettirme eğiliminde olmuştur. Küresel sistem enstrümanlarını çoğunlukla kültürel yaşam unsurları üzerinden toplamaktadır. İnsanların daha fazlasına sahip olarak özgürleşebileceği düşüncesinden uzaklaşması için sahip olduklarından vazgeçmesi gerekmektedir. Fazla olan her bir eşyanın hayattan çıkarılması uzun vaade de bir yatırımdır.

Modernite; sanayileşmenin başlaması, kapitalizmin çelişkilerinin ortaya çıkması ve toplumun eşitsizliklerden ve çatışmalardan yaka silkmesi ile çok boyutlu ilişkilerin olduğu bir gelişmeyi ifade etmektedir. Toplumdaki çatışma ortamının giderek gerilmesi ile karmaşıklaşan kurumsal kültürün ortaya çıkması ile ilişkilendirilmiştir. Marx, Weber ve Durkheim’in klasik katkıları farklı şekilde modernitenin tüm bu görünümüne ilişkin anlayışımızı geliştirmeye yöneliktir. Küreselleşmenin dinamikleri modern dünyayı daha da küçültmüş ve ülkeleri birbirine bağımlı bir hale getirmiştir. Zaman ve mekân geleneksel ve yabancı olana ilişkin algımız küresel dünya ile belirlenmiştir.

Küresel değişimlerin sonucunda ortaya çıkan yeni toplum modelinin incelemesi sosyal bilimler tarafından yapılmıştır. Alvin Toffler, “Üçüncü Dalga” kitabında bahsetmiş olduğu üzere toplumların geçiş evreleri vardır. Aynı zamanda bir gelecek bilimcisi olan Toffler’ın bugüne dair öngörülleri vardır. Öncelikle birinci dalga olarak tanımladığı tarım toplumundan bahsetmiştir. Toprak en verimli şekilde kullanılmıştır. Sanayi toplumu ise ikinci dalgadır. Kitlesele üretim ve tüketim yaygınlaşmıştır. Son dalga ise, bilgi toplumudur. Toffler, toplumdaki geçiş aşamalarının tam anlamı ile tamamlanmış olmadığını ifade etmiştir. Halen içinde yaşamış olduğumuz bilgi toplumunda, ikinci dalganın özellikleri devam etmektedir. Arada kalmışlığın toplumdaki yansımalarına değinmiştir. Alt kültürlerdeki çeşitlilik ve değişkenlik sosyal ilişkileri değiştirmiştir. Neticede insanın çevresine karşı tutumu değişmiştir. Bilgi çağı olarak da bilinen bu son toplumun bilimsel ve teknolojik ilerlemeler, insanların gücünü genişletmiştir.

Hayatın her alanına müdahale eden küreselleşme olgusunun, yaşam pratiklerimiz üzerindeki baskın etkisi tartışılmaz bir gerçektir. Üstelik tek bir küreselleşme çeşidi söz konusu değildir. Sağlık, ekonomik, kültürel, ekolojik ve dahası olmak üzere geniş bir yelpazede küreselleşme sosyal hayatı ve ilişkileri yeniden kurgulamıştır. Olumlu ve olumsuz özellikleri ile toplumdaki kaotik ortamda gerçekleşen gelişmelerin arada kalmışlığı toplumsal bir karmaşayı kaçınılmaz bir hale getirmektedir.

Politik çevre sorunlarının altında yatan meselelerin çözülmesini de kolaylaştırmaktadır. Ekolojistler, çevre mühendisleri, iklimbilimcileri, jeolog, enerji mühendisleri ve peyzaj mimarı gibi mesleklerle verilen önem her zamankinden çok daha fazla olmalıdır. Yeşil yaka, olarak da bilinen bu segmentin sürdürülebilir bir yaşam ve toplum için kilit bir noktada durmaktadır.² Akademik alanda yapılan çevre çalışmalarının, çevre bilim çalışmaları ile yakın ilişkisi göz önünde olmalıdır.

4.5. Çevre Sosyolojisi

Sanayileşme süreçleri sonrasındaki toplumsal değişimler çevre sosyolojisi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Toplum ve çevre arasındaki ilişkilerdeki değişimin açıklanması için sosyal disiplinler harekete geçmiştir. 1970’lerden sonra sosyal olaylardaki değişimler, çevreye olan bakış açısının değişmesine neden olmuştur. Çevre sosyolojisi, sosyolojinin bir

² Yeşil Yaka; Ekonominin çevre sektörüdür. Yeşil sürdürülebilirliğin sağlanması için çalışan işçilerdir.

alt bilimidir. Ancak diğer sosyal bilimlerinde yakından ilgilenmesi gereklidir. Çevre sosyolojisinin oluşumu geç olmuştur. Çevre çalışmalarındaki geri kalmışlık ve mesafeli tavır çevre sosyolojisini geciktirmiştir.

İnsanın doğa ile olan mücadelesinin başlamış olduğu dönemlerden itibaren çevre konusu dikkat çekici olmuştur. Yerleşim alanı oluşturulması amacı ile yeşil alanların tahribatı, hayvanların yaşamına çeşitli nedenler ile müdahale etmek ve ekonomik çıkarlar ile çevrenin doğal akışını bozmak çevre sosyolojisinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Çevrenin sorunları ile ilgilenen jeoloji ve biyoloji alanları küresel gelişimler nedeni ile sınırlı kalmıştır. Küresel dünyanın sorunları çeşitlendirmesi ile sosyolojisi bilim dalı da çevreyi araştırma konusu olarak kabul etmiştir. Çevre sorunlarının hayatı ne şekilde etkilemiş olduğuna yakından bir mercek tutulmuştur.

Doğa olayları, toplumsal hayatın belirlenmesinde etkin bir şekilde rol oynamaktadır. Sosyal olgu ve olaylar arasında bütünlük bir ilişki söz konusudur. Kentselleşme sonrasında toplumun yaşamış olduğu toplumsal dönüşümler çevreye karşı olan bakış açısını değiştirmiştir. Metre kareye düşen insan sayısı artmıştır. Bu durumla hem istatistik hem de demografinin hem de alanına girmektedir. Aynı zamanda sosyoloji bilimi sosyal bir değerlendirme ile yeni toplumsal gerçekle gün ışığına çıkarmaktadır. Literatüre yeni kavram ve konuları kazandırmaktadır. Makro ve mikro olayların tahlil edilmesi yakın çevre ilişkileri ve toplumsal dönüşümler ile birlikte olmuştur. Toplumsal paradigmalardaki değişim, çevre sosyolojisinin oluşmasını sağlamıştır.

4.6. Çevre Kuramları

Çevre sorunlarının toplumda bırakmış olduğu etkilerin ciddiyeti anlaşılmıştır. Çevre sorunları tartışmaları kuramsallaştırılarak devam ettirilmiştir. 1970 yılından itibaren toplumdaki değişimler, çevre ile birlikte değerlendirilmiştir. Çevre ve toplum tartışmaları çevre sosyolojisinin kurulması ile ses getirmiştir. Çevre sorunlarının temel nedenleri ortaya çıkarılmak istenmiştir. Küreselleşmeye bağlı çevre sorunlarının insanlardaki bırakmış olduğu etkiler vardır. Sadece ekonomik ve kültürel olarak sınırlandırılmayacak kadar hassas bir konu olmuştur. Hızlı toplumsal çözümler nedeni ile toplum psikolojik travmalar geçirmiş ve geçirmeye de devam etmektedir. Bu nedenle çevre sosyolojisinin çok yönlülüğü

ve kuramsal açıklamalar, toplumsal süreklilik için önemli bir noktada durmaktadır. Toplumun geçmiş hafızası ve gelecek beklentileri çevre şartları ile oluşturulmuştur.

Yeni Ekolojik Paradigma; “İnsan İstisnallığı paradigması” ile çalışmaktadır. Yeni Ekolojik Paradigma, antitez yapar niteliktedir. Bu kurama göre insan ve doğa bir bütündür. İnsanın doğa üzerindeki egemenliği sorunların temel nedenini oluşturmaktadır. İnsan, ekosistemin kaynaklarına her zaman ihtiyaç duymuştur. Gelecek zamanda da ihtiyaçları artarak devam etmektedir. İnsan, diğer canlı türleri ile ilişki halindedir. Tek başına bir insanın varlığı kısıtlı ve dar anlamlıdır. Özellikle kültür ile kurulan ilişkiler çevreye olan bağlılığı arttırmaktadır.

Eko-Marksist Yaklaşım; ekosistem ve sermaye arasındaki güçlü ilişkileri vurgulamaktadır. Sermaye, çevrenin yapısını değiştirmektedir. Doğal kaynaklar, daha fazla sermaye elde etme amacı ile kullanılabilir. Liberal ekonomi anlayışı çevre üzerindeki baskıyı arttırmıştır. Çevrenin ve doğal alanların kendilerini geliştirmesi güçlenmiştir. Çevre, ideolojik düşüncelerin bir parçası olmuştur. Kapitalizm, doğa ve insan arasındaki etkileşimi sınırlandırmıştır.

Karl Marx ve Toplumsal Metabolizma; doğa ve toplum arasındaki ilişkiyi ifade ederken Marx, “Toplumsal Metabolizma” kavramına başvurmuştur. İnsan, ihtiyaçlarını karşılamak için doğanın varlığına ihtiyacı vardır. Üretim ilişkilerine bağlı bir şekilde insan ve doğa arasındaki uyum bozulmuştur. Bu nedenle ise metabolik bir sorun ortaya çıkmıştır. Teknolojik gelişimler ve kapitalist üretim sistemi yabancılaşma sorununu doğurmuştur.

Risk Toplumu Kuramı; Ulrich Beck endüstri toplumlarında tehdit unsurlarının yaygınlaşmış olduğunu ifade etmiştir. Tehditler, risk unsurlarını arttırmıştır. Modernliğin ne anlama geldiği tam manası ile anlaşılmamıştır. Ekolojik ve toplumsal krizler, canlıların hayatı için birer risk unsurudur. (Çuhacı, 2007, s.142). Gizli veya açık risk unsurları her zaman vardır. Endüstrileşen toplumda risk unsurlarını tespit etmek zorlaşabilmektedir. İlk başlarda lüzumlu gibi gözükken gelişmeler zaman içerisinde bir tehdit oluşturabilmektedir. Öngörülemeyen sonuçlar ve ihtimaller her zaman vardır.

Geleneksel toplumun sabit değerleri olarak bahsedilen gelenekler ve kültürler üzerindeki yapılan oynamalar riskleri oluşturmuştur. Modern toplum tanımlamasının bugün

dahi yapılmakta güçlük çeken toplumların içine düşmüş olduğu buhranlar eleştirilmiştir. Küresel değişimler toplumda derin bir belirsizlik ortamı yaratmıştır. Gergin bir toplum yapısı oluşturulmuştur. Güvensizlik, kaygılar ve belki de en önemlisi olan gelecek korkusu insanı dar bir alanın içeresine hapsedmiştir. Modernleşmenin iyimser yanı, olumsuz gelişmelerin tolere edilmesi için kullanılmıştır. Toplumun temel yapılarını sarsan gelişimler, insan ilişkilerini değiştirmiştir. Ekonomik gelir elde etme yolları çeşitlenmiştir. Aynı zamanda büyük yatırım kayıplarını da ortaya çıkarmıştır. Yeni aile yapıları ortaya çıkmıştır. Geleneksel aile formu değişmiş ve küçülmüştür. Bazı bölgelerde yoksulluk artmıştır. Bu olumsuz gelişmelerin çevre ile ilişkisi insan hayatına yöneliktir.

Ekofelsefe ve Derin Ekoloji Çevre Kuramı; insan ve doğa arasındaki diyalektik ilişkidir. Derin Ekoloji; ekofelsefe ile bilinen bir kavramdır. İnsan ve doğayı birbirinden ayırmamaktadır. Ekofelsefe kavramı çevre içinde “derin ekoloji” kavramı ile birlikte kullanılmaktadır. Bu kavramda doğaya ilişkin algımızın boyutu merak edilmektedir. Çevre krizleri ve toplumsal ekoloji ile doğaya olan bakış açısı değişkenlik gösterebilmektedir. Derin ekoloji, insan ve doğayı birbirinden ayırmama taraftarıdır. Doğa ile uzlaşma faydalı olmalıdır. Naess, derin ekolojiyi, sığ ekolojiden ayrı tutmuştur. (Yaylı, 2011, s.371). Sığ ekoloji kirliliğin belirli bir bölgede biriktirilmesini sakıncalı görmüştür. Teknolojik imkanlar ve teknik ilerlemeler kirliliğin dengeli bir şekilde dağıtılması için kullanılmalıdır.

Çevresel Adalet; endüstriyel toplum şartları çevre şartlarını değiştirmiştir küreselleşme olgusu, her toplumda aynı şekilde kendisini göstermemektedir. Bu nedenle dezavantajlı gruplar daha fazla çevre sorunları ile ilgilenmek zorunda kalmışlardır. Sosyal adaletin yerleşmediği toplumlarda çevresel adaletten söz edilmemektedir. Ekolojik ayrımlar belirgin bir şekilde hissedilmektedir.

“Çevresel Adalet” kuramının değerlendirilmesi hassas bir konudur. Her bireyin sahip olduğu haklar bulunmaktadır. Bireyin ekolojik hakkını elinden alacak çevre saldırıları toplumsal sorunları oluşturmaktadır. Çevre değerlerini hiçe sayan toplumların yok olması daha kolaydır. İçerden ve dışardan ortaya çıkan sorunlar toplumların yıkımını arttırmaktadır. Çevre, kazanç sağlayacak bir alan olmaktan çıkmalıdır. Toplum politikaları oluşturulurken, çevre hukuku en başta gelmelidir. Çevre sağlığının korunması için kullanılan bütçe alınan bir önlemdir. Daha sonrasında büyüyen çevre sorunlarının ortadan kaldırılması için ayrılması gereken bütçe miktarı artmaktadır. Çevreyi ve insanları yormamak adına gerekli

tedbirlerin alınması gereklidir. İnsan onuruna ve yaşamına yakışır bir çevre oluşturulmalıdır. Çevresel adaletsizlikler, toplumsal sorunları derinleştirmektedir. Statüye veya gelire bağlı yaşam tarzı farklılıkları dengelenmelidir. Aradaki uçurum bazı toplumlarda umutsuzluk yaratmaktadır.

Chicago Okulu (Ekoloji Okulu) ve Ekolojik Yaklaşım; İnsanların eylemlerinin altında yatan genetik etkenler vardır. Ekolojik yaklaşım genetik nedenlerin varlığını kabul etmemektedir. Çevresel ve maddi unsurlar, insan eylemlerini oluşturmaktadır.

4.7. Klasik Sosyologlar ve Çevre Sosyolojisi

Kuramsal bölümde araştırılan klasik sosyologlar ve çevre kuramlarının ilişkileri yeniden değerlendirildiğinde; Küresel çevre sorunlarının, sosyoloji ile olan bağlantıları çevre kuramları ile açığa çıkarılmıştır. Çevre sorunları, klasik sosyoloji ile birlikte ele alındığı için çevre kuramlarını hatırlatmak gereklidir. Klasik sosyologlar ve çevre sosyolojisi bölümünde ayrıntılı bir şekilde değinilmiş olduğu üzere, çevre ve sosyoloji disiplini ayrılmaması gereken bir ikilidir. Toplumu ilgilendiren her olayın içerisinde mutlaka sosyoloji vardır ve olmalıdır. Çevre, insan yaşamını etkileyen, düzenleyen ve şekil veren bir etmen olarak karşımızda durmaktadır. Bu nedenle ayrılmaması gereken diğer bir ikili ise insan ve çevredir. Çevre konusundaki felsefeleri ile ön plana çıkan sosyologlar ise; Max Weber, Augusto Comte, Karl Marx ve Emile Durkheim'dır. Doğa ve toplum ilişkisini direkt bir şekilde değerlendirmemişlerdir. Ancak atıfları ve dolaylı yollardan aktarmış oldukları çevre ve toplum söylemleri çevre sosyolojisinin oluşumunda kaynaklık etmiştir.

Çevre çalışmalarında Augusto Comte'un durmuş olduğu nokta önemlidir. Comte'un genel geçer teorileri çevre üzerinde denenmiştir. Pozitivist düşünce geleneğinin de öncüsü olan Comte, toplumsal olguları sistematik bir şekilde açıklamaya çalışmıştır. Doğada olduğu gibi toplumun da yasaları vardır ve olmalıdır. Evrenin kendi yasalarını bulmak toplum çözümlemesini kolaylaştırmaktadır. Karmaşıklıkları açmak ve düzenliliği sağlamak için toplumun yasaları bulunmalıdır. Matematik ve doğa bilimleri onun için ilk sıralarda gelmektedir. Nedensel toplum yasaları, evrenin yasalarında gizlidir. Doğa keşfedilmesi gereken bir mekandır. Doğanın bilinmezlikleri anlaşılır kılınmalıdır. Doğanın formülleri toplum için yol haritası olarak değerlendirilmelidir (Goksoy, 2019, s.2-3).

Toplumdaki genel geçer teoriler, sosyal sistemlerin işleyişi için önemlidir. Ayrıca toplumların geçiş aşamalarında uyum sürecini kolaylaştırmaktadır. Augusto Comte' un toplum için öne sürdüğü üç aşama vardır. Bunlar; teolojik, metafizik ve pozitivist aşamadır.

Pozitivist düşünce klasik sosyologların ilgilendiği bir konudur. Toplumun bir yasaya ihtiyacı vardır. Topluma en uygun yasa doğa da gizlidir. Doğanın bileşenleri, topluma uyarlanmalıdır. Evrenin yasaları keşfedilmelidir. Toplum bir bütündür. Bütünleşik yapının zarar görmesi bütün toplumları etkilemektedir. Toplumdaki düzenlilik ve süreklilik esastır. Toplumun kendi içindeki karmaşıklıklar ve düzensizlikler vardır. Comte, söz konusu düzensizliğin bir an önce ortadan kaldırılması taraftarıdır. Bu nedenle başvuracağımız bilimler ise matematik ve doğa bilimleridir. Doğa bilimlerinin değişmeyen yasaları vardır. Sosyal bilimler bu yasaların üzerine giderek, toplum için en uygun olan yasaları gün yüzüne çıkarmalıdır. Yasavari bir toplum tanımlaması dengeyi ve düzeni korumaktadır. Toplumdaki çatışmaların çeşitli nedenleri vardır. Her bir dönemde veya geçiş aşamalarında toplumların önceliği değişmiştir.

Karl Marx'ın ekonomik temelli toplum çözümlemeleri her defasında küresel sistemi yeniden sorgulatacak bir şekildedir. K. Marx'ın toplumsal anlayışını sayesinde toplumsal değişimi anlamak mümkündür. Sosyal toplum tartışması yapı ve faktör üzerinden giden bir tartışmadır. K. Marx'ın sınıflı bir toplum yapısı anlayışı vardır. Toplum, yapı üzerinden değerlendirilmektedir. Sınıflı bir toplum yapısı üretim ilişkileri üzerinden anlaşılmalıdır. Toplumsal değişim sınıf çatışmasını ortaya çıkarmıştır. Toplumda çatışma vardır. Üretim araçlarını kullananlar ve sahip olanlar arasındaki gerilim toplumsal sınıfları oluşturmaktadır. Kapitalist üretim biçimi değiştikçe toplum da değişmektedir. Marx'ın diyalektiğinde birbirini etkileyen değişimler vardır. Tarihsel materyalizm, toplumun temelleri olarak ekonomiyi ve maddi kaynakları görmektedir.

Marx, insanı diğer türlerden ayıran özelliğin beşerî eylemlerinde saklı olduğunu düşünmektedir. İnsan dünyayı eylemleri ile yeniden şekillendirme potansiyeline sahiptir. Marx'a göre endüstriyel kapitalizmde işçilerin emeği değersizleştirilmektedir. İşçiler uzun ve meşakkatli bir sürecin bir parçası haline gelmiştir. Makinelere bağlı işçiler emek güçlerini pazarlamışlardır.

“Toplumsal Metabolizma” kuramı Karl Marx ile birlikte açıklanmıştır. Marx, toplumsal metabolizma kavramından bahsederken hem çevre hem de doğayı bir arada kullanmıştır. Çevre ve toplum ilişkisine bakış açısını bu kavram ile geliştirmiştir. İnsanın temel ihtiyaçları vardır. İhtiyaçların sürekli olarak giderilmesi çevre ile mümkündür. Fiziksel ve psikolojik ihtiyaçlar çevreye olan bağımlılığı getirmiştir. Böyle bir durumda insan, doğanın hükmedicisi konumunda değildir. İnsan doğanın cömertliğine ve inisiyatifine her zaman mecbur ve bağlıdır.

Emek sömürüsü toplumsal metabolizma ile açıklanmıştır. İnsan ve doğa ilişkisi metabolizma kavramını ortaya çıkarmıştır. Yine insan ve doğa sorunları ise toplumsal metabolizma kavramının gelişimine neden olmuştur. Tüketim artışı, teknolojik gelişmeler ve üretim piyasası toplumsal hayatı değiştirmiştir.

İnsan emeği pazarda cari ücret karşılığı alınıp satılabilen bir meta haline dönüştürülmüştür. İşçilerin emeği sömürülmüş, işçiler insani olmayan koşullarda çalıştırılmıştır. En nihayetinde işçi kendi emeğine yabancılaşmıştır. E. Durkheim’e göre; modern endüstri toplumunda toplumsal bütünleşme ve ahlaki uzlaşma yeniden yerleştirilmelidir. Toplumsal müdahale toplumun uyumlu ve sağlıklı olmasına yönelik olmalıdır. Düzen hem kişisel hem de sosyalleşmeye bağlıdır.

E. Durkheim, biyoloji ve ekoloji biliminden bahsetmeyi gerekli görmüştür. Evrim, insanlığın varlığı ile gerçekleşmektedir. Doğa ve evrim kavramları birbirinden ayrı tutulması gereklidir. İnsanlığın ilerleyişi “toplumsal çevre” için önemli bir faktör olmuştur. Çevresel değişkenler, toplumsal ilerlemeye de etki etmektedir. Çevre ve toplum iletişiminin sonucu mutsuzluk ile sonuçlanmamalıdır. Toplum ve doğa değişir ise, çevre de değişmektedir. Bütün bunlara ek olarak E. Durkheim insanın, hayvanlardan ayrı tutulması gerektiğine inanmıştır. Gerekçesi ise insanın toplumsal özelliklere sahip olmasıdır. Toplum özellikleri çoğu kez insanların da özelliklerini oluşturmaktadır. Toplumdaki düzen ise ahlaki yapılanmaya bağlıdır.

Kolektif bilinç toplum için elzemdir. Kolektif bilinç olmaz ise insan ve hayvan aynı kategoride buluşabilmektedir. Durkheim ilkel toplumlardan, modern toplumlara doğru kademeli geçişi evrimci bir yaklaşım ile değerlendirmeyi doğru bulmuştur. Tür çeşitliği artmıştır. Karmaşık ilişkiler ortaya çıkmıştır. Normsuzluk, toplumun ortak sorunu haline

gelmiştir. Durkheim için çevre, iki şekilde izah edilebilmektedir. Çevre, sosyal bilimlere ihtiyaç duymaktadır. Toplumsal olgular değişmektedir. Çevre çözümlemesi yaparken, insan ve çevre bir tutulmamalıdır. İkinci konu ise, çevre ve toplum ilişkisini açıklamış olduğu referanslardır.

Talcott Parsons, canlıların çevre ile uyumu yakalaması için öncelikle uyum sağlaması gerektiğini öne sürmüştür. Biyolojik ve fiziki çevrenin de uyum sağlaması canlıların yaşamı için önemli bir durumdur. Doğal çevrenin yapısı, canlıların hareketliliğini değiştirmektedir. Sosyal hayatın yapısı, çevrenin şartlarına bağlıdır. İnsan, çevresi ile sosyal bir varlıktır. İnsan tek başına yaşayamaz, diğer canlılar ve çevre ile uyumu sağlaması bu açıdan gerekli bir husustur. Toplum ve insan canlı bir organizma olarak daima yeni şekillere bürünmektedir ve değişimi durmadan devam etmektedir. Organik ve fiziki çevre insan davranışlarını yönlendirmektedir. İnsanın fiziki yönü çok yönlü bir şekilde oluşmaktadır. Davranışsal organizma kavramı ile toplumsallaşmayı açıklamaktadır. Aynı zamanda biyolojik unsurlar davranışsal organizmayı etkilemektedir. Normatif beklentiler ve değerler, toplumsal sistemler tarafından oluşturulmaktadır. Parsons, evrimci bir bakış açısı ile topluma bakmıştır. Toplumsal ilişkiler, kültürel ve sosyal normlar üzerinden oluşturulmaktadır. İnsan evriminin ayrıştırıcı özelliği olarak el ve beynini söylemiştir. İnsanın, doğa üzerinde hakimiyet oluşturması el ve beyni (akıl) sayesinde. Evrim de el ve beyin yardımı ile ortaya çıkmaktadır. (Baltacı, 2019, s.13).

Parsons evrimci bir perspektif ile aile ve ekonomi gibi sistemlerin sosyal sistemleri belirlediğini ifade etmiştir. Toplumsal sistemler bireylerin karşılıklı etkileşiminden oluşmaktadır. Bireyin toplumdan beklentileri vardır. Beklentiler norm ve değerler üzerinden oluşturulmaktadır. Toplum sürekli olarak dengeyi sağlama eğilimindedir. Toplum birbirine bağımlı parçalardan oluşan büyük bir sistemdir. Bu sistem içerisinde kurumlar toplumsal sistemin işlevini oluşturmaktadır. Farklılaşmalara rağmen toplum bütünlük için gayret içerisinde.

Max Weber, pozitivist yaklaşımı eleştirmektedir. Weber, doğa bilimleri ve sosyal bilimler arasında belirgin bir fark olmadığını savunan pozitivist yaklaşım ile ayrılmaktadır. Toplumsal eylemleri inceleyen Weber, yorumlayıcı bir bakış açısı geliştirmiştir. Toplum, nesnel bir gerçeklikten daha fazla anlamlar taşımaktadır.

Toplumsal eylemleri nedensel bir şekilde açıklamak istemiştir. Bir eylemin toplumsal nitelikli olmasının şartlarını ortaya çıkarmıştır. Sosyal bilimlerin değer yanlışlıktan arınması gerektiğini belirtmiştir. Weber, ideal tipleri ileri sürmüştür. Din, ahlak ve kültür gibi belli değerlerden uzaklaşarak bir bilim anlayışı geliştirmiştir. Toplumsal eylemi araştırmak için ideal tiplerin uygun olduğunu söylemiştir. İdeal tipleri başlıklar altında kategorize etmiştir. Geleneksel eylem, duygusal eylem, değersel akılcı eylem ve amaçsal akılcı eylem Weber'in eylem tipleridir. Geleneksel eylem; geleneksel birikimlere dayanmaktadır. Toplumsal eylemler inanç sistemine bağlıdır. Davranış kalıpları geleneksel motiflere dayanmaktadır. Duygusal eylem; bir uyarıcı sonucunda oluşan eylemdir. Bireyin duygusal tepkisi önemlidir. Amaçsal akılcı eylem; belirlenmiş bir hedef vardır. Hedefe uygun eylemler planlanmaktadır. Değersel akılcı eylem; bireyin sahip olduğu değerler dışında gerçekleştirdiği akılcı eylemlerdir.

Max Weber'e göre; toplumun sistemsel yapıları bireylerin davranışları üzerinde etkilidir. Bireylerin eylemleri, çevreden etkilenmektedir. Sosyal değerler, çevresel şartlar bireyleri yönlendirmektedir. Çevresel şartlarda bireylerin eylemlerini şekillendirmektedir. Nedensel bir anlayış ile toplumun fotoğrafı çekilmelidir. Weber, ideal tipleri sosyal çevre üzerinden açıklama yoluna gitmiştir. Toplumdaki işleyişi ve düzeni anlamak için bürokrasi kavramını kullanmıştır.

4.8. Modern Sosyoloji Teorileri ve Çevre Sosyolojisi

“Yapısal İşlevselcilik” teorisi toplumun birlikteliğine vurgu yapmıştır. İstikrar ve denge kavramları üzerinde durmuştur. Herhangi bir toplumun fonksiyonel bir şekilde devam etmesi için gerekli şartlar vardır. Toplumdaki bütün yapı ve kuruluşlar birbirine bağlıdır. Birinin işlememesi veya yavaşlaması toplumsal düzen için tehlike oluşturmaktadır. Kolektif bir toplum yapısı önemsenmektedir. Bu teori içerisinde Emile Durkheim, Augusto Comte, Talcott Parsons, Merton, ve Herbert Spencer ün yapmış isimlerdir. Toplum ve çevre açıklamaları, çevre çalışmaları için önemlidir.

Çatışmacı yaklaşımı toplumda her zaman var olduğunu söyleyen Marx ve Pareto da yapısal işlevselci yaklaşım gibi toplumu organizmacı bir yaklaşım ile değerlendirmektedirler. Toplumu büyük bir sistem içindeki çeşitli kurum ve yapılardan meydana geldiği konusunda hem fikirdirler. Toplumsal hayatı şekillendiren değişimler ile

ilgilenmişlerdir. Toplumun dinamik yapısı yeni değişimlere açıktır. Yeni değişimler toplumlara yeni bir biçim kazandırmaktadır. Bu değişim içinde meydana gelen olaylar ve bu olayların muhtemel sonuçları diğer bir değişimin de habercisi niteliğindedir. Toplumsal olayların kesitleri net değildir, birbiri ile örüntülü ilişkiler içerisinde birbirini takip ederek ilerlemektedir. Toplamdaki değişimler bir çatışma ortamını oluşturmaktadır. İnsanlar maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamak ve bir adım ötesine geçebilmek için diğerleri ile mücadele etmektedirler. Toplumsal değişimler de bazı durumlarda söz konusu ihtiyaçları değiştirmekte veya genişletebilmektedir.

Toplumlar adeta yarış halinde gibiymişçesine varlığını devam ettirme mücadelesi vermektedirler. Toplumda rekabet içinde olan gruplar Darwin'in teorisinde bahsetmiş olduğu üzere hayatta kalma mücadelesi vermektedirler. Doğada bu durum genellikle beden olarak en güçlü olanın hakimiyet kurmasını ve türün sürekliliğini sağlamaktadır. Sosyal hayat içerisinde bireyin çeşitli donanımları nedeni ile birçok faktör devreye girmektedir. Bireyin iyi bir eğitim durumu, güçlü bir bedeni ve güzel olması gibi çeşitli nedenler güç unsurları olarak kabul edilmektedir. Bunların yanı sıra Weber 'in de değinmiş olduğu üzere bireyin saygın statüye sahip olması toplumda kabul görülen güç unsurudur. Çatışmacı yaklaşıma göre toplumdaki bireylere kaynak dağılımı eşit değildir. Doğal kaynaklar herkese yetebilecek miktarda değildir. Rekabet toplumsal yaşamın bir parçası olmuştur. Marx, bireyi sosyal bir varlık olarak görmektedir. Birey sosyal yaşamda diğer bireyler ile etkileşim halindedir. Bu ilişkilerin içinde belli çıkar ilişkilerinin bulunmaktadır.

Toplumlar belirli aşamalardan geçerek bugün ki şeklini almıştır. Her bir yenilik beraberinde değişimi de getirmiştir. Çatışmacı yaklaşım da işlevsel yaklaşımda olduğu gibi toplumu organizmacı bir yapı olarak değerlendirmektedir. Toplum canlı bir yapıya sahiptir. Bu durum onun durağan bir şekilde kalmasına izin vermemektedir. Çatışmacı yaklaşım içinde bulunan birçok sosyolog, toplumların evrim süreci içinde çeşitli aşamalardan geçtiğini belirterek, toplumların canlı organizmalar gibi dinamik bir yapı içinde devamlı değişikliklerini kabul etmişlerdir.

4.9. Ekolojik Küreselleşme

Sıkça ekolojik sorunlarla karşılaşmakta olan insanın yaşam motivasyonu düşmüştür. Şehirlerdeki kirlilik oranı, sağlık koşullarındaki yetersizlik ve doğadaki gerileme sosyolojik

sorunları arttırmıştır. Doğal yaşamın ne olduğu ve nasıl yaşanması gerektiği bu noktada yeniden sorulmalıdır. İnsanın geçmişteki eylemlerini kıstas alarak geleceğe yönelik planlarını oluşturmalarıdır. Birincil derecede doğa karşısındaki tutumun barışçıl olması beklenmektedir. Doğal yaşama duyulan isteğin arkasında bireyin bedensel ve zihinsel bütünlüğünün iyilik içerisinde olma durumu vardır. Çevrenin iyiliği, insanlığın iyiliğidir. Ekoloji ve çevre bilimlerine felsefi ve sosyolojik bakış toplum ve çevre sorunlarının kapsamını arttırmaktadır. Genelleştirilmiş çevre sorunlarının dar anlamları ekolojik sorunları arttırmaktadır. Aynı zamanda insan ve doğa arasındaki mesafeyi de uzatmaktadır.

Her şeyden önce insanın doğanın varlığına ihtiyacı olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Doğa ile uyumlu ilişkiler kurmak insanların yararı ile sonuçlanmaktadır. Küresel çaplı değişimler ile insan kendisini doğanın efendisi olarak görmüştür. Bu durum hem trajiktik hem de komiktir. Fiziksel ve zihinsel sorunların artmış olduğu bir dünyada doğadan uzaklaşmak ile insan asıl yanlışı yapmıştır.

Çevresel krizlerin tek bir nedeni yoktur. Bugün dahi birçok teknolojik ve teknik ilerlemelerin önüne geçemediği ekolojik çevre sorunları katlanarak devam etmektedir. Geçici önlemler ile baskılanan sorunların gelecekteki toplum için reaksiyonları çok daha ciddi olacağı kesin bir sonuçtur. Batı kültürüne dayatılan bir toplum örgütlenişinin sonuçları net bir şekilde öngörülememektedir. Doğanın fiziksel görüşündeki sorunlar insanlarda sağlık ve ruhsal sorunların nedeni olmaktadır. Aynı zamanda sanayi toplumuna geçiş sürecindeki çevre ve toplum sorunlarını da göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Endüstrileşme insanların gözlerine yanıltıcı bir ışık tutmuştur. Tüketim ile mutlu olunabileceği benimsetilmiştir. Hızlı sanayileşme insanı merkeze alarak üretim politikaları geliştirmiştir. Toplumun bütün değerleri üretimin aşamalarında kullanılmıştır. Kültür, sanat ve ekonomi de endüstriyel üretimin ham maddesi olmuştur. Su, hava ve toprak kirliliği her zamankinden çok daha fazla olmuştur. Doğa ve çevre insanların sözde mutluluğu için kirlenmiştir. Günümüzde artarak devam eden çevre sorunlarının, insanlar üzerindeki oluşturduğu baskı gözlemlendiği takdirde karamsarlık hissedilmektedir. İnsanların daha iyi bir yaşamdan ne anladığı ve nasıl olması gerektiğini kendisine hatırlatmalıdır.

Küresel ısınmanın neden olduğu orman yangınları ekolojik ve toplumsal krizlerin önemli bir nedenidir. Toplumun sorumluluklarını arttırmıştır. Değer karmaşasından bir an

önce kendimizi kurtarmamız gerekmektedir. Dünya da bizimle birlikte yaşayan bir canlıdır. Dünyanın ne hissettiğini ve nasıl değiştiğini her zamankinden daha fazla umursamamız gerekmektedir.

Sanayileşme en temelde organik üretimin yerini almıştır. Bu durumun yaratmış olduğu büyük değişim modern toplumları ortaya çıkarmıştır. Üretim büyük ölçüde topraktan uzaklaşmıştır. Endüstrileşme ile fabrika üretimi gerçekleşmiştir. İnsanın biyosfer üzerindeki etkilerini görmek için çevremize yakından bakmak yeterlidir. Çevre kirliliği ekosistem üzerinde yaratmış olduğu negatif etkileri her geçen gün artmaktadır. İnsanların yaşam tarzlarının çevre üzerindeki etkilerini görmek mümkündür. Sentetik kimyasallar insan eliyle çevrenin her bir köşesine yayılmıştır.

Üretim alışkanlıklarındaki değişim sağlık sorunlarını arttırmıştır. İnsanların birinci elden besine ulaşması güçleşmiştir. İşlenen gıdaların besin değeri alt düzeydedir. Paketli ürünlerin sayısı artmıştır. Geri dönüşümü zor olan plastikler tercih edilmiştir. Plastik ambalajlar, market poşetleri, konserve kutuları, plastik ev eşyaları veya süs eşyalarının sayısı artmıştır. Tek seferde kullanıp atılan plastiklerin doğadaki dönüşümü uzundur.

Bütün küreselleşme çeşitleri toplumların ve bireylerin zihinsel dünyasında etkilidir. Toplumsal gelişmelerdeki hız ve zihinlerdeki anlam karmaşıklığı sosyal ilişkileri etkilemiştir. Tam manası ile açıklanamayan kavramlar ve değişim süreçlerinin psikolojiye ilişkin etkileri ortaya çıkmıştır. Sanayileşme sonrasında yaşanan toplumsal çözümlere ilave bir şekilde küresel değişimler toplumların seyrini değiştirmektedir. Yeni oluşturulan toplum düzeninin temelleri sallantılıdır.

Doğanın kaynağının bitmeyeceği düşüncesi vardır. Teknolojik gelişimler ve ekonomik kaygıları küreselleşme olgusu bir araya gelmiştir. Böylece insan doğaya karşı açık bir savaş başlatmıştır. Doğa, yaşamın enerji deposudur. Ekonomik ve teknik bakış açıları doğa ve insan arasındaki ilişkiyi sınırlı tutmaktadır. Fizik, ahlak, sanat ve toplum bir önemsenerek çalışmalar oluşturulmalıdır. Ekonomi; doğa ve insan dengesizliğindeki en büyük nedenlerden birisidir. Ekonomik stratejiler tüketim çılgınlığını doğurmuştur. Üretkenlik kaybolmuştur. Edilgen bir toplumun geleceği ise meçhuldür. Doğanın, bozulmamış hali kendiliğinden estetikdir. Bunun için her bir parçası korunmaya değerdir. Doğa, materyalist insanın isteklerinin ötesinde anlamlar taşımaktadır. Toprağa dokunmak,

bitkileri tanımak ve hayvanların gelişimlerine şahit olmak doğa sevgisini beslemektedir. Doğanın fiziksel bir şekilde anlaşılması, çevre sorunlarını büyük oranda durduracaktır. İnsan ve çevrenin yenilenmesi doğa ile mümkündür. Klasik felsefe, doğa felsefesi ve sosyoloji ile insanı ve doğayı anlamanın yeni yolları bulunmalıdır.

4.10. Ekonomik ve Kültürel Küreselleşme

Ekonomik ve kültürel küreselleşme toplumların önemli bir tabanıdır. Toplumların hem kendi hem de küresel çaptaki bağlantılar için kilit bir noktada durmaktadır. Küreselleşme dünyadaki mevcut düzeni değiştirmiştir. Değişim süreci içerisinde örgütler ve yapılar birbirine bağlı bir hale getirilmiştir. Global ekonominin alanı geniştir. Bilgi, sermaye ve hizmetler ülkeler arasında gezmektedir. Sınırları aşan ticaret anlaşmaları yapılmıştır. Uluslararası ticaret bütün dünyanın hedefi olmuştur. Finansal açıdan güçlü olma tutkusu ve çok uluslu şirketlerin sayısı artmıştır. Kaynak yönetiminin tek elden yapılması planlanmıştır. Güçlü olan devletler diğer ülkeler üzerinde söz sahibi olmuştur. Ekonomik güçsüzlük nedeni ile az gelişmiş ülkeler yalnızca ekonomik açıdan yönetilmiştir. Bütün toplum yapısına müdahale ve şekillendirme söz konusudur.

Emek piyasasının beklediği karşılığı alamadığı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Liberal üretim politikaları ortaya çıkmıştır. Global bir başarı için spekülasyon bütün araçlar kullanılmıştır.³ Uzmanlaşma artmıştır. Emek piyasasında ciddi değer düşüşleri yaşanmıştır.

Ortak fikirler, değer farklılıkları ve sosyal yaşam benzerleri ekonomi politikalarına şekil vermektedir. Toplumun kültürel birikimleri, ekonomik yapıyı güçlendirecek içeriklere sahiptir. Global başarı tek bir ülke ile kısıtlı değildir. Sınır ötesi ticaret ve birbirine bağlı örgütler nedeni ile bağlantılar oluşturmak kolaydır.

Sanayi toplumundaki her şeydeki aşırılaşma, insanın yaşam alanını daraltmıştır. Her bir toplum aynı derece sanayileşme ve küreselleşmenin etkilerini yaşamamaktadır. Aynı şekilde belli bir toplum içinde farklı kesimler de küresel değişimleri aynı şekilde deneyimlememektedir. Patlayan çöplerin neden olduğu olumsuz sağlıksız koşullar, kirli hava, verimi düşen topraklar ve temiz suya ulaşımındaki güçlük dünyanın ortak sorunlarıdır.

³ Spekülasyon; iki şekilde kullanımı vardır. Felsefe bilimi spekülasyon kavramını kurgusal anlamda kullanmaktadır. Ekonomide ise saptırıcının karşılığıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Küresel toplumsal gelişmelerin olumsuz sonuçları arasında üretim ve tüketim dengesizliği yer almalıdır. Günümüzde gözle görülür şekilde tüketim davranışları artmıştır. Tüketme eğilimli davranışlar toplumun üretkenliğinin önüne geçmiştir. Aynı zamanda çevre sorunlarının şiddeti artmıştır. Endüstrileşme, uluslararası düzeyde kabul gören bir sistem olmuştur. Üretim ve kalkınma hedeflerinin bütün insanlık için refah getireceği söylemlerine dair bir iyimserlik oluşmuştur.

1970'li yıllardan sonra ekolojik krizler, çevre kirliliği sorunları ve kaynaklara ulaşmada güçlük toplum ve çevre arasındaki dengeyi bozmuştur. Küreselleşme sürecinde toplumun entelektüel, iktisadi, kültürel ve politik sonuçları sosyal bilimlerin tartışma konusu olmuştur. Çevre ve toplum ikilisinin temel problematiği deşifre edilmiştir. İnsan ve toplum arasında sağlıklı sürdürülebilir ilişkinin nasıl korunabileceği araştırılmıştır. Çevresel etkilere ve kısıtlamara maruz kalan toplumlar büyük bir hayal kırıklığı yaşamıştır.

İnsan ve ekoloji arasındaki ilişki yeniden formülle edilmelidir. Modernizmin insan için ilerlemeci anlayışına karşın yeni paradigmlar ortaya çıkarılmalıdır. Yeni ekolojik paradigmanın belirtmiş olduğu gibi insan doğada ayrı veya doğadan üstün bir varlık değildir. Ortak çıkarların benimsenmesi, sürdürülebilir toplumsal ilişkiler açısından önemlidir. Modern yapılanmanın yeniden kurgulanması gerekmektedir. Ekonomik, kültürel ve siyasi yapılar ekolojik bir şekilde modernleşmeye özen göstermelidir. Ekonomik ve politik sistemlerin doğaya karşı tutumu bencildir. Ekosistemsel bir anlayış ile toplum yapısı oluşturulmalıdır.

Küresel kapitalist üretim anlayışına göre doğal varlıkların bir kullanım değeri vardır. Doğal varlıkların kullanım değerine göre daha değerli ve değersiz olmasındaki ölçüt ekonomik getirisidir. Doğa, kullanım ve değişim değeri özelliklerine göre ekonomik halkanın bir zinciridir. Toplumsal ve doğal krizler aynı anda yaşanmaktadır. Doğa ve toplum arasında tamir etmesi güç kırılmalar yaşanmaktadır.

Bilimsel veriler eşliğinde çevre sorunlarının olası açıklamaları, çıkarımları ve tartışmalarının yapılması çevre sosyolojisinin alanını genişletmektedir. Eleştirel bir düşünce neticesinde çalışmanın altında yatan anlamlar ortaya çıkarılmıştır. Gelecekteki çevre

alışmaları araştırmaları için oneriler sunulmuştur. evre sorunlarının, toplumsal dönüşümler neticesinde insan hayatındaki mevcut ve olası ihtimalleri çok yönlü bir şekilde tartişılmıştır. Sosyoloji disiplini, evre sorunlarının yorumlarını arttırmıştır. Bilinmeyen yönler ortaya çıkarılarak tartişılmıştır. evre sorunlarının, sosyal hayat üzerindeki çıkarımları yapılmıştır.

evre sorunlarının, geniş tartişmaları sosyolojik bir bakış açısı ile değerlendirilmiştir. Biyotik ve abiyotik evre unsurlarının insan yaşamı ile çok yönlü ilişkisinin kurulması hedeflenmiştir. Bu temelde oluşturulan bölümler teorik araştırmalar ile desteklenerek güçlendirilmiştir. evre sorunlarının temel problem kavramları kavramsal çerçevede izah edilmiştir. İkinci bölümde ise evre sorunlarının temel problematiklerinin sosyoloji bilimi ile yakın ilişkisinin kurulması planlanmıştır. İndirgemeci bir bakış açısı bir kenara alınarak evre konusunun derinlemesine incelemesi yapılmıştır.

Bu çalışmanın genelinden çıkarılacak sonuç, evre konusundaki hassasiyetlerin giderilmesidir. Salt bir bakış açısından sıyrılarak ele alınan evre problematiğinin diğer sosyal bilimlerle olan ilişkileri ortaya çıkarılmıştır. evre konusunda kazanılması gereken bilinç ve anlamların anlaşılmasının gerekliliği vurgulanmıştır. evre kuramlarından destek alınarak ifade edilen evre sorunları klasik sosyologlar eşliğinde aktarılmıştır. Bu çalışmanın neticesinde çevrenin canlıların hayatı için kritik bir noktada olduğu bir kez daha anlaşılmıştır. Küresel gelişmelerin yıkıcı etkileri hala devam ederken risk kuramının yeniden gözden geçirilmesi gerektiği anlaşılmıştır. Eğitim, sağlık, sanat, felsefe, din ve aile başta olmak üzere toplumu ilgilendiren bütün yapıların evre ile olan ilişkisi aktarılmıştır.

Tezin sentezinde ulaşılması gereken temel argümanın evre sorunlarının çözümünde sosyoloji disiplinin bütün imkanlarından yararlanılması gerekliliğidir. evre bilimi ve sosyoloji biliminin yakınladıştırılması bütün insanlığın ortak menfaatlerini sağlamaktadır. Kategorileştirilen evre sorunlarının analitik kritik değerlendirmeleri yapılmıştır. İnsanı çevreden, çevreyi ise toplumdan ayırmak mümkün değildir. Demografik zellikler insan hayatını şekillendirmektedir.

Meşhur klasik sosyologlar ve onların benimsemiş olduğu teoriler, evre ile ilişkilendirilmiştir. Toplum ve evre canlı bir organizmadır. Çevrenin fiziki şartları toplumun alt tabanını oluşturmaktadır. Sağlam taban üzerine kurulan çevrenin yıkımı zordur.

Çevrenin bütün unsurları birbiri ile ilişki halindedir. Toplumda da olduğu gibi çevrenin de kendi yasaları vardır. Çevrenin anatomik yapısına uygun olmayan değişimler sorunları ortaya çıkarmaktadır. Doğanın ritmik düzeni insanları iyileştiren bir ilaçtır. Çevre ve insan etkileşimine çok boyutlu bir bakış açısı kazandırılmıştır. Öncelikle toplum ve çevre sağlığının birbirinden ayrı tutulmaması gereken sorunlar olduğu anlaşılmalıdır. Çevresel süreçlerin toplumsal boyutları incelenmelidir.

Toplum ve çevre sağlığı konusunda çevresel etmenler göz önünde bulundurulmalıdır. Birey kendi davranışlarından sorumludur. Çevre ile ilgili olumsuz davranışlar bütün toplumları etkilemektedir. Çevrenin kendi sağlığını korumasına yönelik çalışmaların ağırlık kazanması gerekmektedir. Dış dünyamızı çevre oluşturmaktadır. Çevrenin varlığı ile bir yaşam sürdürülebilir olma özelliğini kazanmaktadır. Barınma ve beslenme canlıların temel ihtiyaçlarını oluşturmaktadır. Su ve besinin var olmasının ilk şartı ise doğal ve beşerî çevrenin varlığı ile mümkündür. Biyolojik, fiziksel ve kültürel çevrenin şartları su ve besinlerin yoğunluğu üzerinde etkilidir.

Aynı zamanda çevre, toplum sağlığı ile yakından ilişkilidir. İklim şartları, kimyasal atıklar, evlerin mimari özellikleri, kullanma suyu, toprak kalitesi, hava ve su kirliliği gibi önemli etmenler çevre ve insan sağlığı üzerinde etkilidir. İnsan, genetik yapısı ile uyumlu bir çevrede yaşamalıdır. Dış çevrenin etkileri hastalık riski oluşturmamalıdır. İnsan vücudunda sentezlenemeyen maddeler doğa tarafından karşılanmaktadır. Bu maddelerin başlıcaları; mineraller, yağ asitleri, vitaminler ve aminoasitlerdir. Sağlıklı bir çevreden alınan maddeler insan yaşamı için hayati bir özellik taşımaktadır. Çevrenin biyolojik unsurlarının hasar görmemesine çalışılmalıdır.

Modern hayat içinde kaygı düzeyinin yüksek olması hastalık çeşitlerini arttırmıştır. Psikolojik sorunlara eklenen fiziksel ve ekonomik nedenler çevresel sorunları oluşturmaktadır. Çevrenin biyolojik ve fizyolojik anatomisindeki bozukluklar modern yaşam ile bir araya geldiğinde sağlık problemlerini arttırmaktadır. Hava, su ve toprak kirliliği bireylerin yaşam kalitesinin önünde ciddi bir engeldir. İşbirlikçi çevre hareketlerinin yanında durulması ve desteklenmesi önemsenmelidir. Çevre sağlığının iyileştirilmesi konusundaki projeler ve meslekler çeşitlenmelidir. Bütün kurumların bir araya gelerek ortaya koyacağı çalışmalar sorunların çözümünü kolaylaştırmaktadır. Çevre fizyolojisi

yakından takip edilmelidir. İyi niyetli çevre çalışmaları insan yaşamını onurlandırmaktadır. Çevre sağlığı, halk sağlığının bir uzantısıdır.

Sağlık ve çevre mühendisleri bir araya gelerek toplumdaki farkındalığı üst düzeye çıkarmalıdır. Sağlık bilimcileri, çevre ve insan sağlığı arasındaki ilişkiyi net bir şekilde ortaya koymalıdır. Hayatın mevcut akışında ilerlemesi için bütün asli kurumlar, çevre ile fonksiyonel ilişki kurmalıdır. Eğitim, sağlık, ekonomi, siyaset ve eğlence gibi aktivitelerin devamlılığı için stabil bir çevrenin varlığına ihtiyaç vardır. İnsanların günlük yaşam pratiklerini sergilemiş olduğu alan çevredir. Çevrenin öz değerleri ve kuralları toplumların da kuralları olmalıdır. Radikal çevre değişimlerinin kontrolleri çevre mühendisleri tarafından yapılmalı, bu değişimlerin jeolojik açıdan uygunluğu tespit edilmelidir. Aceleci davranmanın veya gerekli prosedürlerin uygulanmaması sonucunu toplumlar ödemektedir. Toplumdaki çevre konusundaki yanlış kanıların karşısında durabilmenin en önemli adımı çevre uygulamalarıdır. Çevre hekimliğinin oluşturulması bu anlamda ayrıca önem taşımaktadır.

Çevresel sağlık risklerinin toplumlara dağılımı eşit değildir. Geleneksel risklere eklenen modern riskler toplumdaki eşitsizliği arttırmıştır. Modern riskler, çevre güvenliğinin oluşturulmasında önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bu durum, Ulrich Beck'in üzerinde özellikle durmuş olduğu bir konudur. Beck, risk toplumu ile modernleşme süreçlerine eleştiriler getirmiştir. Modernliğin aldatıcı yanlarının çoğu kez cazip geldiği bir toplumda riskler geri plana atılmıştır. Gizli veya açık tehdit unsurları insan ve çevre hayatının sonunu getirmektedir. Toplamların modernleşme kavramını tam olarak anlamadan yaşamasının büyük bir etkisi vardır. Marx'ın defalarca kez söylediği gibi bir toplumdaki üretim süreçlerini değerlendirmek için, öncelikle işçi ve işveren arasındaki ilişkiyi irdelemek gerekmektedir. Modern zamanın ayırıcı yanları bu ilişkide saklıdır. Güçlü olanın gücüne güç kattığı ve güçsüz olanın ise daha fazla güçsüzleştiği bir toplumda sosyal adalet kavramından bahsetmek mümkün değildir.

Emanet olarak aldığımız çevre sağlıklı bir şekilde gelecek olan kuşaklara bırakılmalıdır. Sürdürülebilir canlılık ilkesi gözetilmelidir. Her bir canlının hayatı aynı derecede önemlidir. Sosyal adalet vurgusunu esas alan bir toplumun bu konuda tereddütleri yoktur. Çevre etiğinin benimsendiği toplumlar uluslararası bir öneme sahiptir. Ekonomik ilerlemelerden önce çevre ilerlemesi öncelik olmalıdır.

İnsan, çevre sorunlarını yaratmakta ve bu sorunlardan olumsuz etkilenmektedir. İnsan, doğayı doğru bir şekilde anlamamıştır. Çevreyi ve insan sağlığını korumaya yönelik adımlar geç atılmıştır. Risk unsurları artmıştır. Küresel çevre sorunları yaşam risk unsurlarını arttırmıştır. Ekolojik nedenli toplumsal krizler ortaya çıkmıştır. İklim olayları ve aşırı ısınmaya bağlı krizler, küresel tehlikeleri arttırmaktadır. Ekolojik sürdürülebilirliğin önündeki engel aşmak için bütün toplumların çevre bilinci kazanması hedeflenmelidir. Çevre konusunda ne yapıldığı kadar ne yapılmadığı da önemsenmelidir. Yenilebilir enerji kaynaklarının kullanım alanlarını arttırılmalıdır. Gerçek ihtiyaçlar ortaya çıkarılmalıdır.

Çevre sağlığının riskleri ekonomik ve sosyal değişimlere bağlı olarak gerilemiştir. Modern riskler, çevre güvenliğini yok edecek şekilde büyümüştür. Çevre kirliliği kalkınmanın önünde bir engel oluşturmıştır. Sağlık harcamalarının yeterliliği hem insan hem de çevre üzerinden kontrol edilmelidir. Bütün doğal kaynakların sonsuz bir şekilde kullanılabileceği algısı silinmelidir. Çevre değerleri, insan yaşamını düzenlemektedir. Çevre sorunları aynı zamanda insanların da sorunudur. Bu nedenle bütüncül bir ekolojik bakış açısı sürdürülebilir çevre ve kalkınma için gereklidir. Doğanın karşılaşmış olduğu riskler ile mücadele edilmeli ve riskler oluşturulmadan önlemler alınmalıdır. Sürdürülebilir kalkınma anlayışının temel planı çevre üzerinden oluşturulmalıdır. Çevre denetimi etkin bir şekilde yapılmalıdır. Sürdürülebilir bir çevre için insanın yıkıcı eylemleri kısıtlanmalıdır. Çevreci organize sanayi tesisleri kurulmalıdır. Ormanlardaki ağaçlandırma uygulamaları desteklenmelidir.

Doğal kaynakların korunması, biyoçeşitlilik kaybını azaltmaktadır. Biyoçeşitliliğin korunması için türlerin korunması gereklidir. Aynı zamanda canlı türlerin yaşadıkları habitatın korunması önemsenmelidir. Öncelikle yeryüzünden silinmeye başlayan canlı türleri tespit edilmeli ve uygun yöntemlerin açığa çıkarılması için çalışılmalıdır. Canlılar ve yaşamış oldukları ortam birbirinden ayrılmadan takip edilmelidir. Kayıp ve canlılık oranları doğal yaşam alanının yaşanabilir olma özelliği hakkında fikir sahibi olmamızı sağlamaktadır. Nesli tükenen canlı türlerinin yasalar ile korumasının uluslararası düzeyde uygulanmasına özen gösterilmelidir.

Çevre unsurları insanların yaşamını temelden şekillendirmiştir. Dünya ile olan ilişkimiz çevre tarafından özetlenmektedir. Çevre üzerindeki insan faaliyetleri zaman içerisinde olumsuz sonuçları ortaya çıkaracak bir hal almıştır. Toplumsal reformlar çevre

dinamiğini değiştirmiştir. Sanayi Devrimi ile toplumsal dönüşümün sinyalleri verilmiştir. Toplumsal yapı ve rgtlenişteki farklılıklara uyum sağlama sürecinde yeni toplumsal sorunlar gün yüzüne çıkmıştır. Geleneksel ve modern değerler bu yeni toplumda çatışmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında devam eden evre sorunlarının etkileri küresel bir boyuta ulaşmıştır. Teknik ve teknolojik anlamda eli güçlenen insan yağmacı yönünü göstermeye başlamıştır. Ekosistemin dengesini bozacak eylemler insan tarafından gerçekleştirilmiştir. Yaşam alanları daraltılmıştır. Çevresel yıkımın huzursuzluğunu taşıyan insan, kendi sonunu getirecek eylemlere ara vermeden devam etmiştir.

Canlı türlerinin soyu tükenmeye başlamış ve bitki çeşitliği azalmıştır. Toprak, sanayi atıkları için ayrılmış bir yer olmuştur. Karbondioksit oranındaki hızlı artış atmosferin sağlığını bozmuştur. Ozon tabakasının delinmesi ve küresel ısınma yeni felaketlerin habercisi olmuştur. Küresel iklim krizi bu olumsuz gelişmelerin üst basamağında durmaktadır. İnsan ve çevrenin anatomik yapısına aykırı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Küresel kapitalist sisteme bağlı insanların bu sonuçlardan etkilenmemesi ise imknsız bir hale gelmiştir.

Kömür, petrol, doğalgaz ve nükleer enerji kullanımı küresel ısınmayı hızlandırmıştır. Bitki örtüsünün yok olması ve canlı türlerinin azalması diğer olumsuz gelişmeler arasında yer almaktadır. Doğa olaylarının beklenilenin aksine gerçekleşmesi hayati riskleri arttırmıştır. Kontrolsüz sanayileşme ve nüfus patlamaları evre kirliliğini arttırmıştır. Aynı zamanda kimyasal tarım ilaçları ve kimyasal atıklar doğal kaynakların azalmasına neden olmuştur. Doğanın temel bilişiminde bulunan maddeler ekosistemin bütünlüğünü korumaktadır. Üretim arkının güçlendirilmesi amacı ile kullanılan doğal kaynakların insan hayatına bir faydası yoktur. Aksine işlenilen maddelerin doğaya geri dönüşümü plansız ve zararlıdır. Doğru bir geri dönüşüm kültürünün toplumlarda yer edinmesi gereklidir.

Küresel ısınma ile mevsim döngüleri değişmiştir. Buzulların erimesi oradaki canlılar için hayati bir tehlike oluşturmuştur. Orman yangınları yaygınlaşmıştır. Deniz suyu seviyesi yükselmiştir. Yeryüzüne kuşbakışı bakıldığı takdirde yeşil alanların azlığı dikkat çeken bir sorun olmuştur. Ortalama sıcaklıklardaki yükseklik, yıllık yağış miktarını değiştirmiştir. Salgın hastalıklar küresel bir şekilde yayılmıştır. Bölgesel kuraklıklar ve hava kirleticiler artmıştır. Fabrika dumanları, egzoz gazları, plastikler, klimalar ve deterjanlar su ve

toprak kirliliğini yoğunlaştırmıştır. Üretimin sanayileşmesi ve sera gazlarının kullanımı asit yağmurlarını ortaya çıkarmıştır.

Dünyanın giderek artan nüfusa dayanabilmesi zorlaşmıştır. Yetersiz gıda üretimi sonucu kıtlık ortaya çıkacaktır. Gezegenin taşıma kapasitesinin arttırması için bilimsel tekniklerden faydalanılmıştır. Böylece bazı bölgeler için kıtlık sorunu ertelenmiştir. Üretimde kullanılan kaynak miktarındaki artış profesyonel ilerleme için gerekli görülmüştür. Doğanın mahremiyeti gözden çıkarılarak, her alana müdahale edilmiştir. Kaynak kullanımı biyolojik çeşitlilik üzerinde etkilidir. Tür zenginliğindeki azalma insan nüfusu ile ilişkilidir. Nüfus artış hızı biyoçeşitlilik kaybını hızlandırmıştır. Toprak kullanımındaki değişim, kirlilik, kaynakların yeni kullanım alanları, dışardan yeni türlerin eklenmesi doğal yaşam alanlarının dengesi bozmuştur. Tek türlü tarım biyolojik tür zenginliğinde dramatik bir düşüşe neden olmaktadır.

İnsanların barınma ve beslenme ihtiyacı ile yeni çevre sorunları ortaya çıkmıştır. İnsanlar ağaçların ve dağların ve sulak alanların ve arazilerin kullanımını genişletmiştir. Tarımsal kaynaklar ve yöntemler çeşitlendirilmiştir. Dünya genelinde farklı tarım yöntemleri popüler hale gelmiştir. Geleneksel bilgilerin de kullanılarak ortaya çıkan modern yöntemler üretimdeki çeşitliliği arttırması açısından ayrı bir öneme sahiptir. Entansif yöntem olarak da bilinen modern tarımda teknoloji yoğun bir şekilde kullanılmaktadır.⁴ Bu durum insan gücüne olan ihtiyacı azaltmıştır. Tarımdaki makinalaşma ve traktör kullanımı insan gücünün değerini düşürmüştür. İşçilerin olumsuz şartlar altında ve düşük ücret karşılığında çalışması zorunlu olmuştur.

Geliştirilen yöntemlere ek kullanılan tarım araç ve gereçleri üretimi arttırmaktadır. Organik tarım, hassas tarım ve susuz tarım yöntemleri geliştirilmiştir. Üretimin konusu ticaret piyasasını yakından ilgilendiren bir konudur. Ziraat bölgelerindeki nüfus artışı, toprağın değerini arttırmıştır. İnsan popülasyonundaki artış oranı, o bölgedeki doğallığın aynı derece bozulacağı anlamına gelmektedir. Neticede çevre kirliliği felaketleri toplumsal sorunların birçok açıdan ele alınması gerekliliğini arttırmıştır.

⁴ Modern tarım teknikleri uygulanmaktadır. Yoğun tarım olarak da bilinmektedir. En yüksek verim hesaplanarak tarım yapılmaktadır.

Biyoçeşitliliğin azalmasına neden olacak riskli üretim biçimleri tercih edilmiştir. Sanayi üretimi toplumda küreselleşme ögeleri ile pekiştirilmiştir. Küresel deformasyonlar toplumun her alanına hızlı bir şekilde nüfus etmenin yollarını bulmuştur. Zararlı kimyasallar madenlerden yer altı suyuna zarar vermiştir. O bölgedeki canlı bölgelerin üretime potansiyeli düşürmektir. Üretimdeki sanayileşme sonucu kirletici maddeler su ve toprak yolu ile taşınmıştır. İlaçlar ve koruyucu kimyasallar ölü bölgelerin oranını arttırmıştır. Basit bileşikli hormon ilaçları meyve sebzelerin üretimi için yoğun bir şekilde kullanılmıştır.

Etrafımızdaki kaynakların geleneksel kullanımı bir kenara bırakılmıştır. Avlanma, yakacak odun, klasik tarım ve su kaynaklarının kullanımı yeni yöntemler ile geliştirilmiştir. Toplumsal evrimle üretim ve tüketim ilişkileri köklü bir biçimde değişmiştir. İlerleme isteğinin temelinde yer alan düşünce daha iyi bir yaşam tarzıdır. Daha iyi bir yaşam tarzı konfor alanının genişletilmesi ve bireylerin kaynak erişimine ulaşmada güçlük çekmemesidir. Ancak eşitsiz gelir dağılımı ve çevresel adaletsizliğin neden olduğu sorunlar ilerleme istediğini yeniden sorgulatmıştır. Bütün toplumların sınırları ortadan kaldırarak yeniden düşünmesi gereken konular ve sorunlar ortaya çıkmıştır. İnsanların, toplumlara ve kendilerine daha iyi bir yaşam şeklinin ne olduğunu sormasında fayda vardır. Ortak uzlaşma noktaları, evrensel istekler ve çözüm önerileri masaya yatırılmalıdır. İnsanlar gerektiği kadarını tüketebilir ise, sürdürülebilir yaşam konforunu elde edebilmektedir. İnsanlar ve diğer türler arasındaki denge ve uyumu kaybetmemeliyiz. Küresel boyuttaki değişimler, yerel unsurlar ile birlikte değerlendirilmelidir.

Deniz altı dünyası canlıları, radarların yaratmış olduğu gürültü kirliliğinden olumsuz bir şekilde etkilenmektedir. Işıklandırılması olmayan bölgelere aydınlatıcılar yerleştirilmiştir. Işık kirliliği de canlıların üreme alışkanlıklarını değiştirmiştir. Deniz kaplumbağaları yapay ışıktan etkilenmektedir. Okyanus yolunu takip etmeyi bırakarak, yapay ışık yoluna doğru ilerlemektedirler. Yapay ışıklar sonucunda çeşitli kuş türleri evlere çarpılmaktadırlar. Sürdürülebilir balıkçılığın nasıl ve ne şekilde yapılacağı ise diğer önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşırı avlanmanın önündeki yasaklar, doğal kaynakların korunabilirliğinin arttırması amacı ile çeşitlendirilmelidir. Büyük balıkçı gemilerinin ağıları balıkların hayatını yok etmektedir. Dünyada, kirlilik nedeni ile 1 milyon insan temiz suya ulaşamamaktadır. Çevre kirliliği çocuk ölüm oranlarını arttırmıştır. Çevre krizi sorunları, bugünün sorunudur.

Sağlıklı ve dengeli bir toplumdan bahsedebilmek için sürdürülebilir çevre şartlarına sahip olmak gereklidir. Modern teknolojik gelişmeler doğal hayatı iyileştirmek için kullanılmalıdır. Çevre sorunlarının alternatif çözümleri toplum ile birlikte değerlendirilmelidir. Olumlu ve olumsuz sonuçların varabileceği noktalar konusunda önemler alınmalıdır. Ekolojik ve toplumsal düzen sağlanmalıdır. Ekolojik farkındalık, çevre bilincini arttırmaktadır. Toplumlara kazandırılan çevre bilinci anlayışı uluslararası yankı getirecektir. Kaliteli bir çevre anlayışı aynı zamanda toplumdaki yenilikçi ruhu beslemektedir. Çevre ile toplum birbiri ile ahenkli bir uyum yakalamalıdır. Çevre ve iklim adaleti, sosyal adalet dengelerinin oluşturulmasında önemli bir ölçüttür. Her bir canlı, sağlıklı bir hayat içinde varlığını sürdürmek istemektedir. Çevre hakkı aynı zamanda yaşam hakkıdır.

Bütün toplumların çevreci bir perspektife sahip olabilmesi eşit haklara ve kaynaklara sahip olması gereklidir. Küresel ve yerel boyutta çevre sorunları hafife alınmamalıdır. Çevresel haklar bütün toplumlara verilmelidir. Ekosistemin bütünlüğünü bozmadan çevreden istifade edilmelidir. Ekolojik bir yıkımın bütün toplumları etkileyeceği unutulmamalıdır. Kamu politikaları bu anlamda çevre birliğini kurmaya özen gösterecek çalışmaların içerisinde yer almalıdır. Sürdürülebilir bir kalkınma, sürdürülebilir bir çevre ile mümkündür. Çevre etiğine uymayacak faaliyetlerin karşısında olunmalıdır. Doğanın birlikteliği ve düzenliliği korunmalıdır.

İnsanlarda modernite ile ön plana çıkan daha iyisine sahip olma isteği, doğaya karşı bencilliği arttırmıştır. Hassasiyeti olan değerlerin yok oluşu, insanın kendi sonunu hazırlamaktadır. Yapay ihtiyaçlar, gündelik hayattan çıkarılmalıdır. Aşırı atık üretimine neden olan ve doğada dönüştürülmesi zaman alan maddeler piyasadan kaldırılmalıdır. Plastiklerin takası cam, bambu veya çelik ile yapılmalıdır. Plastikler tek kullanıma uygundur. Unutulmamalıdır ki, doğa ve dünya tek kullanımlık değildir. Su ve elektrik kullanım süreleri aşırı olmamalıdır. Organik doğa tasarımları gözetilmelidir. İnsan ve doğanın ortak özellikleri ön planda olmalıdır.

Karbondioksit emilim oranları azaltılmalıdır. Ağaçlandırma çalışmaları arttırılmalıdır. Kırsal alanlardaki biyoçeşitlilik koruma altına alınmalıdır. Sosyal adalet, bütün toplumlara sınıf gözetmeksizin uygulanmalıdır. Çevresel adaletin sağlanması için sosyal adaletin yerleşmiş olması ayrıca bir önem taşıdığı unutulmamalıdır. Karbon

içermeyen üretim teşvik edilmelidir. Artan dünya nüfusunun eşit dağılımı önemsenmelidir. Ekolojik açlığın büyümesine neden olan, doğal kaynakların aşırı kullanımının önüne geçilmelidir.

Suyun kullanıma yeterince özen gösterilmemektedir. Dünyadaki kurak bölgelerin sayısı hatırı sayılır bir şekilde artmaktadır. Buna rağmen iş veya gündelik yaşamımızda su kaynağı hiç tükenmişçesine kullanılmaya devam edilmektedir. İçme ve kullanma suyuna her zaman ihtiyaç vardır. Ayrıca üretilen ürünler için de su kullanılmaktadır. Üretim aşamasında kullanılan suya sanal su denilmektedir. Kullanılan deterjanlar, temizlik ürünleri ve kimyasallar su ve toprak kirliliği sorunlarını arttırmaktadır. Toprak altında yaşayan mikroorganizmaların yaşam ortamlarını bozmaktadır. Denizlerdeki mikro plastikler canlıların yaşamına zarar vermektedir.

Mevsiminde dengeli beslenme, beden ve çevre sağlığını koruma altına almaya yardımcı olmaktadır. Akdeniz tipi beslenme veya organik beslenme olanağı mümkün ise tercih edilmelidir. Aynı zamanda çevre dostu ambalajların kullanıma özen gösterilmelidir. Doğada çözünmesi uzun yıllar alacak materyaller satın alınmamalıdır. Kişisel beğeni ve tercihler satın alma sürecinde etkilidir. Kültürel yatkınlıklar, popülerlik veya pratiklik kazandırması gibi etkenler satın alma alışkanlıklarımızı belirlemektedir. İhtiyaçlar öncelikleri ile belirlenmelidir. Yaşama saygılı ve bağlı bir şekilde dünya görüşü kazanılmalıdır. Küresel iklim krizi ile mücadelede her birey çözümün bir parçası olmalıdır. Doğa, iyileştirici bir güce sahiptir.

Sosyoloji ve çevre arasındaki sınırlı ilişkiler ortadan kaldırılmalıdır. Çevre sosyolojisi çalışmaları, biyofiziksel dünya ile olan ilişkilerimize düzen getirebileceği unutulmamalıdır. Toplumsal örgütlenme ve bireysel davranış kalıpları çevre ve toplum özelinde düşünülmelidir. İnsan doğaya bağlı ve bağımlıdır. Bu bağıllık ilkesinde doğaya sadakat gösterilmelidir. İnsan daimî olarak yeryüzü kaynaklarını kullanmaktadır. İnsanın kullanılan kaynakların sahibi olmadığı unutmamalıdır. İnsan doğanın bir parçası olarak aynı zamanda koruyucusu rolünü üstlenmelidir.

Doğa felsefesi ve sosyoloji disiplinlerinin doğa hakkındaki söylemleri sistemleştirilerek alt bir disiplin oluşturulmalıdır. İnsanın doğa ile kurmuş olduğu ilişkilerdeki temel sorunlar ortaya çıkarılmalıdır. Ekosistemi tahrip eden koşulların

gerekliliği tartışılmalıdır. Değer yargıları ve yaşam stilleri bütün canlıların ihtiyaçları gözetilerek oluşturulmalıdır. Doğanın ve yüksek teknolojinin ittifakı bütün insanlığın ortak yararını gözetecek bir bütünleşmedir. Geleceğe yönelik tehlikelerin farkına varılarak, olumsuz sonuçların nedenleri üzerinde durulmalıdır.

Çevrenin korunması toplum sağlığı üzerinde etkilidir. Sağlık ve evre mühendislerinin iş birliği desteklenmelidir. evre problematiğinin tarihsel süreç içerisindeki değişimine ışık tutulmalıdır. Canlı yaşamını olumsuz etkileyen maddelerin ayrıştırılması için ayrıca çalışma yürütülmesi gereklidir. Çevresel etmenler, halk sağlığının korunmasında önemli birer kriterdir. evre, tktilebilecek bir mekân veya bir kazanç kapısı değildir. evre, kültürel, dinsel ve ahlaksal konuları da kapsamaktadır. Yalnızca ekonomik olarak değerlendirilen evre sorunlarının kapsamı dar ve kısıtlıdır. İnsanlığın ortak mirası evre ve doğal yaşamdır. İnsanın kendisini bilmesinin en üst basamağında doğa yer almalıdır.

KAYNAKÇA

- Akalın, K. H. (2009). Max Weber'in Sosyoloji Kuramında Toplumsal Faaliyet Tarzı ve Kültürel Değer İlişkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (25).
- Akalın, K. H. (2010). Rasyonel Ekonomik Etkinliğin Gelişimi Sürecinde Protestan Ahlakı. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2010(2), 1-13.
- Akdağ, İ. (2020). Çatışma Teorisi Bağlamında Tarihsel-Toplumsal Çatışmanın Değişen Biçimleri Üzerine Bir İnceleme. *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(1), 5231-5251.
- Akkol, M. L. (2019). Kentleşme ve Çevre Sorunları, A. Arslan, B. Akhan, G. Sayılow (Ed.). *Sağlık Toplum Bilim*, 36-42, Çanakkale: Paradigma Akademi.
- Alkan, E. Ö. (2015). Sosyolojide Temel Metodolojik İkilikler ve Bunları Aşma Girişimleri. *İnönü University International Journal of Social Sciences*, 4(1), 1-24.
- Alkın, R. C. (2007). Ulrich Beck'in Risk Toplumu Kavramsallaştırması Ekseninde Toplumsal Kontrolün Dönüşümüne Giriş Denemesi. *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 1(1), 35-54.
- Altay, S. (2019). İbn Haldun'un Metodolojisi. *İbni Haldun Çalışmaları Dergisi*, 136-137.
- Ateş, M., & Karatepe, A. (2013). Üniversite Öğrencilerinin "Küresel Isınma" Kavramına İlişkin Algılarının Metaforlar Yardımıyla Analizi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (27), 221-241.
- Aydın, İ., & Zümrüt, Y. (2013). Doğa ve Sanat Ekseninde Farklı Yaklaşımlar. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 4(4), 53-78.
- Aydın, M. Ç. (2012). Küresel Bir Kültür Olarak Fast Food, Televizyon İzleyiciliği, Reklamlar ve Obezite Sorunu. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (16), 101-119.

- Baltacı, A. (2019). Sosyal Sistem Kuramı ve Eğitim Örgütlerine Etkileri. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 1-19.
- Baran, A. G. (1993). Toplum, Birey ve Çevre İlişkileri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10(1).
- Bayyığıt, M. (2002). Çevre Problematığı ve Din. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(14).
- Birdişli, F. (2014). Çevreye Metaekolojik Yaklaşım ve Doğada Karşılıklı Dayanışma İlkesi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 9(1), 25-46.
- Buğday, E. B., & Babaoğlu, M. (2016). Bilinçli Tüketim Kavramının Boyutları: Bilinçli Tüketim Davranışının Yeniden Tanımlanması. *Sosyoekonomi Dergisi*, 24(30), 187-206.
- Bulut, H. (2020). İklim Değişikliği ve Biyojeokimyasal Etmenlerin Zooplankton Üzerine Etkisi. *Ecological Life Sciences*, 15(2), 72-84.
- Çakmak, M. (2013). Evrim Teorisi Tanrının Varlığı İçin Gerçek Bir Tehdit Midir? *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22, (2) 55-81.
- Çapcıoğlu, İ. (2008). Küreselleşme, Kültür ve Din. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2), 153-183.
- Çayiroğlu, Y. (2016). Modern Zamanlarda Ailevi Çözülmenin Psiko-Sosyal Dinamikleri. *Mehir Aile Dergisi*, 11.
- Çelik, A., & Küçük, A. (2020). Tüketim Toplumunun Çevre Sorunlarına Etkileri. *Econharran Econharran Harran Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(5), 1-22.
- Çelik, M. A., Gülersoy, A. E., Şadi, İ., & Dedeoğlu, Ç. (2017). Yerelden Küresele Evrilen Ekolojik Krizin Psiko-Sosyal ve Politik Ekolojik Açılardan İrdelenmesi. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (23), 105-121.

- Çınar, R., & Çubukçu, İ. (2009). Tüketim Toplumunun Şekillenmesi ve Tüketici Davranışları-Karşılaştırmalı Bir Uygulama. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(1), 277-300.
- Çuhacı, A. (2007). Ulrich Beck'in Risk Toplumu Kuramı. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(14), 129-157.
- Çuhacı, A. (2012). Ulrich Beck'in Risk Toplumu Kuramı. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(14), 129-157.
- Çüçen, K. (2013). Batı Aydınlanmasının Düşünsel Kökenleri ve Eleştirisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25-34.
- Dadak, K. (2015). Yeni Kuşak Hak Olarak Çevre Hakkı. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (5), 309-326.
- Demir, A. (2009). Küresel İklim Değişikliğinin Biyolojik Çeşitlilik ve Ekosistem Kaynakları Üzerine Etkisi. *Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi*, 1(2), 37-54.
- Demir, Z. (2018). Karl Marx'ın Bakış Açısından Kapitalist Toplumda Yabancılaşma ve Sonuçları. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 3(5), 102-120.
- Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü. (2000). Küresel iklim değişikliği ve olası etkileri, 7-24, Ankara: İstanbul Sanayi Odası
- Dikkaya, M., & Deniz, F. (2006). Ekonomik Küreselleşmenin Yol Açtığı Problemler: Teorik Bir Bakış. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 2(3), 163-181.
- Dilsiz, B. (2010). Türkiye'de Gastronomi ve Turizm (İstanbul Örneği), 43-48, (yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- E. Durkheim ve B. Malinowski Ekseninde "Sapma" ve "Suç" Kavramlarına Karşılaştırmalı Bir Bakış. *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 68-76.

- Eryılmaz, Ç. (2017). Sosyal Bilim Paradigmaları Çerçevesinde Çevre Sosyolojisi'nin Kuramları ve Kavramları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(1), 159-174.
- Eryılmaz, Ç. (2019). Durkheim'da Toplum-Çevre Etkileşimi: Dışlayıcı Toplumsal Olgulara Karşı Çevreci Potansiyel. *İstanbul University Journal of Sociology*, 39(1), 135-157.
- Evans, D. (2021). Sıfır Atık: Tüketim Kültürü Ve Gıda İsrafı. Yeni İnsan Yayınevi, <https://books.google.com.tr/books?id=X5EmEAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false>.
- Gelekçi, C. (2005). Küreselleşme Yerelleşme İlişkisi. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (31), 263-277.
- Gül, F. (2013). İnsan-Doğa İlişkisi Bağlamında Çevre Sorunları ve Felsefe. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 17-21.
- Gültekin, M. (2016). İbn Haldun, Modernlik ve Modern Sosyoloji. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 51, 277-293.
- Günay, Ü. (2006). Kuramsal Yaklaşım ve Türk Sosyolojisi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(21), 509-542.
- Gündoğdu, E. (2004). Yaban Hayatında Habitat Envanteri. *Türkiye Ormancılık Dergisi*, 5(1), 73-83.
- Kahraman, F. (2018). Kesitlerden Topluma Bakabilmek: Georg Simmel Sosyolojisi Üzerine Bir İnceleme Denemesi. *Sosyoloji Dergisi*, (37), 81-99.
- Kalelioğlu, U. B. (2019). Auguste Comte'un İnsanlık Dini Kurgulamasında Üç Hal Kanununun Rolü ve Pozitif Dinin Nitelikleri. *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(3), 535-544.
- Karaca, C. (2008). Çevre, İnsan ve Etik Çerçevesinde Çevre Sorunlarına ve Çözümlerine Yönelik Yaklaşımlar. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(1), 19-33.

- Karasu, M. A. (2008). Türkiye’de Kentleşme Dinamiklerinin Suça Etkisi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57(4), 255-281.
- Kaya, M. (2012). Klasik sosyolojik perspektifte modernleşme tartışmaları. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 111-130.
- Kaypak, Ş. (2011). Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Bir Çevre. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2011(1), 19-33.
- Khondker, H. H., & Tükel, İ. (2013). Küreselleşme Yerine Küyerelleşme: Sosyolojik Bir Kavramın Değerlendirilmesi. *Sosyoloji Dergisi*, (28), 177-189.
- Kılıç, S. & N., Tok. (2014). Geleneksel Adalet Anlayışlarından Çevresel Adalet Anlayışına, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Sayı: 6 (3), S. 213-228.
- Kılıç, S., & Nafiz, T. (2003). Çevrecilikte Yeni Bir Kimlik: Ekolojizm. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(2), 223-250.
- Kırışık, F. (2013). Ekolojik Sorunların Çözümünde Derin Ekoloji Yaklaşımı. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 282.
- Kışlalıoğlu, M. ve Berkes, F. (2009). Çevre ve Ekoloji (11. Baskı) içinde 140-161, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Konak, N. (2010). Çevre Sosyolojisi: Kavramsal ve Teorik Gelişmeler. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (24), 271-283.
- Kösemihal, N. Ş. (1967). Toplumsal Çevre ve Konut İlişkileri. *İstanbul University Journal of Sociology*, 2(21-22), 175-184.
- Mehmet, Ö. (2007). Çağımız Çevre Sorunlarının Düşünsel Temelleri Üzerine Bir Yaklaşım. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 207-226.

- Odabaş, Y. (2018). İklim Değişikliği ve Küresel Isınma: Çevre ve Afet Sosyolojileri Açısından Bir Değerlendirme. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(3), 1559-1575.
- Orçun, İ. (2010). Paradigmanın Dönüşümü: Ekolojik Felsefeyi Etkileyen Bilimsel Çalışmalar. *Afyon Kocatepe University Journal of Social Sciences*, 12(2).
- Özcan, B. (2007). Tüketim, Risk ve Bireyselliğin Modern Dönemde Artan Önemi. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (36), 83-98.
- Özerkmen, N. (2017). İnsan Merkezli Çevre Anlayışından Doğa Merkezli Çevre Anlayışına. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 42 (1-2).
- Öztürk, K. (2002). Küresel İklim Değişikliği ve Türkiye'ye Olası Etkileri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1).
- Salgar, E. (2015). İlerleme Kavramı Üzerine Tarihsel Bir İnceleme. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (19), 311-324.
- Saygın, A. U. (2016). Anthony Giddens' In Sosyolojisinde Modernliğin Boyutları. *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 69-80.
- Solmaz, B. (2011). Toplumsal Değişme Olgusu Çerçevesinde Modernleşme Kuramlarına Yöneltilen Eleştiriler. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(2), 192-212.
- Soydemir, S. (2011). Modernizmin Karanlık Yüzü: Risk Toplumu. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 3(2), 169-178.
- Sönmez, V. (2002). Küreselleşmenin Felsefi Temelleri. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*. Sayı: Göksoy, S. (2019). Paradigma ve Paradigmalar. *Uluslararası Liderlik Eğitimi Dergisi*, 1(1), 1-15. 6, 1-11.
- Şakacı, B. K.(2011) İnsan Merkezilik ve Çevre Merkezilik Ekseninde Derin Ekoloji Yaklaşımının Çözümlemesi ve Eleştirisi, 201-203, (doktora tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.

- Şentürk, Ü. (2008). Modern Kontrol: Tüketim. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(2).
- Tarhan, K. (2018). Küreselleşme Evrensel Bir Kültür Mü Oluşturdu?. *Business Economics and Management Research Journal*, 1(2), 73-80.
- Taylan, H. H., & Arklan, Ü. (2008). Medya ve Kültür: Kültürün Medya Aracılığıyla Küreselleşmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 86.
- Timur, K. (2017). Ulrich Beck: Risk Toplumu–Başka Bir Modernliğe Doğru. *Intermedia International E-Journal*, 4(6), 188-192.
- Tosunoğlu, B. (2014). Sürdürülebilir Küresel Refah Göstergesi Olarak Ekolojik Ayak İzi. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 3(5), 132-149.
- Tuna, M. ve Öztürk, Ş. (2012). Çevre Sosyolojisi. M. Tuna (Ed.). *Sosyolojiye Giriş Temel Tartışmalar*, 320-330, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Türkeş, M., Sümer, U. M., & Çetiner, G. (2000). *Küresel İklim Değişikliği ve Olası Etkileri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Türkkahraman, M., & Tutar, H. (2009). Sosyal Değişme, Bütünleşme ve Çözülme Bağlamında Toplumda Farklı Kültür ve Anlayışların Yeri ve Önemi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 1(1).
- Ustaahmetoğlu, E., & Toklu, İ. T. (2015). Organik Gıda Satın Alma Niyetinde Tutum, Sağlık Bilinci ve Gıda Güvenliğinin Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(1), 197-211.
- Ülkücan, G. Ö. (2017). Toplumsal Tabakalaşma ve Eleştirel Kültür Çalışmaları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 21(1), 129-144.
- Ünal, F. (2010). Toplumsal ekoloji. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26.
- Yardımcı, A. B. (2020). Yabancılaşma ve İnsan Doğası Bağlamında Marx'ta Etiğin İmkânı. *Journal of International Social Research*, 13(73).

- Yayla, H. (2006). Mekanik Düşünce'den Ekolojik Düşünceye: Yeni Bir İnsan-Doğa İlişkisi Tasarımının Doğuşu. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (34), 67-82.
- Yaylı, H. (2012). Çevre Etiği Bağlamında Kalkınma, Çevre ve Nüfus. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (15), 151-169.
- Yaylı, H., & Çelik, V. (2011). Çevre Sorunlarının Çözümü İçin Radikal Bir Öneri: Derin Ekoloji. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (26), 369-377.
- Yener, S. (2018). Sosyolojik Kuramlar Çerçevesinde Aile ve Girişimcilik İlişkisi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(6), 869-878.
- Yıldırım, (2020). A. Örgüt Teorisinde Parsons'cu İşlevselcilik ve Gerilim Yönetimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (51), 153-167.
- Yıldırım, C. (2017). Orta Sınıf Analizleri: Teorik Bir Yaklaşım. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 3(2), 1-19.
- Yıldırım, Z. (2012). Kur'an ve Çevre Sorunları. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (38), 67-100.
- Yücel, S., & Morgil, F. İ. (1998). Yüksek Öğretimde Çevre Olgusunun Araştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(14).